

Fabijan Periškić

JEDAN I JEDAN SU . . . JEDANAEST

PROMISAO

... ova tajna viskog promisla
nepostižna stoji besmrtnima.
P.P. Njegoš, *Luča Mikrokozma*

Biblioteka PROMISAO

Fabijan Periškić

JEDAN I JEDAN SU ... JEDANAEST

Urednik

MILAN STEPANOVIĆ

Likovna oprema

MILAN JOVANOVIĆ JOFKE

Kompjuterska oprema omota

DEJAN KALINIĆ, IDEJA, Beograd

Lektor i korektor

SAŠA RADOJČIĆ

Izdavač

ZLATNA GRANA, Sombor

Za izdavača:

Anica Milanović

Pavle Periškić

Štampa

ART GRAFIK, Beograd

Tiraž 1000 primeraka

Sombor 1996

Ilustracija na omotu

MILAN JOVANOVIĆ JOFKE, NEBO/ZEMLJA, Ulje na platnu, 1996

Fotografija na klapni

NEDELJKO SKROZO

Copyright by Fabijan Periškić and Zlatna grana, Sombor, 1996

Slavici

DEO PRVI

I

Odlučila sam da napišem kako je bilo. Ne da ne bih zaboravila, jer se ne može zaboraviti, nego da, jednoga dana, mogu uporediti kakvo je moje sećanje bilo, u vreme kada sam pisala, sa sećanjem kakvo bude u vreme kada o istim događajima budem, eventualno, čitala. Da sam pisala u vreme kada su se događaji i odvijali, sigurno bi bilo razlika u odnosu na to kako ih vidim sada, jer naše pamćenje prerađuje prošlost prema nekim svojim potrebama i zakonitostima.

Da pišem nateralo me je i to što se oko te moje Sofije već naplelo toliko priča i legendi, da ponekad više ni sama ne znam šta je stvarno bilo a šta su drugi dodali - a ja usvojila, ili možda i ja dodala.

Verovatno sam nešto i zaboravila. Ja, uostalom, nisam Sofija, nego samo njena nesrećna mama. Da sam od početka zapisivala sada ne bi bilo zabune. Ali šta sam ja tada mogla znati? Kako sam mogla znati i ko je uopšte mogao znati i tako šta predvideti?

A bilo je ovako:

Kada sam bila trudna sa Sofijom, već sam imala dvoje dece; ćerku od pet i sina od tri godine. Dok sam bila trudna sa sinom, svima sam govorila da će dete biti muško jer sam osećala da je ta trudnoća drugačija nego ona prva, kada sam rodila ćerku. Ne znam ja sada kako drugačija, ali razlika je postojala i nisam se prevarila - bio je dečak.

Međutim, sa Sofijom je bilo opet drugačije. Nešto treće. Pomislila sam, Bože me prosti, šta i koga ja to nosim pod srcem. Pitala sam prijateljice a one mi vele - šta pričaš, trudnoća kao svaka trudnoća, svaka je ista ili drugačija, kako hoćeš.

Tešila sam se da je valjda svaka trudnoća "na svoj način" pa da stoga imam tako neobičan osećaj. Ali sam znala, uvek sam znala, da je ovoga puta nešto sasvim, savim drugo. Nekako toplo i čvrsto. Više deo mene nego prethodna dva puta a, opet, više strano.

Već nekoliko nedelja pre nego što će beba oživeti, pre nego se počela pokretati, ja sam osećala da je živa. Kao da je iz ploda nešto strujalo, kao neka prijatna jeza, od koje sam dobijala čudnu snagu

i utehu. Nisam o tome govorila nikome. Izgledalo mi je šašavo da pričam o nečemu što ne znam ni opisati i čemu nisam znala značenje.

Negde već pred kraj trudnoće bila sam se prepala da gubim pamet; sve mi se činilo da detetu - čujem misli. Kao na nekom jeziku koji sam znala pa zaboravila. Činilo mi se da tačno znam šta te reči znače a opet ni jednu ne bih mogla prevesti na razumljiv jezik. A reči su bile utešne i ohrabrujuće.

I sam porođaj je bio neobičan. Onima spolja, izvan nas dve, činio se običan, nešto kao lak porođaj a ja sam tačno osećala kako mi dete pomaže i to ne samo moralno nego i doslovno telesno, gurajući se i migoljeći se.

Dete je bilo tako čvrsto da sam pomislila da to mora da je dečkić ali bila je devojčica. A nije ni zaplakala, kao sva druga deca, nego se nekako stresla, kao neko ko skoči u hladnu vodu. Samo se nakašljala i počela da diše. Lekar i babica su bili na trenutak zabrinuti činjenicom da beba ne plače ali kada su videli da dete normalno diše nisu više obraćali pažnju nego su nastavili rutinski raditi svoj posao.

A tada, kada su mi je dali, videla sam kroz poluzatvorene okice - pogled. Nisam ni o tome nikome pričala. Pogled kakav nikada, ni pre ni posle u mom životu, nisam videla. Pogled taman i dubok kao okean a istovremeno iskričav kao zvezdano nebo. Miran i zahvalan. Od toga sam pogleda sva pretrnula a koža mi se naježila.

Dali smo joj ime Sofija po njenoj babi, majci njenoga oca, koju smo svi veoma voleli.

Moj se muž odnosio nekako suzdržano prema bebi i bila sam pomislila da je to zato što je ćerka ili zato što je bila tako crna a on plav. A stvarno je bila crna. Crne, neponovljive oči; crne oči sa tamno ljubičastim prelivom; crna kosa, taman ten. Niko ni u njegovoj ni u mojoj porodici nije bio tako crn, koliko se mi sećamo. Čak sam se bila uplašila da otac ne omrzne dete, misleći da nije njegovo. A bilo je njegovo.

Prvih nekoliko meseci Sofija je bila beba kao svaka druga beba. Bila je dobra, vrlo napredna i prava primer-beba, što se ono kaže. Rumena, zdrava i zadovoljna. Tada još uvek ništa neobično nismo na njoj primetili.

Međutim, već u četvrtom mesecu počela je da sedi. Govorili su mi da to nije dobro, da će iskriviti kičmu i slično, a ja sam odgovorala da je ne stavljam ja da sedi nego da se ona to sama uspravi i postavi u sedeći položaj. I stvarno je bilo tako; vrtela bi se i migoljila dok ne bi uspela da sedne. Pokušavala sam da je polegnem ali nije vredelo; ustala bi ponovo - pa sam odustala.

U stvari ja sam uživala da je gledam tako malu kako mirno sedi i ozbiljno gleda oko sebe. Koliko god se vrtela i borila da ustane, toliko je mirno i uspravno sedela, "k'o čičak". Sedeći tako spokojno, pravih leđa, širila je i zračila neki mir. Izgledala mi je ponekad kao neki mali Buda.

Još veće iznenađenje sam doživela kada je sa sedam meseci prohodala. Jednostavno se skotrljala sa kreveta na kome je sedela, kao da je tako odlučila, sela na pod, tako malo posedela, uhvatila se za krevet i ustala. Stajala je nekoliko trenutaka kao da se navikava na stojeći položaj i zakoračila. Posle par koraka je pala ali je ponovo ustala i - prohodala.

U prvo vreme je hodala nesigurno ali već posle nekoliko dana hodala je kao dete od dvadesetak meseci.

To je u familiji i među poznanicima izazvalo veliko čuđenje. Moj je brat hteo da to objavimo u novinama ali sam se ja odlučno protivila. Kao da sam slutila da to sve ne ide na dobro. A bilo me je i sramota. Ne znam zašto.

No, sve to nije ništa. Prava su čuda počela sa govorom. Progovorila je mesec dana nakon što je prohodala. I to ne kao što deca prvo guču pa posle sriču ma-ma-ma-ma ili ta-ta-ta-ta, ne. Bile smo samo nas dve u sobi čula sam je kako kaže, glasom nešto dubljim nego što bi se moglo očekivati ali ipak dečijim i ženskim, mirnim i saosećajnim:

- Kako si, mama?

Morala sam da se okrenem oko sebe da vidim ko to govori. Sofija je stajala nekoliko koraka od mene, gledala me spokojno u oči i ponovila:

- Kako si?

- Dobro sam, dušo.

Odgovorila sam potpuno zbunjena i uzela je na ruke. Gledala me je milo ali, istovremeno, nekako izdaleka. Plašila me je ta daljina u njenom pogledu koja je uvek, i pored najveće topline, opstajala i kao da je od tada čak i rasla.

Toga dana nije rekla više ništa. Igrala se svojim igračkama kao i obično. Krišom sam je posmatrala ali ništa čudno nisam mogla da primetim. Već sam bila počela da mislim da mi se sve samo učinilo.

Kad sutra novi šok. Rekla je:

- Mama ti si lepa.

Sva sam se prenerazila i kroz glavu su mi proletele misli o opsednutoj deci, isterivačima đavola, o božanstvima i anđelima. Podigla sam je na ruke, nežno poljubila, i, ne znajući šta govorim, rekla:

- Jesam, srce. Ali molim te ne govori.

- Znam, mama. Neću.

Pretrnula sam. Gledala me je svojim dubokim, dalekim, mirnim i blagim očima. Nisam mogla izdržati taj pogled i zaplakala sam. Bilo je u tome plaču i sreće i užasa.

Nisam nikome govorila o tome. Sofija je ćutala kao mala zaverenica. Nije govorila ništa jedno dve nedelje a ja sam videla u njenim očima da sve razume što se oko nje događa ili govori. Čak mi se činilo da joj je to sve oko nje dosadno. Pa taj njen daleki, duboki pogled, sa tim čarobnim, tajanstvenim ljubičastim sjajem. Možete li zamisliti osećaj kako oblačite, hranite i kupate dete koje vas gleda pogledom odrasle osobe, koja sve to razume i pristaje na sve kao na deo neke igre.

Noću sam se vrtela u krevetu, postavljali sebi pitanja na koja nisam nalazila odgovore: "[ta se to meni dešava? Ko je, uopšte ta moja Sofija? [ta sam ja to skrivila Bogu? Ili je to nagrada?" Potom bih tonula u stanje ni sna ni jave u kome bi mi se pojavljivala slika nekog pitomog predela, kojega bi lagano zastirala magla a iz magle bi se počela pojavljivati neka čudna srtvorenja, nakaze i čudovišta iskeženih lica koja su se pretvarala jedna u druge a potom bi se pretakale u neke karikature tragikomičnog izraza. Ako bih pokušala da razumem ili sebi razjasnim značenje tih slika, slike bi nestajale. Ako na njih ne bih obraćala pažnju, tonula bih u san. Vremenom sam uvežbala da lebdim u tome stanju ni sna ni jave i, da, kao iz prikrajka, posmatram te slike i shvatila sam da to mnoštvo slika, bezbrojnih, istovremenih pojava, koje neprestano prelaze iz jedne u drugu predstavlja neku našu istinu, ogromnu, neobjašnjivu i tajanstvenu, zaključanu sa bezbroj brava, zagonetki i skrivalica; da neko ili nešto hoće da mi tu istinu saopštiti - ali taj jezik tada još nisam razumela.

Budila bih se nekada noću i pomišljala da ja to sve umišljam ali ujutru nije bilo dileme; Sofija je bila tu, i njen je pogled bio tu.

Posle jedno dve nedelje je ponovo progovorila. Sada potpuno jasno i određeno:

- Mama, ja ne bih više da ćutim.

Tačno tako. Ne neću ili ne mogu više da ćutim, nego: "ne *bih* više da ćutim". Prenerazila sam se i tom izjavom i mojim odgovorom; rekla sam:

- Kako to - ne bi?

Rekla sam to ne tonom ili na način kako bih se obratila mojoj devetomesečnoj bebi, nego tonom kako bih se obratila mojoj starijoj sestri. Sofija je odgovorila:

- Ne bih da ćutim ako imam šta reći- i dodala- ja sam oduvek znala da govorim ali je pre bilo prerano a nisam ni mogla jer nisam imala zube.

Na reč "oduvek" mi se počelo mračiti pred očima i morala sam da sednem.

- Kako oduvek?

Upitala sam zbunjeno i uplašeno.

- Oduvek - odgovorila je Sofija gledajući me pravo u oči.

Nisam znala šta da kažem. Izgledalo mi je besmisleno da razgovaram sa detetom od devet meseci a, sa druge strane, njene jasne oči davale su poticaj za razgovor dve odrasle osobe. Kroz glavu su mi proletala pitanja koja sam joj želela postaviti ali su mi se sva učinila besmislenima, kao: "[ta znači to oduvek?" ili "[ta ti sve znaš, daj mi reci." ili "Ko si ti?" ili "Jesam li ja luda?" ili "[ta ti je, Sofija moja?" Progovorila je kao da je čula sva moja pitanja:

- Mama, ja sam drugačija i ti tu ne možeš pomoći ništa.

Počela sam da pričam gluposti:

- Pa šta će tata reći? [ta će svet reći? Ne mogu valjda gurati bebu kroz grad u kolicima, ili šetati sa bebom od devet meseci i pričati sa njome o modi ili vremenu? [ta da radim? Ti mi reci.

- Navikni se koliko možeš. Ja ću ti pomoći. U tvom životu više ništa neće biti obično - rekla je tiho i dodala - ja ne mogu više da ćutim.

II

Ja sada ne mogu znati kako vi zamišljate Sofiju i celu tu situaciju jer vama je to sada priča a meni je to bila jedna nerazrešiva i protivrečna životna stvarnost.

Pre svega Sofija; ona jeste bila beba sa svim svojim detinjim potrebama, za hranom, za ljubavlju, igrom i dodirom. I to tako mila beba, lepa, zdrava, neodoljiva. Držati je u naručju je bio neopisiv doživljaj; kakva čvrstina i toplota, pa koji mir je zračila. Bilo je prosto lekovito držati je na rukama ili biti samo u njenoj blizini. Kako da kažem, meni je bila kao neki narkotik, sve više i više sam želela da je držim i da sam s njom i bivala sam sve više ovisna o toj maloj dragocenoj bebi što zrači milinu i blaženstvo.

A sa druge strane, i istovremeno, bilo je u njoj nešto strano i daleko, ne mogu reći neprijatno, ali što je kod mene izazivalo neodređenu nelagodnost, kao tremu, kao kada ste u velikom nepoznatom društvu ili pred put u nepoznato. A ta mirna daljina u njenim očima od koje pretrnete, kao osećaj izgubljenosti pred beskonačnim, pred pitanjima koja nemaju odgovora! Pa taj odsutni govor! Zapravo, ona je govorila na dva različita načina: jedan običan detinji i svakodnevn i jedan drugi koji kao da nije bio njen, ili ne samo njen, kao stran i njoj a taj je govorila kao uzgred i slučajno, nezainteresovano, kao da prevodi.

Kao da je bilo dve Sofije. Jedna Sofija, moja mala devojčica, koju sam volela i bila joj potrebna i druga Sofija, pred kojom sam ja bila mala i izgubljena i pred kojom sam se plašila.

A kako je njen otac primio tu novu situaciju? Nekoliko dana nakon onog prvog razgovora između mene i Sofije, ona mu je jednostavno rekla:

- Znaš tata, ja znam da govorim a mama ti to nije smela reći.

On se tako zbunio i zaprepastio da je ostao bez reči a posle par trenutaka je počeo da besni:

- [ta sam ja u ovoj kući, Baba Roga, šta li?, da se meni ne sme reći!

Kao da je to bilo važno da li je on Baba Roga ili ne. On je uopšte bio sklon da previše značenja pridaje sebi. Pošto je, kao i svi muškarci, svoju nesigurnost i zbunjenost izražavao besom ili dušenjem, njegov odnos se nakon saznanja da Sofija ume da govori

potpuno izmenio i prema meni i prema Sofiji. Bio je uvrteo sebi u glavu da sam je začela sa “nekim Indijcem” i naši su se odnosi sve više hladili. Nakon događaja koji su usledili u vezi sa Sofijom i koji su naš život okrenuli naglavačke, on se potpuno izgubio i posle nekoliko godina prešao, sa našim sinom, da živi odvojeno. No, to je posebna priča i sa glavnom je imala sve manje veze. Prema Sofiji se odnosio uzdržano ali sa prikrivenim strahopoštovanjem.

Njeni sestra i brat, deca kao deca, igrali bi se sa njom i zadirkivali je ali nikada nisu prelazili granicu. I to ne zato što ne bi hteli, naprotiv, nego jednostavno oko Sofije je bio prosto kao neki oklop od neprobojnih zraka i niko ne bi mogao da joj priđe preblizu sa lošom namerom. Bili su njih dvoje i ljubomorni na Sofiju a ja sam se pravdala u sebi da je to uvek tako sa najmlađim detetom, mada sam znala da je sa Sofijom slučaj ipak bio izuzetan.

Naši rođaci, prijatelji i znanci su joj se čudili, divili i zavideli ali ja sam se trudila da umanjujem razlike koje su postojale između Sofije i druge dece, govoreći da je Sofija samo malo naprednije dete i ništa više. Kada se pročulo da je tako mala prohodala, bilo je pokušaja iz lokalne bolnice, posebno od strane jednog našeg prijatelja, dečijeg lekara, da se dete, kao nekakav fenomen, podvrgne ispitivanju ali sam ja sve takve pokušaje obeshrabrivala. Tako je, sve u svemu, to sa sedenjem i hodanjem, prošlo bez veće pažnje.

Ali kada je progovorila i kada to više nije htela da krije, kako sam je molila, glas o njoj se proširio brzo i nezdravo, stvarajući nam iz dana u dan nove i nepredvidljive probleme; kuću su nam počeli opsedati prijatelji i znanci, znatiželjnici i novinari, pedijatri i psihijatri, vračare i zvezdoznaci, političari i popovi.

III

Kao i sve drugo sa Sofijom, tako je i sa njenim govorom bilo neobično: mada je umela da govori odrešeno i jasno i potpuno “odraslo”, umela je, takođe, govoriti i običnim detinjim govorom. Iz početka, prvih nekoliko meseci, nisam uspevala da zaključim koje pravilo ona sledi prilikom odlučivanja da li da koristi jedan ili drugi način.

Naime, rodbini i prijateljima nisam mogla odbiti da nas posećuju i da razgovaraju sa njom, ne želeći da nas sve izolujem i otuđim od sveta. Meni Sofija nikada nije pravila primedbe na moj izbor o tome kome ću dozvoliti da je poseti i razgovara sa njom a kome ne ali sam ubrzo shvatila da ona pravi razliku među posetiocima upravo načinom govora.

Za nju se nije moglo reći da nekoga ne voli; ona je samo neke osobe volela više a neke manje. Tako bi sa osobama koje bi po nekom svom principu odabrala da ih voli manje, razgovarala kao malo dete odgovarajući na pitanja kratko, nezainteresovano i obeshrabrujuće za dalji razgovor. Te bi osobe odlazile razočarane i sa utiskom da se radi o običnom detetu koje je, dobro, malo ranije progovorilo ali to je sve.

One druge, pak, slušala bi pažljivo, odgovarajući na njihova pitanja zainteresovano i ljupko, nastavljajući odgovor sa pitanjem, iskreno se interesujući za temu razgovora. Njena su pitanja bila tako neodoljiva da su ljudi i ne primećujući pričali o svojim teškoćama i brigama, zastajući povremeno sa nevericom shvatajući da govore sa detetom starim samo godinu dana.

Vrlo retko upustila bi se u razgovor sa ponekim od naših prijatelja o temama opštim i zapletenim ali osećajući da je preterala ubrzo bi neprimetno promenila temu koristeći neki pogodan trenutak u razgovoru.

Sa ostalim mogućim, najavljenim i nenajavljenim posetiocima, izvan kruga rodbine i prijatelja, imala sam mnogo krući stav. Uopšte sam smatrala da dete nije trebalo opterećivati mnogim posetama, razgovorima sa neznacima, intervjuima i snimanjima. Mislila sam da nju to zamara, da je može pokvariti, razmaziti ili da bi se mogla uobraziti.

Ipak je istovremeno u meni postojala želja da pokažem svetu kako pametno i lepo dete imam. S druge strane, činilo mi se da odbijanjem tako velikog broja, zapravo, većine posetilaca, možda propuštam neku šansu, nisam baš znala kakvu, ali onako uopšte, imala sam osećaj kao da ćemo propustiti neki važan susret ili razgovor koji bi možda mogao nešto da razreši. Recimo, šta sve to u vezi sa Sofijom uopšte znači, ako ima neko posebno značenje. Ili da će je možda mimioći neki susret važan za njenu sreću ili sreću sviju nas.

Ukratko govoreći, nemajući određenog kriterijuma za izbor posetilaca, služila sam se intuicijom i odobravajući ponekom da je poseti ne znajući šta me je određeno vodilo da tako postupim.

Međutim, ubrzo se pokazalo da dodatni izbor, ili da kažem “korekciju”, vrši Sofija sama i to svojim načinom govora. Čim bi neko ušao i Sofija ga je videla ili mu čula glas, odmah bi odlučila da li će sa osobom govoriti detinje ili ozbiljno, ostavljajući zbunjene i jedne i druge. Jedne što su očekivali više od “čuda od deteta” a druge što nisu mogli verovati da su razgovarali sa detetom od godinu dana.

Posle par meseci sam ustanovila da je takoreći svejedno koga ja odaberem da je može posetiti jer ako bih ja i “pogrešila” moja bi Sofija to brzo i lako ispravila. I nikada nismo imali nikakvih problema od strane posetilaca. Vi možete zamisliti kakvih se sve znatiželjnika i avanturista i napadnih osoba uspevalo provući kroz moju “selekciju”, međutim, Sofija bi izlazila na kraj sa njima bez ikakvih poteškoća. Ukoliko bi neko od posetilaca počeo da postavlja neumesna pitanja ili da se na neki drugi način neprijatno ponaša, Sofija bi samo, sa nekim tonom saosećanja i udaljene nemoći, rekla: “Klanjam se” i više ne bi govorila ništa, mirno gledajući posetioca u oči. Tada bi nastala takva nelagoda u atmosferi i soba bi se ispunila kao nekom tugom da bi takav posetilac smeteno i brzo, izvinjavajući se, napustio našu kuću.

Drugi, koje bi ona nagradila svojom pažnjom i razgovorom, odlazili bi ispunjeni nekim novim elanom, sa kojim nisu došli. Poneli bi neki novi osmeh i sjaj u oku i neki mir. Posle razgovora sa Sofijom činili su mi se kao da ih od pre poznajem i rastajali smo se kao stari znanci.

Tako su, eto, iz naše kuće odlazili ljudi sa različitim utiscima pa je na taj način i Sofija bila predstavljena u javnosti u različitim svetlima, zavisno od toga kako ju je ko video ili kako je ona htela da je ko vidi. Protivrečne informacije o njoj su doprinele da za nju splasne interes tako da smo sledeće dve-tri godine proveli u relativnom miru. Nekako mi se činilo da je sve to ona sama tako izradila.

IV

U vreme kada je Sofija progovorila ja sam radila kao kasirica u obližnjoj samoposluzi a muž mi je bio građevinski inženjer, provodeći dosta vremena izvan našeg grada na raznim gradilištima. Primanja su nam bila dovoljna za normalan, običan život.

Kada se pročulo o Sofiji, ja sam još nekoliko meseci radila ali mnoštvo pisama, telefonskih poziva i poseta su mi oduzimali toliko vremena da zaista nisam više mogla ići na posao, pa sam dala otkaz.

Pored toga što nisam više stizala ići na posao, da budem iskrena, taj prihod od moga zaposlenja nam više nije bio potreban. Ubrzo smo dobili ponude od mnogih TV i novinskih kuća za ekskluzivne intervjue te sam od toga dobila više novca nego što bih zaradila radeći celog života u samoposluzi. Istina, činila mi se s početka cela ta stvar sa intervjuima nekako nedostojna, kao neko "prostitutisanje", ali sam se vremenom navikla. Postala sam mojoj Sofiji menadžer i sekretarica.

Pošto sam kroz intervjue zaradila više nego moj muž u celoj svojoj karijeri, njega je to još više udaljilo od nas. Njegova sujeta to nije mogla podneti. Govorio je da nije u redu da dete od jedne godine daje intervjue i "slika se za novine", ljutio se što ja te intervjue naplaćujem. No, ja sam znala da razlog ljutnji nije naplaćivanje, već to što ja zarađujem više od njega.

Pre jednog od tih za novac ugovorenih intervjua, htela sam upozoriti Sofiju da ne prekida intervju onim njenim "klanjam se" jer sam se plašila da bi se tako nešto moglo dogoditi ako dođe neki novinar nametljivac. Htela sam joj reći da nam je novac potreban a i da smo ugovorili intervju od pola sata. Međutim, pre nego što sam zaustila da kažem, Sofija je rekla:

- Znam.

Prenerazila sam se jer sam shvatila da ona zna i šta ja mislim. Ipak tada nisam previše pridavala tome značaj misleći da je bilo slučajno.

U svakom slučaju, kao što sam i mislila, za intervju se pojavio tridesetogodišnji novinar izuzetno narcisoidan i nametljiv, tipičan

slučaj za “klanjam se”. Na moje iznenađenje Sofija je odgovarala na pitanja mirno i šarmantno i to nekom mešavinom njena dva načina govora, tako da sam shvatila da ona zbija šalu sa novinarem. Na pitanja postavljena kao detetu odgovarala je ozbiljno i pametno, to jest, njenim ozbiljnim načinom a što bi novinara navelo da postavi neko ozbiljno pitanje. Tada bi Sofija odgovarala sasvim neozbiljno i detinjasto. Sve u svemu, voditelj se sve više i više zbunjivao i gubio samopouzdanje i posle isteklih trideset minuta intervju izgledao je kao prebijen. Sofija mu nije dozvolila da sastavi nit intervju ali je “odradila” ugovorenih trideset minuta i na kraju, kada je kamera bila već isključena, dodala - “klanjam se”.

To je bio jedan tipičan intervju koji je o Sofiji stvarao protivrečnu sliku, da se nije moglo sa sigurnošću reći da li se radi samo o jednom natprosečno inteligentnom detetu koje je ranije progovorilo ili o nečemu sasvim drugom, natprirodnom i čudnom.

Iz toga perioda bi bilo interesantno izdvojiti jednog posetioca koji je imao velikog uticaja i to više na mene nego na Sofiju Taj se posetilac najavio pismom, rekavši da je bio jezuita i da je decenijama bio misionar na Dalekom istoku, da je pre dvadesetak godina prešao u Budizam i da je tokom života sreo mnogo nadarene i izuzetne dece pa da voleo da vidi i Sofiju Na kraju pisma je napisao da je star osamdeset godina. Kako sam već bila naučila da Sofija rado razgovara sa staricama i starcima, odgovorila sam mu da može doći.

Pojavio se obučen kao seljak iz naših krajeva a neobična je bila jedino njegova obrijana glava. Sitan, tih starčić. Nije se dugo zadržao niti je puno pričao sa Sofijom a ona je sa njime razgovarala vrlo blagonaklono i ozbiljno. Na odlasku mi je rekao:

- Vi ćete Gospođo sve teže ići u korak sa vašom ćerkom. Ako hoćete da je pratite bar izdaleka, da je ne izgubite potpuno iz vida, morate puno čitati.

- [ta da čitam? -upitala sam.

- Svejedno je - rekao je - knjige će vas voditi same, prirodno kao voda što teče tamo kuda mora teći - do okeana, a tamo teče i Sofija

Nisam tada baš potpuno shvatila šta mi je želeo reći starac ali sam intuitivno osetila značenje njegovih reči i poslušala ga.

Pošto sam po prirodi znatiželjna, nije mi bilo teško da se posle više godina vratim čitanju ali ovoga puta sa novim poletom i željom. Bože, kakav blagoslov! Nisam mogla ni sanjati kako je znanje uzbuđljivo. Znam da zvuči smešno ali su me prosto fizički uzbuđivala nova znanja. Sva bih se naježila od prijatnosti na neku duboku misao lepo izraženu ili se skoro zaplačem od nekog sjajnog zaključka. Počnu me gušiti suze u grlu. Učinilo bi mi se ponekada da bih mogla umreti od sreće i miline koja bi me obuzela. Ponekad me uzbuđi samo naslov knjige sa maglovitom najavom sadržine.

Ponekad samo letimično čitanje “sadržaja”. Čini mi se katkad da iz samog “sadržaja” znam tačno šta u knjizi piše, kao da sam je već čitala, i pomislila bih kako se ja nisam setila takvu knjigu napisati. Čudno, ali mi se često saznanje ili učenje, ili šta je već to moje čitanje bilo, učini kao sećanje. Kao da sam to sve nekada znala a sada se samo prisećam. I zapravo, sam čin ili postupak, napor da shvatimo nešto zamršeno i teško je isti kao napor da se setimo nečega što smo privremeno zaboravili a tada - olakšanje i svetlost kada se setimo - isti su kao i razumevanje.

U svakom slučaju, još iz gimnazije sam volela biologiju pa sam prvo uzela gimnazijski udžbenik i neku dopunsku literaturu koju sam bila kupila još za maturski rad. Kako sam se osećala mala i sitna pred ogromnim zadatkom koji sam sebi bila postavila:”učiti o sebi i svetu oko sebe”. Zadatak ogroman a potpuno neodređen i neobuhvatljiv. Učiti. Zadatak nezamislivo velik a ja sa svojim malim i ograničenim snagama stojim tek pred delićem delića. Predamnom stoji knjiga koja opisuje jednu od bezbrojnih pojava od kojih se život sastoji, fenomen obrađen u jednoj maloj grani ogromne nauke biologije a ta je nauka samo jedna od bezbroj nauka, naučnih disciplina, poddisciplina i specijalizacija.

Osećala sam se kao dete u onom filmu kada je iz zemlje pokušalo iščupati jednu malu žilicu a kada je pogledalo gore videlo je da je ta žilica, u stvari, deo velikog korena nekog ogromnog stabla. Skoro da sam bila odustala. Međutim, nisam. Stranu po stranu i pročitala sam prvu “naučnu” knjigu. Bila je o osmozi.

Posle sam čitala o evoluciji, potom o takozvanoj ”kompleksnosti”. To me je odvelo u fiziku, i to fiziku beskrajno malog i beskrajno velikog. Kako se ta fizika graniči i preklapa sa filozofijom, to sam u filozofiju ušla iz smeru fizike a izišla u pravcu religije. Posle u etiku, pa estetiku. Težište sam našla u trouglu filozofije, religije i psihologije. Posle sam plela oko toga centra. Novi krugovi su otvarali nove krugove, bez kraja. Ta radost saznanja još uvek traje. Sada znam šta mi je mudri starac hteo reći.

Period od negde njenog petnaestog meseca pa do treće godine bi se mogao nazvati mirnijim. Naravno, ne mirnim u odnosu na uobičajen razvoj deteta nego u odnosu na to šta se posle dešavalo u njenom životu. Posle nekoliko meseci javne i medijske pažnje, interes za Sofiju je splasnuo. Svakog čuda za tri dana dosta. Sada mi se čini da je Sofija, na neki način, sama upravljala i stvaranjem i stišavanjem te medijske pažnje. Kako su meseci prolazili sve je manje dolazilo kojekakvih šarlatana i lovaca na senzacije a sve više interesantnih ljudi, raznih znalaca, spiritualista i mistika. Sa njima se Sofija odlično razumela. Ne bi ni pričali mnogo a sa nekima bi pretežno ćutala. Možete li zamisliti posetu čoveka od, recimo, pedeset ili šezdeset godina učinjenu detetu od dve godine, gde bi razmenili par rečenica i posle bi se gledali i ćutali. Kao da je sve rečeno, kao da se sve zna. Ja tada nisam razumela. Ne razumem ni sada potpuno.

Ti čudaci su odlazili sa kratkim komentarima kao: "Ona je oduvek bila tu" ili "Svakako da se morala pojaviti", "Ona je svetlost" i sličnim zagonetnim izjavama.

I taj "mirni" period je imao svoja iznenađenja. Uopšteno govoreći, Sofija se i dalje razvijala brzinom neuporedivo većom nego druga deca i pretpostavljam da je taj razvoj bio zakonomeran, samo što se nama činio ponekada skokovitim.

Tako smo negde u njenoj drugoj godini shvatili da ona ume da čita.

- Pa kako, Sofija? -upitala sam je.

- Prepoznala sam reči u slovima - odgovorila je.

Igranju i gledanju televizije, pridodala je tada i čitanje. Čitala je bilo šta sa istom mirnom zainteresovanošću. Ja sam joj prvo davala dečije knjige koje je sve ubrzo pročitala pa bi uzimala novine, reklamne letke, moje knjige, šta bilo. Uporedo je počela i pisati, prvo nevešto a nakon par nedelja potpuno lako.

Mada je već trebalo da se naviknemo na iznenađenja od nje, ipak je novi šok nastao kada sam jednog dana stariju kćerku upitala da li se seća na kojoj adresi se otvara neka prodavnica što je bilo na-

javljeno u reklamnom letku nedelju dana ranije. Starija ćerka nije znala a Sofija je nezainteresovano rekla:

- Lučki prolaz broj 23.

Pretrnula sam. Plašila sam se da je upitam za telefonski broj jer sam slutila da zna.

- Znaš li, dušo, možda telefonski broj.

Upitala sam kao uzgred.

- 22 - 75 - 25. Rekla je Sofija

Čučnula sam kraj nje i počela je ispitivati za druge prodavnice, pa za cene proizvoda, pa zatim za događaje iz novina. Sve je tačno odgovarala. Sledila sam se; Sofija je pamtila *sve*.

Ja sam primetila i ranije da ona odlično pamti prethodne događaje ali sam to pridavala njenoj inteligenciji i "odmornom sećanju" ali ovo, da ona zna doslovno sve što je pročitala me je prenerazilo. Odmah sam pomislila da ona možda i sve drugo, i sve druge događaje - ne samo one koje je pročitala - isto tako pamti. Počela sam da je ispitujem za događaje od pre nekoliko dana, pa nekoliko meseci, pa godinu. Sve je znala. Svaki najmanji detalj. Ko je, recimo, bio kod nas, kada, ko je gde sedeo, kako je ko bio obučen, šta je bilo na TV-u, koliko je bilo sati, kakvo je bilo vreme. Sve.

Kroz glavu mi je proletela misao: "Pa to će dete poludeti" i zbunjeno sam rekla:

- [ta radiš to, dušo moja. Razbolećeš se.

- Ne brini, mama - rekla je Sofija - meni je to prirodno - i gledala me svojim krupnim očima tako umirujuće da je moga straha nestalo a ostalo je samo čuđenje i nerazumevanje.

Začudo, to novo saznanje nije ništa bitno izmenilo. Navikla sam se na takvo neobično stanje u kome dete pamti sve što se dogodi, sve što čuje, vidi ili pročita, kao normalno. U stvari, pojavno, ništa se nije ni promenilo; moja neobična, pametna i lepa ćerkica je tu kao i pre, mi smo tu, a pamćenje se - ne vidi. Ponekad bih se zabavljala pitajući je ovo ili ono a ona bi mi mirno odgovarala. Posle sam se navikla da bilo šta što ne mogu da se setim, pitam nju; od toga gde sam šta ostavila do adresa i telefonskih brojeva.

Jednom prilikom, zatrpana poštom, nisam mogla naći neku adresu pa sam pomislila da upitam Sofiju, no setila sam se da ona ne zna tu adresu jer ta pisma ona nije ni videla. Pomislih da bi mi Sofija mogla pomoći oko dopisivanja ali sam odmah odbacila tu pomisao jer ne bi bilo u redu iskorišćavati trogodišnje dete. Sofija je sedela u pletenoj stoličici par metara od mene i, kao da je čula moje misli, rekla:

- Ja ti mogu pomoći, mama.

Malo sam još razmišljala i, nećkajući se, rekla:

- Dobro, srce moje.

Kad ono - opet čudo; Sofija je uzela hrpu pisama, otvarali ih i kako bi koje pismo otvorila, pogledala bi ga, okrenula papir i pogledala i drugu stranu, pogledala koverat sa obe strane, ostavljala pismo i uzimala sledeće.

- [ta radiš Sofija? - upitala sam je.

- Čitam - kaže.

- Kako tako brzo?

- Meni je to dosta - reče.

Ona je čitala, Bože me prosti, kao foto-kopir mašina; samo pogleda list hartije i - gotovo. Toliko sam bila iznenađena da nisam znala šta da kažem. Bila sam čula za tehniku brzog čitanja i nisam u to baš puno verovala ali ovo je bilo nešto sasvim drugo.

Da ne dužim priču, Sofija je za nekoliko sati pregledala svu poštu, sva pisma koja smo primili i napisali od vremena kada se ona rodila i nakon toga znala imena i adrese svih pošiljalaca, doslovnu sadržinu svih pisama, datume poštanskih žigova na kovertama, čak i vrstu poštanskih maraka na kovertama.

Da bih bila u toku, ja sam i dalje ustaljenim načinom čitala pisma i na poneka odgovarala a Sofija bi pisma koja nam stižu i koja mi šaljemo samo pregledala, tako da smo imali potpuno ažurnu karto-teku dopisivanja.

Znam da vam sada sve to zvuči neverovatno, ali tako je bilo. A kao što možete da pretpostavite - to nije sve.

VI

Negde posle napunjene treće godine Sofija je prestala gotovo u potpunosti da gleda televizijski program. Kratko je rekla:

- Najveći deo onoga što se prikazuje i govori na televiziji u velikom delu nije tačno. Skretanje od prirodne putanje je namerno a pravac skretanja ponekad zlonameran. No, to je, na žalost, još uvek ponekad nužno.

Umesto gledanja televizije vreme je provodila više čitajući i igrajući se. Nekako u to vreme, naročito se zainteresovala za muziku. Volela je ona muziku oduvek; uvek bi se pomalo, skoro neprimetno promenila kada bi čula muziku. Ne bi ona ostavljala ono čime se toga trenutka bavila nego bi se po njoj videlo da pažljivo sluša.

I sama sam volela muziku. Kao devojčica iz "dobre kuće" išla sam nekoliko godina na časove klavira i mada nisam naučila naročito dobro da sviram, osnove sam naučila, da tako kažem, naučila sam šta je muzika. Ali zanatski deo sviranja nikada nisam do kraja savladala pa nisam uspevala, ili vrlo retko, da muziku u meni spojim sa muzikom instrumenta. Svejedno, ovo ionako nije priča o meni nego o Sofiji. Htela sam samo reći da sam i dalje ponekad svirala klavir, nekad sama, nekada u prisustvu dece.

Jednom prilikom dok sam pokušavala da se podsetim na neku kompoziciju vežbajući je na klaviru, Sofija je privukla stolicu i sela pored mene. Posle jedno sat vremena Sofija je rekla:

- Mama, prepoznala sam muziku u notama.

Pošto sam se navikavala da se ne uzbuđujem na njene izjave, upitala sam znatiželjno:

- Kako si, dušo, prepoznala?

- Pa, prepoznala sam kako se notama *pokušava* izraziti muzika.

Posle toga je počela da čita notne knjige. Prvo je čitala polako, zapravo ritmom muzike, vukući prstićem duž notnih linija, vraćajući se ponekad red ili dva. Čitajući, blago, skoro neprimetno, njihala je glavicom.

Kako moja kolekcija kompozicija nije bila naročito bogata, Sofija ih je pročitala za nekoliko dana. Primetila sam da je čitala sve brže i brže da bi na kraju čitala istom brzinom kao i sve drugo, naime,

samo bi listala, bacila pogled na stranicu i listala dalje. To me je zaprepastilo:

- Pa, kako možeš, Sofija, muziku tako čitati?

- Muzika se, mama, kao i sve drugo, može sažimati i širiti - rekla je.

Zamolila me je da joj nabavim još kompozicija i ja sam joj donosila, posuđujući od naših poznanika, učitelja muzike i na kraju iz poprilične biblioteke naše lokalne muzičke škole.

Kada nisam više imala od kuda da joj nalazim notnih knjiga, tako sam joj i rekla a ona je odgovorila:

- Svejedno. To su sve samo delovi jedne ogromne, jedinstvene muzike a koju ja znam.

- Otkuda ti to znaš? - upitala sam.

- Znam, jer sam ja muzika.

[ta da vam kažem? Zanemi čovek od njenih izjava.

Tako i sa crtanjem; nije nikada crtala kao druga deca, mislim, čiča-gliše, kuće, cveće, sunce i to, nego je uvek, kako se meni činilo, samo škrabala i mazala. Kasnije, kada je već bila tri, četiri godine skoro isključivo je razmazivala boje prstićima ili celom rukicom. Samo boje, prelive boja, talasi i kovitlaci boja, pa kao neke erupcije i kiše boja. Ne znam, u to se ja nisam baš puno razumevala. Kada sam je pitala šta to slika ona bi odgovarala:

- Rečima se govori a bojama se slika - ili tako nekako.

Posetioci koji bi videli njene slike, govorili su da su slike divne, genijalne, prelepe i sl. da je to apsolutno slikarstvo i da bi se te slike morale izlagati, pokazati svetu, staviti na uvid likovnoj kritici. Međutim, ja sam bila zaplašena i umorna od svake nove i veće popularnosti, širenja publiciteta. Plašila sam se da mi cela situacija sa i oko Sofije ne izmakne kontroli, slutila sam da se krećemo ivicom haosa koji bi mogao, kao u nekom kovitlacu, da odnese i Sofiju i mene i sve nas i zato sam sve pokušaje daljeg razglašavanja njenih talenata obeshrabrivala i sprečavala.

Ali nezadrživo se ne da zadržati.

VII

Sa Sofijom nikada kraja čudima. Kao da su njene mogućnosti neiscrpne i bezgranične, uvek bi me, i sve nas, iznenadila i šokirala nekom novom sposobnošću, neočekivanom, neverovatnom i nepredvidivom.

Tako je prilikom posete jednog karmelićana zaprepastila i mene i njega. Karmelićan je bio, kao i većina novih posetilaca, prvo prilično zbunjen a potom je, i ne primećujući da razgovara sa petogodišnjim detetom, započinjao teme sve složenije i stao iznositi svoje sve dublje misli i dileme. Meni se uvek, kao i ovom prilikom, činilo da to Sofija, prema nekim svojim merilima, sagovornike podstiče ili obeshrabruje da govore više ili manje i da razgovor usmerava na polje na kome je sagovornik siguran ali na onu ivicu toga polja gde počinje sumnja.

Tokom razgovora karmelićan je izgovorio 30. stih 104 psalma iz Biblije a Sofija je rekla:

- Emitte Spiritum tuum, et creabuntur: et renovabis faciem terrae.

Kaluđer i ja smo se zbunjeno i sa nevericom pogledali a učinilo mi se da je, na trenutak, i sama Sofija bila iznenađena. Sveštenik je tada počeo zbunjeno govoriti na latinskom, gledajući čas u Sofiju čas u mene a ona je mirno odgovarala na latinskom. Otišao je zbunjen, nekoliko se puta prekrstivši.

Pitala sam Sofiju otkuda ona to sada odjednom zna latinski. Odgovorila je da ne zna ni sama:

- Znaš mama, i ranije kada bih čula neki strani jezik na TV ili vide-la u nekoj knjizi, učinio bi mi se poznat, kao da sam nekada znala taj jezik, kao da ga razumem ali da mi nešto smeta da ga dobro čujem. Ali u poslednje vreme, čini mi se, kao da mi ti drugi jezici naviru sa svih strana, da sam od prisećanja došla do potpunog sećanja. I čudno, osećam kao da mislim - istovremeno - na svim tim jezicima, zapravo nekim ne-jezikom, nekom predsadržinom svih jezika a svejedno mi je koju ću formu, zapravo jezik, stvarno i upotrebiti.

Tako je rekla.

I šta može da radi i kako da se ponaša jedna majka na takvu izjavu svog petogodišnjeg deteta, nego da zbunjeno gleda oko sebe ne

razumevajući ništa. [ta da radi sa saznanjem neuporedivim sa svojim ili bilo čijim iskustvom ili znanjem?

Ovo saznanje o njenim mogućnostima je bilo novo po *vrsti*. Sva njena dotadašnja čuda i neverovatne sposobnosti su ipak bili "od ovoga sveta". Njeni neograničeni kapaciteti pamćenja i razumevanja su imali izvor u njenom ličnom iskustvu. Razlika u stepenu je bila nemerljiva ali je ipak razlika, koliko sam ja do tada znala, u njenim mogućnostima i mogućnostima drugih ljudi bila samo u stepenu.

Ovo sa jezicima je bilo drugačije. Prvi put je znala nešto o čemu nije imala lično iskustvo, nešto što nije ona saznala ili naučila.

Ili to nama samo tako izgleda da možemo znati samo ono što smo lično iskusili ili naučili.

Pokušavajući naći objašnjenje a nemajući nikakvog orijentira ili polazišta, pretraživala sam po svom sećanju šta sam bila čitala o reinkarnacijama i seobama duša ali - nije "štimalo". Prema onome što sam tada znala, pojedine duše ili delovi pojedinih duša bi se selili ili ponovo rađali u novom telu pa bi se, tako kažu, dešavalo da deca znaju neke pesmice ili reči iz njima i njihovim roditeljima nepoznatih jezika, kao i druga sećanja iz pretpostavljenih ranijih života. Ali sa Sofijom je bilo drugačije; činilo se kao da se u nju "preselilo" ili "naselilo" više duša, valjda, po jedna duša iz svakog jezika ili - što sam se jedva usuđivala pomisliti - sve duše.

I još nešto. Deca koja su govorila o svojim prethodnim životima, govorila bi to u prvim godinama života, obično kada bi progovorila, pa bi posle, tokom godina, u potpunosti ili delimično zaboravljala ta sećanja. Sofija se, naprotiv, prvo sećala pomalo, pa sve više, da bi posle nekoliko meseci znala sve, kako je rekla.

Posle dana i noći razmišnja i plašeći se odgovora, ipak sam je upitala:

- Reci mi Sofija da li se ti sećaš da si i ranije živela, mislim, pre ovog ovde života?

- To je čudno mama - rekla je - čini mi se da se sećam bezbroj života. Zapravo ja ne znam možda su to svi ljudski životi, ili možda svi životi uopšte ali ja se ne sećam svih pojedinih događaja. Naime, ja se mogu setiti i svih tih pojedinih događaja iz svakog od tih života ali su mi oni nekako bleđi, kao da nisu važni. Ja se u stvari sećam, kako da kažem, kao neke suštine, nekog ostatka koji ostaje iza svakog života, koji su tako različiti a tako slični.

Verovatno ste se i sami dosetili pa skoro da ne moram ni pominjati da je Sofija znala, ne samo sve žive jezike, nego i one davno i one skoro izumrle. Bez ikakvih poteškoća je pročitala, recimo, zapis sa Kamena iz Rozete kada sam joj pokazala fotografiju u enciklopediji,

napisan na hijeroglifima, demotskim i grčkim jezikom ili zapise sa fotografija starih kineskih vaza.

Posle tog najnovijeg saznanja mene od nje više ništa nije moglo iznenaditi. To saznanje mi je uništilo i poslednju nadu da je Sofija, mada neizrecivo i neuporedivo nadarenija, možda, i pored svega, obično dete ili običan čovek. Tim saznanjem mi se ona kao rasplinula, protegla u neslućene daljine vremena, rasprostrla u prostore bez kraja.

A ako nije obično dete, šta je onda ona? Na to pitanje niti je bilo niti ima razumnog odgovora.

VIII

Pa ipak je ona bila moja mala devojčica. Sa pet godina, malo viša od svojih vršnjakinja, crne, prave, jedva vidljivo zatalasane kose, ozbiljnog i mirnog izraza lica, nije se gotovo uopšte razlikovala od druge dece. Možda po lepoti i mirnoći ali tu nisam mogla biti objektivna jer tako o svojoj deci misle mnoge mame. Mada je stvarno bila izuzetno lepa. Uostalom, videli ste njene fotografije koje su obišle svet.

Ja iz svoje kože nisam mogla pa sam za nju brinula koliko i za drugo dvoje dece. Moram priznati da sam nekako brinula za nju čak i više mada sam osećala da se njoj niti može niti događa išta bez njene volje.

Neka vas ne zavarava to o njenoj volji, da ne biste pomislili da je ona bila neko svojevoljno i razmaženo dete. Naprotiv, ona nikada ništa nije tražila ni zahtevala, niti se čemu protivila. Činilo se kao da joj je sve - svejedno. Svejedno da li će jesti ili ne, čitati, kupati se ili ići u šetnju i kojim redom. Prosto bih se nekada uvredila kako ni na šta ne reaguje, niti se protivi. Posle sam počela shvatati da sve to i nema nekakvog velikog značenja, mislim, da li će nešto biti baš ovako ili onako. Koliko se samo energije i suza prospe u svetu zbog kojekakvih nazovi principa, glupih navika i pravila. A za biti dobar roditelj je dovoljno biti *prisutan* i prosečno *normalan*.

Nisam, velim, mogla izaći iz svoje kože i tadašnjeg načina mišljenja pa sam se trudila da joj obezbedim i druženje sa drugom decom u običnoj dečijoj sredini a sve plašeći se da od tih silnih knjiga i razgovora sa odraslima ne postane neki čudak ili usamljenik. [ta sam ja mogla znati. Mislila sam, prosto, da detetu, kakvo je da je, treba dečije društvo. S druge strane, druženje izvan naše kuće je uvek bilo skopčano sa kojekavim problemima i neprijatnostima jer je Sofija bila dobro znana u našem gradu i uvek je izazivala veliku pozornost. Od došaptavanja "Ej, vidi to je Sofija" pa do prilazanja i postavljanja raznih, često neumesnih pitanja i zahteva.

Nikoga nisam mogla pitati za savet ili mišljenje jer je Sofija već bila odavno izišla izvan okvira bilo čijeg znanja, struke ili iskustva. Moja intuicija mi je mogla biti jedini savetnik.

Mislila sam, dakle, druženje joj je potrebno, zna paziti na sebe a sedenje u kući bi joj moglo škoditi i odlučila sam da je dam u

zabavište. Naravno da sam pitala Sofiju i naravno da je ona odgovorila da joj je to svejedno i da je svakako dobro. Takav sam odgovor i očekivala i premda me je umirivao ipak je takvim odgovorom odgovornost ostala na meni.

Odvezla sam je kolima prvoga dana u zabavište a vaspitačica i upravnica su bile daleko uzbuđenije nego Sofija, zapravo Sofija nije bila uopšte uzbuđena.

Kada sam posle otišla po nju, pitala sam je kako je bilo a ona je odgovorila potpuno detinje da je bilo dobro. Pošto iz tog odgovora nisam mogla zaključiti ništa upitala sam je da mi stvarno kaže kako joj se tamo sviđa a ona je onim ozbiljnim načinom odgovorila:

- Ti znaš mama da je to svejedno ali možda ipak tamo samo gubim vreme.

- Idi Sofija još neko vreme - insistirala sam ja - ako ti se sviđa i dok ti se sviđa - pokušavajući, zapravo, da njoj prebacim loptu odgovornosti. Ona je ravnodušno odgovorila da nema ništa protiv.

Međutim, trećeg dana je izašao članak na naslovnoj strani naših lokalnih novina, što je odlučilo da je ispišem iz zabavišta. Naime, na fotografiji koja je bila deo članka, Sofija sedi upravnici na krilu a oko njih vaspitačice. Ispod fotografije je stajao sledeći tekst: "Naša Sofija se sada oseća dobro i odlično napreduje". Pobesnula sam kada sam to videla; molim vas pisalo je "sada se oseća dobro", kao da je spašena iz neke neodgovorne familije i smeštena u zabavište i sada "odlično napreduje" kao da je svoje talente stekla za tri dana u tom zabavištu. Odmah sam sela u auto i otišla po nju.

Suzdržavajući bes rekla sam upravnici da je to bezobrazluk, da ja takvo reklamerstvo na račun Sofije neću dozvoliti i da je ispisujem iz zabavišta. Upravnica je bila zbunjena i skoro uplašena. Rekla je da je njena izjava netačno prenetu u novinama i da je ona samo rekla da je Sofija dobra i napredna devojčica. Mislila sam da upravnica laže, i odvezla sam Sofiju kući.

Na putu kući razmišljala sam o tome incidentu i kada sam se smirila počela sam shvatati da je moja reakcija bila preterana i pre-nagljava. Sama sam bila iznenađena količinom sujete i ljubomore koja je izbila iz mene. Naše preterane reakcije nam najbolje govore o našima naravima. Još jedna stvar iz toga događaja mi je privukla pažnju; šta ako je novinar stvarno zlonamerno izmenio izjavu upravnice. Tada mi je prvi put sinulo da postoji mogućnost da nisu svi samo oduševljeni i zadivljeni sa Sofijom, da u odnosu na nju postoji i zavisti i ljubomore pa i zlonamernosti. Pokušala sam zamisliti Sofiju kao nečije tuđe dete i morala sam priznati da su takvi negativni osećaji itekako mogući. U svojoj zagledanosti u nju nisam nikada pre o tome mislila. Bilo je to vredno saznanje koje sam od tada uvek imala na umu.

Kod kuće sam Sofiji pokazala novinu i rekla joj o mojoj reakciji a ona je kazala:

- Nemoj da se ljutiš, mama, mi smo ljudi takvi. Možda je dobro da se tako desilo.

Učinilo mi se da ona ima udela u tome kako se to sa zabavištem odigralo.

IX

Nekako u vreme događanja sa zabavištem, kao odjek na posete mnogih većih ili manjih poznavalaca slikarstva, počele su nam stizati ponude od galerija i kolekcionara za otkup slika. Imala sam još novaca od onih intervjua ali se topio brže nego što sam očekivala pa sam razmišljala kako da dođem do nešto novca a da baš ne “unovčavam dete”. Meni nije bio problem doći do novca i to do znatnih iznosa, obzirom na bezbrojne ponude TV i novinskih kuća i proizvođača raznovrsnih proizvoda za snimanje reklamnih filmova, ali se meni sve to činilo nekako ružno i nedostojno. Prodati nekoliko njenih slika nekoj bogatoj i diskretnoj galeriji učinilo mi se najprikladnijim. Pitala sam o tome Sofiju a ona je odgovorila da je potpuno saglasna i da sa slikama mogu raditi šta hoću.

Diskretno sam saopštila jednoj velikoj, svetski poznatoj galeriji koja je kupovala slike za anonimne kolekcionare da nameravam prodati nekoliko slika. Posle nekoliko dana došao je vlasnik galerije lično. Ja sam se spremila za cenkanje i trgovinu i odlučila da budem tvrda u tome poslu. Zapravo sam se plašila da ne budem prevarena i mada nisam imala neku polaznu tačku odlučila sam da “prodam skupo”. Mene je, inače, zbunjivalo i ponekad nerviralo to da jedno umetničko delo može imati cenu. A očigledno ima. Nisam to mogla dokučiti.

Da ne dužim; vlasnik galerije je za pet slika po svom izboru, koliko sam mu rekla da je na prodaju, ponudio toliku sumu o kojoj ja nisam mogla ni sanjati niti bih se ikada usudila toliki novac tražiti. Dovoljno za pet života kako sam ja trošila. Trudila sam se da ne pokažem uzbuđenje ali su mi ruke drhtale kada sam potpisivala ugovor. Galerista je na odlasku rekao da ga slobodno potražim ako se odlučim da prodam još slika.

Ostavši sama ushićeno sam zaplovila u neke grandiozne planove koji su nezadrživo rasli; da renoviram kuću; ne, da izgradim novu; ne, da se preselimo negde i kupimo kuću kraj mora sa bazenom i nove automobile i helikopter; da, kuća pored mora sa bazenom i heliodromom. Ušla je Sofija i prekinula me u maštanju i rekla:

- Nemoj mama dozvoliti da nam taj novac izmeni život. Ja bih najviše volela da živimo kao do sada.

To je rekla sa takvim mirom i uverljivošću da je to jedino ispravno da su moji planovi tako odjednom izbledeli, učinili mi se u trenutku tako očigledno besmislenima kao da to nisam bila ja koja je čas ranije sanjarila. Nakon njene primedbe nisam mogla više uopšte da razmišljam na drugi način nego tako da nastavimo živeti dotadašnjim stilom. Neverovatno je kako je sugestivnu moć imala Sofija na mene. I čini se ne samo na mene.

Dobro, renovirali smo kuću, kupili smo novi auto ali ipak srednje klase ("Nemoj mama da nepotrebno izazivaš zavist kod drugih ljudi") i zaposlila sam svoju sestru kod mene da mi pomogne u dopisivanju, ali sve to ukupno nije izlazilo iz okvira dotadašnjeg života - donelo je samo mala poboljšanja.

Pošto je Sofija pročitala sve naše knjige i sve knjige naših prijatelja, počela sam joj donositi knjige iz gradske biblioteke. No, i to je uskoro počelo izgledati smešno i besmisleno, hoću reći zamorno i nepotrebno. Svaki dan tovariti pun auto knjiga koje bi Sofija pročitala za nekoliko sati, pa sve te knjige vraćati nazad u biblioteku i tovariti novu količinu. Kako smo se i inače sve više pojavljivali u javnosti odlučila sam da Sofija ide u biblioteku i tamo čita umesto da joj knjige donosim kući.

Naša gradska biblioteka je prilično stara i dosta bogata knjigama. U dogovoru sa direktorom biblioteke Sofija je čitala u depoima. Direktor joj je ljubazno objasnio sistem po kojem su knjige svrstane i kako može da koristi registar knjiga. Sofija je učtivo i pažljivo saslušala direktora a meni je posle rekla da je njoj svejedno kojim redom će knjige čitati i započela je čitati iz jednog ugla depoa i čitala je sve redom. Čitala je, kako mi je rekla, nekoliko stotina knjiga za tih desetak sati provedenih u biblioteci. Sedela bi onako mala za jednim stolom koji je imao stonu lampu koja je osvetljavala njeno lepo lice a noge su joj visile jer sa stolice nije mogla dohvatiti pod. Brzo i vrlo vešto listala je stranicu za stranicom, odlagala knjigu i uzimala sledeću a bibliotekari su joj pomagali donoseći i vraćajući knjige, smeškajući se i zgedajući se, ne znajući da li da veruju ili ne. Za nekoliko meseci Sofija je pročitala ceo fond naše gradske biblioteke.

Niko nikada, koliko se znalo, nije pročitao sve knjige te biblioteke i to je bila senzacija sama za sebe ali ono što je bilo zapanjujuće je to, što je ona znala naslove i pisce knjiga, izdavača, godinu i broj izdanja, imena svih eventualnih saradnika na izdavanju knjige kao, naravno, i ceo sadržaj knjige i to od reči do reči a po brojevima stranica. Mogli ste je pitati za bilo koju od tih, kao i svih drugih knjiga koje je pročitala, šta piše na toj i toj stranici i ona bi doslovce izgovorila tekst.

Ne moram naglašavati da biblioteka ima i nekoliko hiljada knjiga na stranim jezicima, pretežno naroda koji su živeli ili žive na ovim našim prometnim prostorima, i da je Sofija znala i te knjige napa- met u originalu i prevodu na naš ili bilo koji drugi jezik.

U međuvremenu, nama je kući stizalo sve više i više novina, časopisa i knjiga iz celoga sveta. Ja sam se još godinu, dve ranije dosetila i izdavačima novina i knjiga koji su nam slali svoje novine ili prva izdanja knjiga, slala zahvalnice koje je Sofija lično potpisiva- vala. Tokom vremena je postalo pitanje prestiža dobiti zahvalnicu sa njenim potpisom i mi smo dobijali iz dana u dan sve više i više novina, časopisa i knjiga koje bi Sofija sve pročitala od prve do poslednje strane.

U vreme kada je Sofija bila pri kraju sa čitanjem knjiga u bibliote- ci, ja sam već bila tako zatrpana knjigama i časopisima da je ogromni podrumski depo koji smo izgradili ispod cele kuće prili- kom renoviranja, bio dupke pun. Stoga sam se dogovorila sa direk- torom biblioteke i predsednikom opštine da grad izgradi dodatne depoe gradske biblioteke a mi ćemo sve novine i knjige koje dobi- jamo pokloniti biblioteci.

Gradnja je tekla zaista brzo. Otkupljen je gotovo čitav kvart oko stare biblioteke, sačuvane su fasade susednih zgrada pa je izgleda- lo kao da su to i dalje obične kuće a iza fasada su bili ogomni de- poi na tri sprata koji su se punili velikom brzinom.

Kada je dograđeni deo bio završen, služba pošte je sve novine i knjige donosila direktno u biblioteku a Sofija bi odlazila svako ju- tro i obično za manje od sat vremena pročitala sve što je novo pris- tiglo pa je tek potom išlo u obradu i svrstavanje.

Naravno, prilikom otvaranja dograđenog dela biblioteke govorio je gradonačelnik, naglašavajući da je “ulaganjem svih stanovnika grada i područja omogućen međusobni rast i grada i najmilije sta- novnice, da se, ipak, najviše ima zahvaliti njegovoj stranci koja nije štedela ni sebe ni novac za blagostanje i bla...bla...bla. No, ovoga puta ne da nisam reagovala na to reklamerstvo, nego nisam ni ose- tila nikakve negativne emocije. Blagost i blagonaklonost koju je Sofija imala prema svima kao da je bila prelazna.

Na saglasnost gradonačelnika, koji kao da je bio opčinjen Sofijom i ispunjavao sve njene želje, ona je za nekoliko nedelja pregledala i pročitala celokupan istorijski arhiv, do poslednjeg akta i upisnika; potom biblioteku i arhiv gradske bolnice, sa svim istorijama boles- ti; sve matične knjige; spise i arhive svih svih opštinskih i područnih ustanova, preduzeća, banaka i zadruga; sve što je o bilo čemu ili bilo kome ikada bilo zapisano, nacrtano ili fotografisano.

Jedino državna bezbednost i vojska nisu dozvolili uvid u svoje prostorije i arhive. Sofija je bila rekla da “misle da rade nešto važno a u stvari su smešni u svom neznanju i nemoći”. Tada sam

po prvi put u njenom glasu osetila nešto kao neprijateljstvo. Bila je to nijansa koju sam samo ja mogla da osetim. "Uostalom, to je za mene samo jednačina sa jednom nepoznatom. Kada imaš sve ostale podatke - nepoznatu je lako izračunati" rekla je na kraju mirno Sofija Tako sam saznala da i Sofija može imati ne-prijatelja i gde se on nalazi.

X

Nakon što je pročitala, pregledala, doznala i popamtila sve što je bio dostupno u našem kraju, Sofija je rekla da bi želela ići u pres-tonicu i tamošnje biblioteke i arhive. Pitala sam je kakvog to ima smisla a ona je odgovorila da sve ima značenje i da ću razumeti jednoga dana.

Dobro. Moj muž je već duže vreme živeo sa našim sinom, odvojeno od mene i naše dve kćeri. Zamolila sam ga da uzme sebi i našu stariju kćerku ili da se preseli u našu kuću jer ću ja biti odsutna sa Sofijom nekoliko meseci ili možda i godinu dana. On je pristao i preselio se u našu kuću.

Na taj način sam mogla mirnije savesti otputovati sa Sofijom. Ne mogu reći mirne savesti jer mi je starija ćerka prebacivala da “sa-mo gledaš tu tvoju Sofiju” i to je bilo tačno. Takve su me primedbe bolele ali sam pred zahtevima, zapravo predlozima, koje je stavljala Sofija bila nemoćna. Njeni predlozi su imali neku natprirodnu sna-gu, koja je mene ostavljala kao paralisanu, kojoj nisam mogla odo-leti bez obzira na cenu.

Otputovale smo u glavni grad, iznajmile lep stan i trudile se da bo-ravimo sa što je manje moguće publiciteta, što nam je teško polazi-lo za rukom.

Sa javnim i univerzitetskim bibliotekama, muzejima, zadužbinama i galerijama nije bilo nikakvih problema. Svuda je Sofija imala pris-tup; znatiželjno i ljubazno su je primali, bivali joj na usluzi. Čitala je sve od reda, preskačući jedino knjige i predmete koje već bila pročitala ili videla. Dok bi ona svojim nepojmljivim metodom pros-to brstila knjige, spise i dokumenta, ja sam čitala knjige koje su mene interesovale a tih je bilo zaista puno tako da sam joj zavidela što može tako brzo čitati.

Sa klinikama, bolnicama i njihovim bibliotekama i arhivama je bilo malo problema ali bi joj na kraju dozvolili uvid i pregled. Bilo je, is-tina, malo “mita” u vidu opširnijeg upisivanja u knjige utisaka, pi-sama zahvalnosti upravniciima tih ustanova i sl., pa je nekako išlo.

Malo većih problema je bilo sa ministarstvima i dozvolama za uvid u njihove predmete i arhive ali se u pravilu rešavalo na isti način; ni jedan od ministara ne bi odoleo da primi Sofiju i da se sa njom fotografiše a kada bi je primio više joj nije mogao odoleti.

U statističkom zavodu je bilo isto. Drugačija je, međutim, bila njena metoda isčitavanja; Sofija je jednostavno sedela za kompjuterom i sa slušalicama na ušima satima preslušavala diskete sa statističkim podacima. Kada sam pokušala da i ja čujem kako to zvuči, čula sam samo neke pištave neprijatne zvuke a ona mi je rekla da su i to znaci, kao i slova, samo jednostavniji. To ni danas ne razumem.

Ministar unutrašnjih poslova je dozvolio uvid samo u predmete starije od trideset godina, izvinjavajući se.

Ministar vojni nije dozvolio ništa. Zapravo ni on nije odoleo da primi Sofiju i na moje veliko iznenađenje dozvolio joj uvid u dokumentacije vojske. Međutim, posle par sati smo po kuriru dobili poruku da "g.ministar povlači svoju dozvolu". Mora biti da se naknadno, u razgovoru sa saradnicima i sam iznenadio i nije mogao verovati kako je mogao tako šta odobriti.

U svakom slučaju u prestonici smo provele oko šest meseci. Preko dana čitajući a uveče bismo otišle u pozorište, bioskop ili na koncert. Ponekad bismo šetale ili išle na kupanje. Ja sam uveče obično bila premorena uspevajući samo da pregledam poštu i obavim po koji telefonski razgovor. Sofija bi bila umorna ali nekim dečijim "telesnim" umorom kao posle celodnevne igre. Zapamćene stotine hiljada stranica nisu na njoj ostavljale nikakvog traga umora.

Nakon prestonice, sledećih pet, šest meseci obilazile smo gradove širom zemlje. Svuda je bilo skoro isto; prijem kod gradonačelnika, obavezno fotografisanje i intervjui, potom dozvola za obilazak i pregled ustanova i arhiva, biblioteka i univerziteta. Obišle smo veće gradove, sedišta okruga, manje gradove i varoši, fabrike i preduzeća, banke i pošte, istorijske spomenike, crkve, manastire, groblja, nacionalne parkove, banje i turistička mesta.

Sve je to Sofija svojom fotografskom memorijom popamtila. Ja sam bila potpuno iscrpljena i u glavi su mi se izmešala sva ta mesta i događaji da sam jedva uspevala da se setim gde je šta bilo i gde smo šta videli. Sofija je, međutim, znala sve; gde, kada, šta smo videli; imena gradova, ulica i trgova; imena i lične podatke svih stanovnika; naslove, broj i sadržaj svih knjiga, časopisa i publikacija; broj grobova na grobljima sa imenima i datumima; tlocrte crkava i manastira; statističke podatke o broju drveća i količinama drvne mase u nacionalnim parkovima; tekstove pozorišnih predstava i partiture svih koncerata; vrste i količine proizvoda svih fabrika i zanatskih radnji; broj i imena članova svih udruženja, partija i saveza....*Sve.*

Za njen sedmi rođendan smo se vratile kući.

DEO DRUGI

I

Sofija je veoma retko izražavala neku želju. Jedna od tih je bila da joj napravimo rođendansku zabavu za sedmi rođendan. Prethodni rođendani su prošli potpuno nezapaženo jer im ona nije pridavala nikakav značaj. Ovoga puta je rekla:

- Ovo je moj prvi pravi rođendan. Moje, kao i svako drugo telo u svakih sedam godina izmeni sve atome i ne ostane ni jednoga od kojih smo se do tada sastojali.

Ja nisam mislila da je to baš neki razlog za proslavu ali sam, naravno, ispunila njenu želju, ne sumnjajući u tačnost njenoga znanja. Napravila bih ja njoj rođendansku zabavu i bez tih "atoma", uostalom.

Inače, njen povratak kući je ponovo ustalasio javnost koja je za proteklih godinu dana, koliko smo bile odsutne iz grada, počela pomalo da je zaboravlja. U tih godinu dana Sofija bi se pojavila tu i tamo na TV ili u novinama, vest da ju je primio taj-i-taj ministar, njena kratka izjava da je to-i-to ministarstvo bilo ljubazno omogućivši joj da uči i saznaje, da je poseta nekom fakultetu bila veoma korisna i sl., nisu mogli izazivati naročitu pažnju. Bilo je sve to protokolarno i prazno.

Naravno, bilo je pokušaja od strane novinara da joj postave neko suštinsko pitanje ili da od nje izvuku neki suštinski odgovor ali je to ona vešto i ljubazno izbegavala odgovarajući, otprilike, da nju interesuje učenje samo za sebe, da ona nema svojih zaključaka, da nju interesuju samo činjenice i da bi, obzirom na njene godine, bilo prerano da ona zauzima bilo kakav stav o bilo čemu. Na pitanje jednog novinara da li je tačno da ona pamti baš sve što pročita i vidi, ona je odgovorila da u vezi sa tim ima i preterivanja. To je bilo prvi put, koliko ja znam, da je Sofija rekla nešto što nije bilo puna istina, jer ja sam znala da ona pamti apsolutno sve. Tada mi je prvi put sinulo da to znam samo ja.

Sve u svemu, takvim svojim odgovorima Sofija je relativizovala sve što se o njoj znalo i moglo znati, održavajući i dalje o sebi protivurečnu sliku, čija se oštrina zamagljivala protivurečnim stavovima. Takvo njeno postupanje je ostavljalo prostora i medijima i svakodnevnim razgovorima da donose raznovrsne zaključke i da se zapravo ne zna ništa. Utisak da Sofija sama upravlja takvom slikom o sebi je bio neodoljiv.

Tako i u našem gradu; dok su jedni uzbuđeno javljali:”stigla je Sofija”, drugi su slegali ramenima:”pa, šta?”. I zaista, pa šta?

Grad je još uvek na istom mestu, klima je i dalje ista, ljudi se i dalje vole i mrze, rađaju i umiru, cene rastu ili padaju. Sve u svemu niti je njen odlazak niti povratak bilo šta izmenio.

Istina bila je jedna promena vezana direktno za Sofiju; to je bila gradska biblioteka koja je i dalje rasla iz dana u dan i već postala najveća biblioteka u zemlji jer je imala prva izdanja gotovo svih knjiga u svetu i ogromnu zbirku novina, časopisa i stručne periodike. No, taj je fenomen postajao nekako samostalan i razvijao se sve više nezavisno od Sofije.

A naša porodica? [ta da vam kažem? Sa mužem nisam bila razvedena ali smo već godinama živeli odvojeno; ja sa naše dvoje dece, on sa našim sinom. Pošto su tokom našeg odsustva od godinu dana on i sin prešli da žive u našu kuću, vrlo me je obradovalo što sam ustanovila da se on u tome periodu zbližio sa starijom ćerkom, tako da sam zatekla jednu dosta skladnu porodicu - jednog oca i dvoje dece. Starija ćerka i sin su, tako, bili kao jedan krug a Sofija i ja kao neki drugi krug te labave zajednice koja je trebalo da predstavlja našu porodicu.

Ja sam se trudila da obnovim bliskost sa drugo dvoje dece ali to nije išlo ni lako ni brzo.

Očev odnos prema Sofiji je sadržavao u sebi sve protivurečnosti koje ima i njen odnos sa javnošću. Taj se odnos kretao od divljenja do podozrenja, od ljubavi do zavisti, od zbunjenosti do čuđenja i neverice. Sofija je izražavala naklonost i ljubav prema svima i svakome podjednako i u tome je stvarno bila neodoljiva ali je ta ljubav bila, kako da kažem, jednaka prema svima a njen otac je očekivao da ona pokaže neku veću ljubav prema njemu. Pored toga on je očekivao da Sofija prema njemu pokaže i neku vrstu poštovanja kao prema ocu ili barem veće poštovanje nego prema drugima. Zapravo, on je želeo da ona izrazi poštovanje prema njegovom autoritetu, prema ocu - samome po sebi. To Sofija nije htela ili nije mogla izraziti. Ni prema kome.

Odnos sestre i brata prema Sofiji se kretao u rasponu od mog do očevog stava; od bezrezevnog obožavanja do neodređene sumnje i uzdržanosti. No, kako se meni činilo Sofija je o njima znala sve. Svaki razgovor i druženje sa njom na njih je delovalo lekovito i

smirujuće. Bez obzira na moju okrenutost ka Sofiji i mog nedorečenog odnosa prema njihovom ocu, njih su dvoje bili sasvim zadovoljna i dobra deca.

Elem, kao što to obično biva, rođendanska zabava je ispala veća nego što sam očekivala i planirala. Prvobitno sam planirala pozvati samo moje dve sestre i brata i muževljevu sestru sa familijama, ukupno dvadesetak osoba. Međutim, osećala sam se dužna prema direktoru biblioteke, pa gradonačelniku; potom sam se setila ljubaznog direktora muzičke škole, pa načelnika dečije poliklinike, mog školskog druga, sa kojim je Sofija tako rado i dugo razgovarala, pa starešina sve četiri verske zajednice u našem gradu koji su je redovno posećivali, pa sam se setila kumova, i tako redom.

Međutim, kada sam stigla do broja pedeset podvukla sam crtu i rekla: ni jedan više.

Ne moram vam naglašavati kako se brzo pročulo za njen rođendan i kako je pored normalne znatiželje i želje da se rođendanu prisustvuje, postalo pitanje prestiža biti na rođendan pozvan. Prvo su počeli pozivi i interesovanje za dolazak iz našeg grada a potom i iz cele zemlje. Javio se čak i vlasnik galerije koji je kupio njene slike. O agresivnosti TV i novinskih kuća da i ne govorim. Sve predloge i najave medijskih kuća sam odbila. Pozvala sam samo jednu lokalnu novinarku, inače moju prijateljicu iz detinjstva ali pod uslovom da ne bude ni snimanja ni fotografisanja. Posle dosta dugog ubeđivanja smo se dogovorile: samo jedno pitanje i samo jedna fotografija.

Ja sam strpljivo i ljubazno (ne znam ni danas otkuda mi toliki mir) odbijala te, u osnovi, neučtive predloge i samopozivanja, govoreći da je to mali skup rođaka i prijatelja, a i da mi nemamo ni mesta ni uslova za više gostiju čak i kada bismo želeli pozvati više ljudi itd. To je trajalo danima.

Jednog momenta sam čak pomislila da organizujem rođendan na nekom drugom mestu, izvan naše kuće, gde može stati više ljudi ali sam tu ideju odmah odbacila. Bilo mi je, naime, nezamislivo da tu zabavu koja je Sofiji izgleda mnogo značila bude organizovana bilo gde drugde nego u našoj kući i bašti. S druge strane u meni je uvek postojao neki strah da bi se na nekom drugom mestu, gde bi bilo mnogo više ljudi, mogla stvoriti situacija u kojoj bih se ja osećala odgovornom a koju ne bih mogla kontrolisati.

No, kako bilo da bilo, došao je i dan proslave. Meni je nakon svega još ostao i problem kako da obučem Sofiju Razmišljala sam o različitim varijantama ali sam zaključila da je ona, i pored svega, sedmogodišnja devojčica. Odlučila sam se za svetlu jednobojnu haljinu i repić sa velikom mašnom. Pomislila sam da je možda preveliki kontrast između njene ozbiljnosti i pameti i te detinjaste hal-

jine a posebno mašne ali sam ostala pri ideji da je tako obučen. Ona naravno nije imala ni prohteva ni primedbi.

Od familije i prijatelja sam čula da im je glavni problem kako izabrati poklon za Sofiju I zaista, šta joj kupiti? Sve knjige koje postoje u našem gradu, štaviše zemlji, bila je pročitala i znala napamet; sa igračkama se odavno ne igra, vrlo retko i malo jede slatkiše. Ostaje samo cveće i tako sam im i rekla.

Pošto je dan bio uobičajeno lep za to doba godine, pretežni deo zabave bio je postavljen u bašti. Sofija je kao kakva princeza sedela u pletenoj naslonjači, noge su joj jedva dosezale do zemlje, a mi oko nje, u hladu velikog oraha. Travnjaci i cveće su bili duboko zaliveni i odisali su svežinom.

Gosti su počeli pristizati već u rano popodne. Sofija bi ih dočekivala ustajući sa stolice, sa nekima bi se poljubila, sa nekima samo rukovala. Na čestitke je ljubazno zahvaljivala, ponekima, koji bi naglasili da joj čestitaju sedmi rođendan, bi ljupko rekla da ona to smatra prvim rođendanom. Pokloni su pretežno bili cveće, uz poneku bombonjeru.

Gosti bi posedeli kraće vreme na za to predviđenim stolicama i popričali sa Sofijom.

I tu se opet počelo dešavati čudo; ja sam od ranije sumnjala da Sofija zna sve o svima i to se upravo potvrdilo. Sofija bi primila cveće, zahvalila se kratko ili prokomentarisala kao "gladiole su najlepše u ovo doba godine" ili "ruže su najstarije cveće koje čovek gaji i još uvek su najlepše" i sl. Potom bi ozbiljno i ljupko odgovarala na pitanja kao kako je i šta radi a tada bi, gotovo neprimetno, ona počela da se raspituje za život i zdravlje posetilaca i njihovih najbližih. Pri tome bi ispoljavala takvu iskrenu zainteresovanost i razumevanje i iznad svega takvo znanje o životnim i zdravstvenim prilikama svakog od posetilaca i to znanja o činjenicama koje nikakvim redovnim putem nije mogla saznati.

O svakome bi znala šta je njen ili njegov ili njihov trajni ili trenutni najveći problem ili preokupacija. Znala je sve o bolestima u porodici, o problemima na poslu, o uspesima i neuspesima u školi ili vezanim za poziv; o bračnim ili ljubavnim problemima, o svemu. Ali to da ona nešto zna nije ni slučajno bilo nametljivo ili hvalisavo, nego saosećajno i umirujuće. Pitala bi, recimo, "kako je vaša mama?" a posetilac bi sa mešavinom iznenađenja i spremnosti na razgovor (jer to što bi Sofija pitala je uvek bio gorući problem te osobe ili familije) odgovarao ili odgovarala kako nije baš najbolje a Sofija bi rekla, recimo, "znate, njen visoki krvni pritisak je otud što nema šta da radi. Trebalo bi da se više družite sa njome i trebalo bi joj davati odgovorne poslove koje ona još može da radi" ili nešto slično. Imala sam utisak da oni kojima su reči bile upućene nisu

te reči shvatali kao neku kurtoaznu verbalnu podršku, nego da su njene reči postajale deo njih i deo njihovog ubeđenja.

Moja je sestra stigla sa zakašnjenjem i posle sam od sestre saznala da se oko poklona za Sofiju posvađala sa mužem. Ona je htela da kupi neko posebno cveće u jednoj udaljenoj cvečari na šta se moj zet naljutio pošto su već svakako kasnili. Ipak su otišli tamo a on je, za vreme dok je ona bila u cvečari, "istresao" nekoliko konjaka u susednom baru. U dolasku k nama imali su mali saobraćajni udes, došla je policija i oduzela mu vozačku dozvolu te su morali nastaviti peške. U svakom slučaju, kada su stigli, Sofija je primila čestitku i cveće i rekla:

- Zaista mi je žao zbog neprijatnosti koje ste imali tražeći poklon za mene.

Sestra i zet su se samo zbunjeno pogledali.

Sofija je očigledno znala sve o svima i bila je odlučila da nam to da do znanja.

Nakon što su pristigli svi gosti, rođendan je, gledano spolja, imao tok kao i svaki drugi; Sofija se pridružila ostaloj deci svoga uzrasta, trčala sa njima po travi i skrivala se po žbunju. Odrasli su u većim ili manjim grupama sedeli ili stajali pod krošnjama drveća ili na suncu, pijuckajući svoja pića ili grickajući što je bilo ponuđeno. Ja sam šetala od grupe do grupe, popričala kratko i odlazila dalje. Po pravilu nisu razgovarali o Sofiji ili bi samo meni učtivo i neodređeno rekli kako je lepa i pametna.

Vi biste sada mogli pomisliti da su se gosti osećali nelagodno jer ih je Sofija videla "skroz" kao rentgenskim aparatom, međutim, i pored površnog čavrljanja u atmosferi je bilo nešto svečano i kao skrivene radosti zbog prisustva nečemu važnom i neobičnom a koje se nije moglo dokučiti ni definisati. Bilo je u vazduhu nekog višeg zajedništva među nama, kao zajedništvo ljudi sakupljenih na misi ili koncertu.

Kao što to biva na rođendanima, glavni događaj je rođendanska torta i duvanje sveća. Po Sofijinoj želji na torti je bila samo jedna sveća i ja sam morala ponovo gostima objašnjavati kako, eto, Sofija to smatra svojim prvim rođendanom.

Svi gosti su se okupili oko glavnog stola gde je sada sedela Sofija a torta sa treperavom svećom stajala je ispred nje.

- Poželi, dušo, nešto lepo - rekla sam.

Nastala je potpuna tišina, jedino je lišće na drveću tiho šumelo. Sofija je na trenutak zažmurila, više kao trepnula, i kada je otvorila oči videla sam ponovo onaj isti pogled kakav sam videla odmah nakon njenog rođenja, pogled dubok i miran, pogled kojim nije videla nikoga a videla nas sve i mnogo više i mnogo dalje. Oči su joj

se za trenutak zasjale onim ljubičastim sjajem kao da će se napuniti suzama ali se taj sjaj prelio u nešto što je i sreća i seta. Možda bih to mogla nazvati blaženstvom.

Trajalo je to samo trenutak ali mislim da su i svi ostali osetili natprirodnost toga pogleda jer kada je Sofija dunula i ugasila sveću, potpuna tišina je vladala još neko vreme dok se dim ugašene sveće uvijao prema nebu i nestajao u povetarcu.

Tada su prvo deca a potom i odrasli počeli tapšati i uzvikivati "srećan rođendan!", "puno sreće!" i sl.

Moja prijateljica novinarka, mada je spremila fotoaparat, nije fotografisala trenutak kada je Sofija duvala sveću. Posle mi je priznala da je bila potpuno opčinjena i da je zaboravila i ko je i zašto je tu na rođendanu i šta bi trebalo da radi u tome trenutku.

Stoga su se gosti okupili oko stola da bi se napravila zajednička fotografija sa Sofijom u trenutku kada je ona sekla rođendansku tortu. Novinarka se morala prilično udaljiti kako bi "uhvatila" sve na fotografiji. Potom je Sofija pažljivo sekla kolač kako bi svako od gostiju dobio po jedan komad. Ne znam kako joj je to uspeo ali su svi dobili po jedan gotovo jednako veliki komad.

Ponovo je zavladao tišini i svi mi, i deca i odrasli, smo bez reči, nekako pribrani i mirni, svečano jeli svoj komadić torte kao da učestvujemo u nekom svetom i tajnom ritualu.

Kao što sam već rekla, dogovor sa novinarkom je bio jedna fotografija i jedno pitanje. Kada smo završili sa jedenjem kolača, moja prijateljica novinarka je uzela kasetofon, prišla Sofiji i rekla:

- Draga naša Sofija, čestitam ti ponovo rođendan i kao što znaš, dogovor je sa tvojom mamom da ti postavim samo jedno pitanje, pa evo....- i tu je ona zastala kao da ne može da se seti pitanja koje je pripremila i želela postaviti. Posle mi je pričala da je danima smišljala pitanje i da joj se ni jedno nije učinilo dovoljno dobro ali da pitanje koje je stvarno i postavila nije ni razmatrala niti joj je padalo na pamet. Izletelo joj je, veli, ne zna ni sama otkud.

U svakom slučaju, nakon par trenutaka nedomumice, kratko je upitala:

- Ko si ti Sofija?

Mada je pitanje samo po sebi krajnje neobično, u tome trenutku i u atmosferi koja je vladala tokom rođendana, zazvučalo je sasvim prirodno, skoro kao jedino moguće.

Sofija kao da je pitanje znala i očekivala, spremno je odgovorila:

- Vidite, ako bi ste sabrali pa oduzeli, dakle, izvršili prebijanje vrednosti sve materije i antimaterije u svemiru i sve pozitivne i negativne energije, sva rađanja i sve smrti, sve rane i sva zacelenja

rana, sve osmehe i sve suze, sve susrete i sve rastanke, sva svitanja i sve sutone, dakle sve što je polarno u celokupnom kosmosu, rezultat te operacije bio bi "nula". Zapravo ne apsolutna nula, nego beskrajno malo preko nule. To beskrajno malo preko nule, taj beskrajno mali isečak beskrajno velikog a koji omogućuje svemiru da se kreće i raste - to sam ja.

Novinarka je stajala zbunjeno sa mikrofonom u ruci ne znajući šta da kaže a Sofija se detinje osmehivala kao da je učinila neki nestašluk. Gosti su stajali zabunjeni sa čašama u ruci, zgleđajući se međusobno ili gledajući čas u mene, čas u Sofiju

Sofija je pokrila rukom mikrofona i rekla devojčici do sebe:

- Hajde da se igramo.

Ja sam pustila muziku, konobari su ponovo ponudili piće i prijem je trajao još jedno sat vremena kada su gosti počeli lagano da se razilaze, zahvaljujući se na gostoprimstvu a izjavu nije pominjao niko.

Međutim, ta njena izjava je za nekoliko sati obišla čitav svet, kao što se neko od vas, verovatno, i seća. Kod nas je izjava bila objavljena u prvom večernjem dnevniku u "kulturnoj rubrici", bez komentara. Strane informativne emisije koje smo mogli pratiti na satelitskoj TV su gotovo sve objavile izjavu sa mnoštvom raznih komentara u rasponu od "čudo od deteta", "novi mesija" do "mala šarlatanka" i "lažni prorok". Neki su komentari išli tako daleko da su govorili kako sam ja zapravo sve to namestila, naučila je šta da kaže a po narudžbi neke sekte i sl.

Naravno telefon nije prestajao zvoniti a ja sam svima mirno odgovarala da njenoj izjavi ja nemam ništa ni dodati ni oduzeti i da je ta izjava nova i za mene.

Sutradan je Sofija sama odlučila dati kratak telefonski intervju onoj velikoj TV kompaniji kojoj je dala intervju još kao trogodišnja devojčica. Kao što sam i mogla pretpostaviti opet je relativizovala prethodnu izjavu. Kratko je rekla:

- Kao činoci te beskrajno velike jednačine, svi smo mi istovremeno i deo rezultata.

II

Pre nego što pokušam opisati sledećih sedam godina njenog života i rasta, do njenog "drugog" rođendana - a pošto sam u to vreme odlučila da napišem ovo što sada pišem - želela bih vam reći kako je došlo do toga da uopšte pišem.

U prvih sedam godina njenoga života ona je malo rekla što bi imalo kakvog univerzalnog značenja a i to što je bila rekla uglavnom je poznato. Međutim, u ovom drugom periodu u kome smo se puno družile putujući po svetu Sofija bi mi rekla neke stvari koje nije javno govorila i koje sam stoga znala samo ja. Vremenom sam počela zapisivati te njene misli i izjave i to bez određene namere, prosto osećajući ili znajući da u njima ima nekog dubljeg značenja koje ja nisam mogla dokučiti. U to vreme sam već uveliko znala da joj ne moram reći svoje misli i osećanja, niti je bilo šta pitati jer je ona sve to znala. Razgovor bi ona započela tačno na onom mestu gde su moje misli bile u tome trenutku ili bi započela razgovor o nečemu što je mene mučilo a da toga nisam ni bila svesna. Na moja je pitanja odgovarala i pre nego što sam ih ja uspevala jasno formulirati.

Tako dok sam jednom prilikom zapisivala jednu od njenih čudnih izjava i još uvek ne znajući koja je konačna svrha moga pisanja ona je rekla:

- Od te knjige ne bi bilo ni velike koristi a ni štete. Komunikacija jezikom se približava svom unutrašnjem ograničenju a pisanje knjiga svome kraju. Knjige će umreti u mnoštvu a zameniće ih drugi oblici komunikacija. I to pre nego što većina stanovnika zemlje postane pismena. Govor i pismenost su odigrali veliku ulogu u razvoju čoveka i njegove svesti ali kada prestanu biti potrebni - neće.

[ta god to značilo ja sam nastavila beležiti i kasnije započela pisati ovu knjigu.

Već od ranije sam sa uživanjem radila na svom samo-obrazovanju i sa još većim žarom nastavila tokom godina našeg putovanja svetom. Sve sam se više kretala u trouglu, zapravo krugu, psihologija, filozofija, teologija. U mnoštvu pogleda na svet, stavova i mišljenja, koja sam čitajući sretala, iz početka sam se teško snalazila jer mi

se činilo da je svaki taj novi pogled na svet ispravan i ubedljiv i usvajala bih ga kao svoj, dok ne bih naišla na novo viđenje sveta koji mi je opet izgledao isto tako uverljivo i istinito. Nisam imala kriterijum po kojem bih se mogla orijentisati i odlučiti koje je od tih mišljenja stvarno i istinito. Posle sam zaključila da takav kriterijum ni ne postoji. Naime, da bi čovek mogao usvojiti neko gledanje na svet ili izgraditi svoje, morao bi uporediti sva druga mišljenja u odnosu na svoje, pa među svima, uključujući i sopstveno - usvojiti *istinito*. Ali, kako sam shvatila da nam nije dato da znamo *istinu*, odnosno, da ako je i znamo, nije nam dato da znamo da je baš to *istina* ili ne, odlučila sam da ne usvajam ni jedno mišljenje ni kao istinito niti kao neistinito. Jednostavno sam ih vešala kao veš na užu i ostavljala ih sve da lepršaju na vetru, sva moguća a ni jedno usvojeno ili odbačeno. Tako sam na toj pijaci mudrosti pažljivo i znatiželjno razgledala svu robu ali nisam kupovala ništa.

Posuđivala sam knjige iz biblioteke i to one koje je u to vreme Sofija "prelistavala", pa bih tako za dve, tri nedelje - dok bi Sofija pročitala celu biblioteku - i ja pročitala desetak knjiga. Pošto je Sofija tačno znala kako izgleda mozaik koji nastaje u mojoj glavi i koji bitni kamenčići u tome mozaiku nedostaju, savetovala bi mi da uzmem ovu ili onu knjigu. I zaista to je uvek bila "karika koja nedostaje". Ponekada bih započela neku knjigu u jednom gradu a pošto bih je morala vratiti kada napuštamo taj grad, uzimala bih je u drugom gradu i tamo nastavljala. Drugi put, ako mi je ostalo malo nedočitano, zamolila bih Sofija da mi ispriča šta knjiga sadrži u preostalom delu a ona bi mi doslovce ili u skraćenju ispričala ostatak. Taj moj mozaik bih vam mogla predstaviti i kao neke beskrajno velike ukrštene reči. Sofija mi je vešto pomagala popunjavati tu ukrštenicu ukazujući mi na ključnu reč koja mi je tada pomogla da "upišem" niz drugih reči kojima je nedostajalo slovo ili dva. To bi ona činila savetujući mi koju knjigu da pročitam, ukazujući mi na, recimo, bitne slike po muzejima i galerijama ili na muzička rešenja na koncertima ili kroz stilove u arhitekturi. Tako je moja slika rasla i upotpunjavala se iz dana u dan čineći mi neslućenu radost.

Ipak, nisam mogla ići izvan svojih ljudskih i intelektualnih granica. To je Sofija dobro znala pa kada bih je pitala nešto što bi ona smatrala da ja ne mogu razumeti ili da će zamutiti ono što sam i do tada znala, ona bi rekla da ja ne mogu usvojiti više znanja nego što mogu, više nego što mi priroda dozvoljava. Dodala bi tada da nema koristi od trenutnih znanja koja neću moći zapamtiti ili barem ukomponovati u svoju generalnu šemu stvari, u dotadašnju sliku sveta. Pored toga, rekla mi je da se ne opterećujem time da stvaram neki celoviti i koherentni misaoni sistem, da u sopstvenoj slici sveta mogu uporedo živeti i protivurečni a, naročito, paradoksalni statvovi. Uostalom, koherentni sistem nije ni moguć - kazala je. Tako smo nas dve rasle - svaka svojim tempom.

U vreme kada sam se odlučivala da li da ovu knjigu pišem ili ne, naročito nakon što se Sofija posle svog drugog rođendana obratila svetskoj javnosti i aktivno angažovala u svetskim procesima, osnovni razlog protiv je bio taj što je najveći deo njenih izjava i postupaka postao svojina celoga sveta i malo je ostalo nepoznatog. Pored toga, razlog protiv bio je i taj što mi je jednom prilikom, nakon što je već pročitala gotovo sve knjige sveta, rekla da sve knjige pišu o istome, da se u najvećem broju slučajeva ponavljaju i da su bitne samo nijanse u razlikama i da, zapravo, ima vrlo malo knjiga ključnog i suštinskog značaja.

Kada sam se ipak odlučila da pišem ovu knjigu, iz već navedenih razloga odlučila sam da preskočim najveći deo opštih mesta. Naime, da pokušam opisati ono što je i što je bilo drugačije. Opisati samo ono što nije posatelo poznato iz njenih kasnijih javnih aktivnosti i to opisati na način kako sam ih ja videla i doživela.

Pri tome sam se, naravno, neumitno srela sa problemom stila. [ta je stil ?, razmišljala sam. Odstupanja od pravila pisanja? Pa ja ne znam pravila. Ili smo mi sami stil? Ne znam. Zaključila sam da nemam potrebe a ni dara za pisanje velike književnosti, niti želje (jer ja, uostalom, i nisam književnica pošto samo opisujem kako je bilo) za bogaćenjem književnog stila ili jezika, to sam se odlučila za linearno pisanje. Ne želim, naime, da “mutim vodu da bi izgledala duboka”.

Svejedno, mislila sam, ovako ili onako, izraz ostaje jednako udaljen od onoga što pokušava izraziti. Te su dve prave paralelne, i kao takve, nikada se ne sreću (“mapa, pa ma koliko bila dobra i verna, nikada ne može postati teritorija”). A ako se te paralelne prave ponekada, prividno, i približe, tada, za onoliko koliko se izraz približi onome što pokušava opisati, za toliko se udalji od onoga kome je izraz namenjen. Ko tu može naći meru?

Čitajući knjige, bila sam zaključila da pisci u želji da po svaku cenu budu originalni, izbegavaju reči koje su se od velike upotrebe “istrošile”, ili im daju drugo značenje. Taj manir u nekim slučajevima ide tako daleko da se za neke lepe pojave oko nas ili u nama koriste - eufemizmi; naime, pisci se ne libe (niti bi trebalo da se libe) da koriste reči kao što su krv, rane, kraste, ispljuvci; ne izbegavaju do u detalje opisivati ispala creva, prosuti mozak i slično ali se retko ko više usuđuje pomenuti zvezde (o zvezdicama da i ne govorim), ili cvrkut ptica ili potočiće, cveće, pčele, poljupce i suze radosnice. Tako se nepotrebno koriste prejake reči, kao da one uvek imaju “jače” značenje. Ili se koristi previše reči, kao da se sa više reči može više reći.

Pošto za pričanje ove priče ne vidim potrebe da iznalazim originalne reči, da kopam po rečnicima i tražim reči koje nisu “moje”, to koristim obične izraze a ako ih čitalac smatra monotonim ili

potrošenim, ja unapred priznajem da sam sve korištene reči posudila iz svakodnevne upotrebe.

A što se kritike umetničkih dela tiče, koliko sam ja uspela shvatiti, - sem njene didaktičke uloge, da mlade i nedovoljno upućene poučava o tome kako jedno delo razumeti - ona pogađa u metu samo kod krajnje dobrih i krajnje loših dela. Jer dela i njihovi prikazi i kritike, isprepletani, lebde u vazduhu. Nigde oslonca. U preostalom delu se kritika svodi na polaznu tačku gledanja samog kritičara; naime, da li će nekom delu prići blagonaklono ili ne. Jer sve se može i braniti i napadati, hvaliti i kuditi.

Posle ovog malog umetka o stilu, da nastavim moju priču.

III

Rođendanska izjava je opet uzburkala vodu i Sofija je opet bila u centru medijske pažnje. Zapravo u medijima su postojali samo krugovi oko centra ali samog centra nije bilo jer niti bih ja dozvolila niti je Sofija htela da izjavi bilo šta drugo ili više od onoga što je već rekla.

Nemajući pravog materijala i izvorne informacije i TV i radio i novine su se bavili uglavnom onim do čega su mogli doći, a to je sve bilo sporedno. Tako su intervjue davali oni koji su je negde videli kako čita ili je sreli u šetnji ili na nekoj predstavi i sl. Pojavili su se u novinama i neki gosti sa rođendana ali, sem već dobro poznate izjave i opisa poznatih događaja, nisu mogli reći ništa. Jedan je gost izjavio za novine kako mu se činilo da "Sofija zna sve o njemu" ali je to zvučalo i preterano i neverovatno. Sve u svemu, krugovi oko bačenog kamenčića su bivali sve slabiji i neprimetniji.

Međutim, tih nedelja nisu nas opsedali samo novinari dolaskom kući ili telefonom, nego i najrazličitija moguća vrsta ljudi od nesretnika koji su molili da im Sofija pomogne u traženju njihovih nestalih, u izlečenju teških bolesti, preko onih koji su hteli da saznaju svoju sudbinu do, najdosadnijih i najupornijih, predstavnika raznih firmi koji su nudili neverovatne sume ne bi li Sofija jela njihove sladolede, čokolade i pudinge ili nosila baš njihove patike i majice.

Ipak nakon našeg upornog odbijanja, vremenom su nas počeli ostavljati na miru i kao što to već biva, novi događaji, senzacije i katastrofe su Sofiju potisnule u stranu, na našu sreću.

U to vreme je došlo i do jedne birokratsko-administrativne zavrslame. Pošto je Sofija napunila sedam godina a približavao se početak školske godine, bila je po zakonu obavezna da pohađa osnovnu školu. Naravno da je bilo apsurdno da Sofija krene u školu sa decom koja još ne znaju ni čitati ni pisati a s druge strane u zakonu nije postojala mogućnost oslobađanja od obaveze pohađanja škole, sem zbog telesne ili duševne bolesti. Na takvo rešenje se nije moglo računati pa je direktorica škole predložila da to pokušamo rešiti sa ministrom prosvete to jest da vidimo da li bi postojala mogućnost da Sofija polaže ispite i pokaže da ima dovoljno znanja za osnovnu školu.

Ministarstvo je odgovorilo da za osnovne i srednje škole postoji samo mogućnost da se za jednu godinu polože dva razreda ali da je zakonom o visokom školstvu omogućeno da student ne pohađa nastavu nego da može polagati završni ispit koji bi sadržavao gradivo celih studija. Ministar je lično u pismu naveo da on zna za Sofiju i da će odobriti da ona polaže takav ispit na kojem bilo fakultetu i da bi time bila oslobođena obaveze pohađanja osnovne škole. Nisam nikada baš shvatala duh birokratije (ako tako nešto postoji) ali ako je to bilo jedino rešenje, dobro, rekla sam, neka bude.

Sofija je bila u toku sa svom tom administrativnom zbrkom i kada sam joj saopštila do kojeg smo rešenja došli i htela da je upitam na kom bi fakultetu želela da polaže, ona je ne čekajući pitanje odgovorila:

- Pa ti mama znaš da je meni svejedno na kom ću fakultetu polagati.

Naravno da joj je bilo svejedno jer je ona pročitala i znala napamet sve biblioteke svih fakulteta u zemlji, pročitala sve arhive, sve diplomatske radove i sve doktorske disertacije, personalne kartone nastavnika i studenata, budžete, prihode i rashode svih fakulteta, planove za evakuaciju u slučaju prorodnih katastrofa ili rata, protivpožarnu zaštitu.

- Polagaću na poljoprivrednom fakultetu - rekla je kratko.

Ispit sam ugovorila sa dekanom. Molila sam ga da od ispita ne pravi veliki događaj i da bih volela da prođe bez novinara. Odgovorio mi je da veliki događaj od ispita ne može praviti jer to već jeste veliki događaj a što se novinara tiče da on pristup ne može zabraniti jer su ispiti javni ali da može ograničiti broj prisutnih na ispitu.

Aula fakulteta nije ni približno bila dovoljna da primi sve one koji su želeli da prisustvuju ispitu. U publici su bili svi nastavnici poljoprivrednog fakulteta, dekani svih ostalih fakulteta, ministar prosvete, gradonačelnik i druga neizostavna lica oko njega, desetak novinara i ja.

Ispitivači su bili šefovi katedre pojedinih predmeta, njih desetak. Sedeli su na podijumu iza dugačkog stola, kao nekakva porota a dole na stolici, iza školske klupe sedela je Sofija. Tremu su imali samo ispitivači.

Ispit je trajao tačno šest sati. Svaki od ispitivača je ispitivao gradivo koje je bilo njegova ili njena specijalnost. Sofija je jednako mirno i tečno odgovarala na sva pitanja iz evolucije, mikrobiologije, genetike, botanike, zoologije, poljoprivredne mehanizacije, zaštite bilja, meteorologije, ekonomije, sociologije, ekologije i šta ja znam šta sve ne.

Profesori su jedva skrivajući uzbuđenje i zaprepašćenost, ljubazno završavali svoj deo ispita sa: "Hvala, to bi bilo dovoljno. Izvolite kolega" i sl.

Kada je ispit bio završen, predsednik komisije se zbunio jer je po predviđenom postupku komisija trebalo da se povuče na većanje a u ovom slučaju nije bilo o čemu većati. Na trenutak je zbunjeno gledao u kolege a tada rekao:

- Mislim da delim mišljenje uvaženih kolega da je kandidat položila sve ispite sa najvišom ocenom. Čestitam.

U auli je izbio buran aplauz i predsednik je sišao do Sofije i čestitao joj položeni ispit rukujući se sa njom što su fotografije i snimatelji obilato beležili. Potom su novinari opkolili Sofiju zatrpavajući je pitanjima ali je ona samo kratko odgovorila da je morala položiti taj ispit kako ne bi išla u osnovnu školu.

Izjave profesora, ako se sećate, bile su pune oduševljenja, pohvala i neke neverice. Vest je obišla svet i kroz reportaže i članke pune entuzijazma i čuđenja provejavalo je pitanje: "Pa šta sada?" ili "I šta sada s tim ", "Da li činjenica da jedno takvo dete postoji nešto menja? I ako menja - šta?"

To isto pitanje sam i ja sebi postavljala.

IV

Nakon što sam sredila problem sa pohađanjem redovne škole, preostalo mi je još da uredim odnos sa mužem i ostalo dvoje dece, te da Sofija i ja možemo na put.

Muž je odlučio da ostane sa naše dvoje dece u kući, kako sam se i nadala i na čemu sam mu bila zahvalna. U odnosu na stariju ćerku i sina sam, naravno, i dalje imala grižu savesti jer je trebalo da ih opet ostavim zbog Sofije ali tu nije bilo pomoći. Predstojeće putovanje sa Sofijom po svetu izgledalo mi je toliko neuporedivo važnije, sudbonosno i neodoljivo da sam se morala pomiriti sa činjenicom da ću na put poneti i nečistu savest, znajući da moram napraviti izbor. Nisam ni mogla ni htela sprečiti Sofiju u njenom čudnovatom učenju a pustiti je samu u svet nisam ni smela a, s druge strane, ostalo dvoje dece nisam mogla voditi sa nama po svetu.

Dogovorili smo se da školske raspuste provodimo zajedno kod kuće ili drugde. Ostavila sam im puno novaca, puno više nego što im treba jer, kao što to često biva, veličina poklona ili davanja je u srazmeri sa lošom savesti. Sa sestrom sam se dogovorila da ostane za početak u našoj kući i vodi korespondenciju a da nam se, eventualno, kasnije pridruži.

Tako smo pošli na put koji je sa prekidima trajao sedam godina, sve dok Sofija nije napunila četrnaest, zapravo dve godine.

Bio je to naj sretniji deo moga života. Taj je period pokrio vreme od moje dvadesetosme do tridesetpete godine. Bila sam mlada i, kažu, lepa; za novac nisam morala brinuti; putovala sam po svetu sa svojom lepom i pametnom ćerkom; videle smo bezbrojne gradove i predele; upoznale nebrojeno puno interesantnih ljudi, naroda i običaja. Bila sam ja, zapravo, vrlo srećna i prvih nekoliko godina braka, pa i u detinjstvu, ali je to bila, kako da kažem, obična sreća.

Međutim, tih sedam godina provedenih sa Sofijom bila je drugačija i neobična sreća. Ne samo što sam videla i upoznala gotovo ceo svet, nego što sam svet upoznala iznutra, sve više i više svesna svoje pripadnosti tome svetu, osećala sam se delom sveta i gradova i ljudi i mnogo više, shvatila sam ili bolje reći osetila kako sam ja, kao i svi mi, deo ne samo ovoga našeg sveta nego i celog, neprestano pulsirajućeg, svemira.

Ja sada ne mogu razlučiti koliko je tome osećaju doprinelo samo putovanje kroz koje su mi se kontinenti, predeli, gradovi i ljudi slili u jednu šaroliku masu; koliko moje lično interesovanje, čitanje i obrazovanje a koliko prisustvo moje čarobnice Sofije i njen uticaj na mene, ali sam za tih sedam godina postala gotovo potpuno druga osoba, prozrevši iluziju pojavnog, pomirena sa ljudskim paradoksalnim mestom u kosmosu.

Nemam nameru a nema ni potrebe detaljno opisivati to naše veliko putovanje jer je dosta toga i poznato. Sve posete raznim mestima su prilično ličile jedna na drugu. Jeste da je svako mesto drugačije, drugi ljudi ili drugi jezik, ali sam postupak je u načelu svuda bio isti.

Imali smo isplanirano vreme uvek za pet, šest meseci unapred; rezervisane avionske ili vozne karte, hotelske sobe, stanove ili apartmane i ugovorene prijeme kod ljudi na položajima sa kojih nam mogu pomoći u dobijanju raznih dozvola i saglasnosti. To organizaciono-tehnički izgleda jako komplikovano i u redovnom toku stvari bi zahtevalo tim sekretara. Međutim, sa Sofijom je to išlo lako i glatko pošto je ona pamtila sve aranžmane do najmanjeg detalja: znala je vreme, mesta i imena ljudi koje trebamo da sretnemo; sve adrese i telefonske brojeve; redove letenja svih kompanija i redove vožnje vozova i autobusa; imena, adrese i telefonske brojeve svih hotela, cene svih prevoza, kurseve svih valuta i, uopšte, sve što nam je za putovanje bilo potrebno. Pomislila bih ponekada da joj ja nisam ni potrebna, kao što je vrlo često i izgledalo ali bi ona, znajući šta mislim, uvek utešno rekla: "šta bih ja, mama, bez tebe" ili nešto slično.

Posebno suvišno i besmisleno sam se osećala u mestima u kojima se govori jezik koji ja ne znam a oni ne bi znali jezike kojima ja govorim. Ja sam znala jedan svetski jezik dobro i jedan osrednje ali se ti jezici ne govore svuda u svetu. U tim je zemljama Sofija govorila lokalnim jezikom, izazivajući tako uvek iznova dodatnu zbunjenost kod sagovornika. U tim situacijama ja bih čuteći stajala po strani glupavo se smeškajući.

Izuzimajući po neki zakasneli prevoz i po koji otkazani prijem kod kakvog ministra ili drugog činovnika, putovanje se odvijalo po planu i bez velikih poteškoća.

Da ne dužim puno, obišle smo za tih sedam godina sve svetske velike biblioteke, univerzitetske centre, naučne institute, arhive, statističke zavode, ministarstva, klinike, bolnice i lečilišta, galerije i pozorišta, kompanije, banke i pošte, međunarodne organizacije i udruženja.

Za to vreme Sofija je pročitala stotine miliona knjiga, baza podataka, statističkih biltena, registara, telefonskih imenika i pregledala bezbroj planova gradova, nacрта, fotografija i skica.

Prešli smo zemaljsku kuglu uzduž i popreko. Noćile u najluksuznijim hotelima svetskih metropola i prašnjavim prenočištima trećeg sveta, čitale u blještavim bibliotekama univerzitetskih centara i zaboravljenim arhivama siromašnih zemalja.

Svu tu neverovatnu količinu podataka je Sofija bez napora nosila u svojoj lepoj glavici ne otkrivajući koje su joj namere sa tim znanjem. Na moje pitanje bi samo rekla da “sve ima značenje”.

No, i pored takve relativne ujednačenosti događaja, poneki su ipak bili izvanredni, ili po nekom novom svojstvu koje bih kod Sofije otkrila, ili po moj lični život, ili po jačini utiska koji su na mene ostavili.

Ispričaću vam neke od tih događaja pre nego što dođem do toga kakve su njene namere bile i kako ih je pokušala sprovesti.

Tokom putovanja, na jednom prijemu, upoznali smo svetskog prvaka u šahu. Nakon nekoliko formalnih rečenica pitao me je da li Sofija zna da igra šah. Rekla sam mu da ne znam, zapravo da je ja nikada nisam videla da igra ali da pretpostavljam da zna. Sofija je za to vreme razgovarala sa jednom grupom gostiju na jeziku meni nepoznatom, te sam ja stoga kružila salom. Pošto mi je šampion bio vrlo simpatičan, otišla sam do Sofije i upitala je da li ona igra šah a ona mi je odgovorila da igra. Mada mene velemajstor nije pitao da li bi Sofija igrala sa njime, ja sam znala da je to bila njegova želja i upitala sam Sofiju da li bi igrala sa njime. “Da, zašto da ne?” odgovorila je nezainteresovano i nastavila razgovor. Otišla sam do šampiona i rekla mu da Sofija igra šah i da je voljna igrati sa njime. On je bio malo iznenađen jer je to bilo više nego što je očekivao pošto je on samo pitao da li ona igra ili ne, no, ideja mu se očigledno svidela više zbog prilike da provede malo vremena sa Sofijom nego zbog same igre od koje nije očekivao puno. Rekao je da stanuje u istom hotelu u kojem je bio i prijem i da je posle prijema slobodan. Ja sam rekla da smo i mi slobodne ali da nemamo šah i, šaleći se, dodala da pretpostavljam da on ima šahovsku garnituru.

Otišli smo u njegov apartman, malo porazgovarali i onda su njih dvoje seli za tablu. On je kao džentlmen ponudio Sofiji bele figure i otpočeli su sa igrom. Ja nisam znala šta iz te igre može proizići ali sam slutila da će to biti neko od njenih iznenađenja. Prvih nekoliko poteza su odigrali rutinski, međutim, posle šestog, sedmog poteza učinilo mi se da je šampion malo iznenađen ali da to ne želi pokazati. Nastavili su igrati brzo, u stvari Sofija nije razmišljala uopšte, a on je razmišljao po nekoliko sekundi za svaki potez.

Posle jedno petnaestak poteza on je digao glavu od table i pogledao vrlo iznenađeno u Sofiju i potom se zadubio u poziciju na nekoliko minuta. Nakon još nekoliko poteza, a po mojoj proceni “usred partije” on je predao partiju. Gledao je sa nevericom čas u Sofiju, čas u mene, čas u tablu. Jutao je nekoliko trenutaka i tada rekao da je potcenio Sofiju i da bi sa njome morao ozbiljno igrati, te mi pokazao na tabli da je morao predati jer bi u tri naredna poteza gubio topa ako neće da dobije mat. Sofija je sedela mirno kao da se desila najprirodnija stvar na svetu i nije govorila ništa.

Velemajstor je upitao da li bi mogli odigrati još jednu partiju. Nije bilo suviše kasno i meni je bilo ugodno pa sam rekla neka Sofija odluči. Ona se složila a on je upitao da li partiji mogu prisustvovati i njegova dva sekundanta, s čime smo se mi saglasile.

Sada je šampion imao bele figure. Sofija je opet igrala praktično ne razmišljajući, kako se meni činilo. [ampion je prvih nekoliko poteza mislio po minut-dva ali je kasnije počeo razmišljati o potezima sve duže i duže. Sekundanti su sa nevericom gledali kako Sofija sa lakoćom vuče poteze i potom bi za susednim stolom ćutke analizirali tok partije.

[ampion je razmišljao sve duže. Mene partija nije zanimala pa sam prelistavala novine ili gledala kroz prozor u noć. Sofija se nije pomerila ne želeći valjda da smeta ili da uvredi domaćina. Približavala se ponoć i počinjalo je biti kasno za nas dve. Tačno u ponoć prekinula sam tišinu i upitala koliko će partija još trajati. [ampion me je gledao čudno, kao probuđen, pogledao na sat pa u Sofiju i upitao da li bi mogli nastaviti partiju sutra. Saglasili smo se da nastavimo sutra uveče na istom mestu.

Sutrašnji dan je izgledao kao i obično. Sofija je skoro ceo dan provela u biblioteci a ja sam do podne čitala a po podne otišla u šetnju.

Tokom dana sam sebe često uhvatila kako razmišljam o šampionu. Bio je to vrlo zgodan tridesetogodišnjak, muških ali finih crta, zdravog izgleda, pametan, negovan i ugrađen. Zapazila sam da se radujem ponovnom viđenju.

Posle večere smo otišli na nastavak partije. Dočeka nas je sa iskrenim osmehom priznajući da su veliki deo noći i skoro ceo dan analizirali partiju i da izgleda on baš ne stoji najbolje. Sekundanti su izgledali umorno i sa strahopoštovanjem su gledali Sofiju.

Izgleda da su se ostvarivala njihova najcrnja predviđanja iz prethodnih analiza jer su zabrinuto gledali u tablu i u Sofiju, te je partija brzo bila gotova. Prvak sveta je opet bio primoran da preda partiju.

On je toliko bio zaprepašćen da je u prvom trenutku propustio da čestita maloj pobednici. Zabacio se u naslon fotelje i udario sa obe ruke po kolenima i skoro uzviknuo:

- Pa, kako?

Potom se pribrao, ustao, čestitao Sofiji i meni i stojeći na sred sobe, šireći ruke, upitao:

- Kako je to moguće? Toliko novih rešenja! I to bez razmišljanja.

Sekundanti su nam takođe čestitali gledajući sa nevericom u Sofiju. Ona nije govorila ništa.

Potom smo seli na sofuu i fotelje, velemajstor je naručio piće i kada je konobar otišao on je upitao:

- Dobro Sofija, reci nam kako ti to igraš šah.

Sofija je trenutak razmišljala i ovako odgovorila:

- Kako da vam kažem, ja igram drugačije; vidite, ukupan broj mogućih kombinacija sa trideset i dve figure na tabli je približno 10^{46} a od toga samo mali deo, približno 10^{24} su pozicije koje, da kažem, imaju smisla. E sada, ja sve te pozicije znam i vidim istovremeno. I dok vama partija svojim tokom postaje sve komplikovanija, meni postaje sve jednostavnija pošto se broj mogućih i celishodnih poteza rapidno smanjuje. Kao, uostalom, i u životu kada nekim postupkom ili odlukom ostavljamo bezbroj nerealizovanih mogućnosti i na taj način nam tokom života ostaje sve manje izbora.

Velemajstor i njegovi sekundanti su razumeli šta Sofija govori ali nisu mogli poverovati. Jutali su neko vreme gledajući u Sofiju a potom je šampion uskliknuo:

- Ovo je neverovatno! Fantastično! Ti moraš početi igrati šah profesionalno. Znaš li ti koje su to mogućnosti, koja slava i koji novac!

Pri tome je pogledao u mene i Sofiju i shvatio da je preterao. Sofija je samo rekla:

- [ah nije moj cilj.

[ampion je izgledao kao čovek koji upravo gubi nešto dragoceno i brzo je dodao:

- Mogu li se nadati barem još kojoj partiji. Ja sam ovde na priprema za sledeći turnir i ostajem još nedelju dana - pri tome je gledao u mene kao u jedini spas.

- Sofija je pogledala u mene i ja sam shvatila da ona zna da mi je stalo do toga poznanstva pa je rekla:

- Dobro. I mi smo ovde još oko nedelju dana. Možemo odigrati još po neku partiju ali se plašim da neću imati vremena da tokom partije sedim sa vama. Daćemo vam broj telefona i gde i kada me možete naći pa ću vam ja govoriti svoje poteze.

Naravno da u normalnim uslovima jedan prvak sveta ne bi mogao pristati na takve uslove ali je šampion bio dovoljno pametan da shvati da nije vreme za sujetu i pristao je na njene uslove.

Međutim, koliko ona nije bila zainteresovana za šah toliko sam ja bila zainteresovana za šahistu.

Inače, ja sam već imala nekoliko romansi tokom našeg puta. Prvi put još prve godine putovanja. Nakon toga mi je bilo strašno neprijatno jer sam znala da Sofija zna sve ali me je ona utešila rekavši

da je to "tako prirodno". Ta njena izjava nije potpuno ućutkala moju savest ali ju je dovoljno utišala da me te usputne avanture nisu tištile. Čak bih pre rekla - naprotiv. A uvek su bile usputne jer se nigde nismo dugo zadržavale. Ja sam se uvek trudila da ne odemo predaleko, da se ne upustim suviše u vezu i sem dva, tri izuzetka sam dobro podnela rastanke.

Sa šampionom je bilo drugačije.

Zamolila sam Sofiju i ona bi mi napisala nekoliko poteza unapred, kao: ako on igra ovo - onda igraj ovo a ako odigra ono - onda odigraj ovo. Sofija je uglavnom tačno predviđala koje će poteza on igrati a ako bi slučajno odigrao nešto nepredviđeno ja bih je nazvala da mi kaže šta da odigram. Tako bih ja sedela naspram njega i dok je on razmišljao ja sam ga gledala i shvatala da ga želim sve više.

Bili smo sami u sobi i trećeg dana umesto za šahovskom tablom našli smo se u krevetu. Bilo je fantastično. Bio je i mlad i iskusan i nežan i grub. Bilo je u načinu kako je vodio ljubav sa mnom kao neke osvete, tako sam barem ja to osetila i - to mi se sviđalo.

Sofija je, naravno, primetila da su izostala pitanja o potezima i, kao i uvek, znala sve a, po običaju, nije rekla ništa.

Sledeća tri dana proveli smo kao u snu; u šetnjama, razgovorima i, naročito, u krevetu. Bila sam luda za njim. Bože, kako sam se zaljubila u njega a i on u mene. Činilo se da to ne može, ne sme prestati. A ipak nam je bio ostao još samo jedan dan.

Nisam znala šta da radim. Mislila sam da ću poludeti. On me je preklinjao da pođem sa njim na turnir koji on nije mogao otkazati a trebalo je da Sofija i ja putujemo u sasvim drugom pravcu. Nisam mogla Sofiju ostaviti samu niti je voditi na turnir u neko banjsko mesto. Situacija je bila potpuno bezizlazna.

Veče pred dan kada je trebalo da se rastanemo, Sofija i ja smo naručile večeru u sobi. Nisam uopšte mogla da jedem. Gurkala sam hranu ovamo-onamo po tanjiru, pokušavala da je progutam ali mi je stajala u grlu. Ustajala bih od stola i šetala po sobi.

Sofija me je gledala pogledom punim razumevanja i tiho rekla:

- Vidiš mama, sada imaš priliku da primeniš i proveriš ono što si čitala i usvojila, naime, da je sve iluzija.

- Kako Sofija moja? - i tu sam zaplakala - kada mi se čini da ja neću preživeti ovaj rastanak. Ja ne mogu zamisliti da ga ne vidim ponovo i da živim bez njega. Osećanje da moramo, ponavljam ti, moramo ostati zajedno je tako neodoljivo da nisam u stanju misliti ništa drugo.

- Da. Tako nas, nazovimo Priroda (ili Bog svejedno), zavarava da bismo ispunili njene težnje. Sve naše patnje i radosti, bol i sreća

su samo sredstva u njenim rukama kojima nas tera ka svome cilju. Tako bi se moglo reći da to nije uvek i obavezno i naš cilj, sem na način da smo i mi deo samog cilja. A naravno da je osećaj neodoljiv i da ti se čini da se moraš povinovati jer da ga Ona nije učinila takvim mi ne bismo poslušali.

Malo je zastala, pogled joj se kao zamaglio, dobio neku daljinu i nastavila:

- Ipak, znaj mama, ma koliko nam se činilo da ti osećaji i nagoni naviru iz neslućenih dubina naše prirode - to je samo plitki sloj zgrušanih iskustava podvala Prirode a koji, zapravo, zaklanja svetlost naše prave prirode, duboke, svetle, bezbrižne i mirne, koja nije ni dobra ni zla, koja je, da tako kažem, čisto blaženstvo, koja prosto *jeste* i koje se samo poneko i samo ponekad dotakne u ovom životu, u dubokoj meditaciji ili u trenucima nadahnuća ili u snovima, a većina je dosegne samo na kratko tokom smrti.

- Znam Sofija moja i mislim da razumem ali mi ova razumna razmatranja nimalo ne pomažu. Osećaj bolan i težak mi i dalje stoji kao kamen u stomaku.

- Pomažu - rekla je Sofija - i već su pomogla. Ti ne možeš očekivati, mama, da emocija odjednom i bez traga nestane, nego jedino da joj se jačina smanji ispod kritične tačke. Ti si čitala o otvorenim sistemima - a i mi smo jedan otvoreni sistem - koji dodavanjem ili oduzimanjem energije prelaze iz haosa u red i iz reda u kaos. Bitno je da se u tvoj sistem ne doda više enegije, da se smanji dotok energije, da sistem ne bi prešao tačku račvanja, da ne pređe u kaos, da "ne pukneš". A tvoje razumevanje i ovaj razgovor ti pomažu da osećaj izgubi snagu. Mada je on još tu i biće tu još neko vreme.

Taj mi je razgovor pomogao. Ne puno, ali dovoljno da emocije ostanu u granicama podnošljivog.

Bolno smo se sutradan moj šampion i ja rastali i više ga nisam videla nikada.

VI

Avantura sa šahistom me je dobro uzdrimala. Nisam mogla zamisliti da raskorak između našeg razumevanja neke pojave i neodoljivosti njenog emotivnog naboja može biti tako velik. Moje, tada već usvojeno i oformljeno mišljenje da su naše emocije i fizički i duševni bolovi i prijatnosti samo “štap i šargarepa” u rukama prirode, bilo je nemoćno pred nadmoćnim diktatom tela. Sa zešnjom sam razmišljala da bi sigurno isto bilo i u slučaju smrti nekog od meni bliskih. Da bi nepodnošljivi bol preplavio svako racionalno objašnjenje.

U to vreme Sofija je imala već deset godina. Njena pomoć da prebolim bila je nezamenjiva jer mi je pomogla da svoj položaj vidim u široj, opštoj dimenziji i da ga shvatim, ne statično, nego kao tok, čime je oštrica bola bivala tuplja. Naravno, i samo njeno prisustvo je bilo blagotvorno.

Međutim događaj nas je zbližio i na jedan drugi način. Mi smo i do tada bile vrlo bliske, možda bliže nego bilo koja mati i kći ali je nakon toga događaja naša bliskost dobila neku spiritualnu dimenziju. Zapravo ja sam se oslobodila da joj pričam o svemu, što nije toliko bilo bitno jer je ona svejedno znala sve o meni, i što je važnije, da je svašta pitam. Ustvari, ona se i nije promenila nego je samo način na koji je govorila i komentarisala pojave i događaje prilagođavala mom duhovnom rastu. To sam, izgleda, ja naglo sazrela u svojoj ljubavnoj patnji, kao nekom katalizatoru svih mojih dotadašnjih znanja i iskustava, te je Sofija počela da mi govori stvari koje mi do tada nije govorila a ja da je pitam o stvarima o kojima do tada nisam pitala.

Njeni odgovori i objašnjenja su uvek bili prilagođeni meni i to tako da su bili na granici razumevanja i uvek su bili za nijansu teži nego što ja mogu razumeti i to, valjda, da se ne bih zadovoljila odgovorom nego da bih morala potražiti dublje značenje a i kako bih shvatila da nema jasnih odgovora. Zapravo da se “ne mogu dati jasni odgovori rečima”, kako bi ona rekla.

Pitala sam je tako da li je moguće nekakvim vežbama, ili disciplinom, potpuno utišati i ugasiti duševni bol. “Ne - rekla je - bol se može duhovnim vežbama i disciplinom svesti na minimum ali ne i potpuno ugasiti, jer telo ima svoje minimalne potrebe. Pošto je bol posledica želja - nastavila je - svako telo, i pored kakvog bilo odricanja od želja, zauzima određeni prostor i to je donja granica našeg

odricanja a time i donja granica utišavanja bola i patnje. Ali odricanje od bola i duševne patnje ide uporedo sa odricanjem i od radosti i sreće. Najviše što možeš postići je - ravnodušnost. Ravnodušnost i prema bolu i prema patnji i prema sreći i prema radosti. Naučiti da postaneš ravnodušan prema bolu a sačuvati mogućnost uživanja nije moguće. To što je tako postignuto stanje ravnodušnosti, zapravo, nova, prava, radost, mir i blaženstvo, za sada, ti nije važno, jer si ti od toga daleko”.

Uopšte, novost u razgovoru sa mnom bila je to da je počela iznositi i neke svoje stavove i mišljenja, dok je do tada uglavnom iznosila činjenice. Za javnost je, kao što smo videli, sem nekoliko izuzetaka, iznosila samo činjenice. Bilo je u tome nekog metoda kojeg ja, doduše, tada još nisam mogla shvatiti.

U formi izražavanja je ostala jednostavna. Hoću reći, govorila je malo tj. izražavala se sa malo reči i koristila je pretežno “obične” reči, mada je sadržaj često bio dubok i nedokučiv.

Ovo o rečima pominjen stoga što je Sofija znala sve jezike sveta i, izgleda, sve reči svih jezika sveta. Rekla mi je jednom da na svetu, u osnovnom obliku, ima preko tri milijarde reči i mnogo puta više značenja a da je još toliko značenja, reči i jezika izumrlo. Kada sam je upitala otkuda ona zna sve te žive i izumrle jezike, rekla mi je da je “nasledila”.

- Kako nasledila? - upitala sam.

- To je teško objasniti. Pored ove stvarnosti koja se nama čini jedinom, postoji i jedna druga stvarnost u kojoj važe drugi zakoni i zato je našem načinu mišljenja nezamisliva a našim načinom govora neizreciva. Ali te dve stvarnosti nisu odvojene nego isprepletane i naša je stvarnost deo te druge, sveobuhvatne stvarnosti. U svakom slučaju objašnjenje ne bi imalo jezičkog i logičkog smisla.

Nisam mogla razumeti odgovor ali sam slutila gde odgovor leži pa sam je upitala da li je ona već ranije živela pa da otuda zna jezike, sećajući ih se iz ranijih života, a ona je odgovorila:

- Da. Ja sam već bila svaki od ljudi i svako od bića koji su na zemlji živeli.

Eto tako su, otprilike, izgledali ti naši razgovori. Kada bismo došli do tačke ili pitanja koja bi mene najviše interesovali, odgovor bi bio takav da ga ja ne bih mogla razumeti. Jednostavno se ne bi uklapao ni u kakve ovozemaljske kategorije.

Ipak odgovore sam beležila kako sam ih najbolje zapamtila i vremenom su se počeli uklapati u neku celinu.

U to bi vreme Sofija dala poneku izjavu i javno iznela neki stav ali najznačajniji od onih koji nisu bili objavljeni su njeni stavovi izneti prilikom posete Vatikanu pa ću vam ih ispričati.

Vatikan, kao što je poznato, ima ogromnu biblioteku i jednu od najvećih i sigurno najstariju arhivu na svetu. Veći deo te arhive je neispitan naročito zato što je mnogo dokumenata neprevedeno ili nweprevodivo. Imali smo dosta problema dok Sofija nije dobila dozvolu da pregleda tu arhivu. Prvo joj je postavljen uslov da pomogne u prevođenju jednog dela arhiva koji se sastoji od korespondencija raznih papa sa kraljevima i bila pisana raznim starim jezicima i mešavinama jezika da ih ni ekipe stručnjaka za stare jezike ponekada nisu mogle dešifrovati. Sofija je odgovorila da ona nema vremena koliko bi takav posao zahtevao, a takođe i da “ne želi da se meša”. Ipak je pristala da prevede nekoliko dokumenata za koje je Vatikan smatrao da su ključni.

Posle je usledio pokušaj, diplomatski uvijen, da Sofija “budući rođena u hrišćanskoj porodici” prigodno izjavi nešto kao o “istini hrišćanstva” ili bar njegovoj prednosti nad drugim religijama. Sofija im je odgovorila da “se čovek ne može roditi u nekoj religiji” nego da je može usvojiti a da bi privilegovanje hrišćanstva nad drugim religijama bilo suprotno njenom shvatanju vere. “Ja imam veru ali nemam veroispovest” rekla im je.

Ipak je na kraju dobila saglasnost jer se Sveta stolica plašila negativne propagande budući da ni jedna velika ni svetovna ni crkvena arhiva nije uskratila takvu saglasnost.

Sve u svemu, Sofija je provela desetak dana u depoima vatikanskih biblioteka i arhiva a na kraju je bila primljena kod Pape.

Ja sam prisustvovala celom razgovoru a novinari su ušli tek na poslednjih deset minuta, tako da razgovor nije nigde objavljen.

Papa je rekao da odavno zna za Sofiju i da prati sve što se o njoj objavljuje, da je zadivljen njenom inteligencijom i obrazovanjem pa ju je upitao kakvo je njeno mišljenje o božanskoj prirodi Isusa Hrista, to jest, kako ona tumači doktrinu Crkve - da je Isus i potpuno Bog i potpuno čovek. Sofija je odgovorila otprilike ovako:

- Isus Hrist je bio, po mome mišljenju, potpuno čovek i istovremeno potpuno Bog na način kao što je i svaki drugi čovek istovremeno i Bog, kao što je, uostalom, i sve drugo u svemiru istovremeno i Bog. Međutim, što Isusa Hrista razlikuje od drugih ljudi je to da, dok u svima nama gori - da tako kažem - božiji plamičak kao deo jedinstvene božije vatre, taj je božiji plamen u Isusu bio neuporedivo veći. Ali takvih je ljudi bilo još. Međutim, tek svojom smrću se on izdvojio od daleko najvećeg broja ljudi, sjedinivši se s Jednim.

Papa je rekao da je to vrlo interesantno mišljenje a potom je upitao za njen stav o prirodi Svetoga Trojstva.

- Za mene je Sveto Trojstvo - metafora i to izvanredno dobra i dinamična metafora. Međutim, kroz istoriju je crkva mislila da stvarno može rečima opisati prirodu Boga a jedan od tih pokušaja

je i metafora Svetoga Trojstva. U tim naivnim pokušajima se crkva iscrpljivala a različiti rezultati tih pokušaja da se opiše Bog su, uz ostale razloge, doveli do šizme na Istočno i Zapadno hrišćanstvo koja je imala vrlo negativne posledice i na hrišćanstvo i na religije uopšte. A sva ta razna tumačenja i teološke rasprave su ostale jednako daleko i jednako blizu pravoj prirodi Boga - odgovorila je Sofija

Sveti otac je odgovorio da se on ne može složiti sa njenim mišljenjem ali da ga ipak smatra zanimljivim. Upitao je tada kako ona razume i kako bi ona opisala Boga. Sofija je rekla:

- Ako bi ste sabrali sve što je čovek u prošlosti i danas, unutar svih religija i izvan njih, osećao, mislio, rekao i napisao o Bogu - dobili bi ste prilično približnu predstavu. Ali, samo približnu jer Bog koga je moguće razumeti i opisati nije - Bog.

- Ali mi ne možemo znati sve te ljudske misli i osećaje - rekao je začuđeno Papa.

- Da. *Vi* to ne možete znati - odgovorila je Sofija

Nastala je kratka tišina jer su, čini mi se, svi prisutni, ali Papa i ja sigurno, zapazili da je Sofija rekla "*vi* to ne možete znati" a ne "*mi* to ne možemo znati". Ne znam šta je on na to pomislio ali ja sam tada prvi put čula nju da je sebe izdvojila od ostalih upotrebom zamenice "*vi*" umesto "*mi*". Ja sam znala da to nije moglo biti slučajno.

Upitana potom da li ima mišljenje o nastanku sveta, Sofija je odgovorila:

- Ja se stvaranja sveta ne sećam. Prvo čega se sećam je vakuum. Posle je išlo otprilike kao što je opisano u modelu Velikog praska.

Svi smo ostali zapanjeni tom izjavom. Papa je skrivajući zbnjenost rekao da sebi dozvoljava da tu izjavu smatra neobičnom, "u najmanju ruku". Time je za javnost zatvoreni deo razgovora bio završen.

Tada su ušli novinari i snimatelji i u kurtoaznom delu su Papa i Sofija dali kratke izjave. Sveti otac je rekao da mu je izuzetno drago da je imao priliku da upozna jedno tako neobično i nadareno "dete božije" te da je Sofija očigledan znak božije milosti i ljubavi prema čoveku i da se nada da će Sofija kada odraste raditi na širenju vere i bratstva i ljubavi među ljudima.

Sofija se zahvalila na gostoprimstvu, rekla da joj je čitanje biblioteke i archive Vatikana bilo veoma korisno i rekla:

- Religije sveta su ogromno doprinele razvoju čoveka i pomogle mu da u svome duhovnom rastu dođe do stepena do kojeg je došao. Bez obzira na optužbe da se većina ratova vodila za religiju ili u njeno ime ja *znam* da bi ratova bilo i više i da bi bili još suroviji da

vere nije bilo. Uostalom, ratove nisu započinjali niti vodili ni vera ni vernici, nego *kler* i to radi svojih zemaljskih interesa. Pored toga, pogrešno bi bilo misliti da ratova bez religija ne bi bilo.

@elim još dodati da je napuštanje vere u vaspitanju, posebno u izgradnji morala pojedinca, porodice i države, poslednjih vek ili dva, imalo i ima posledice koje još nije moguće sagledati i pitanje je da li će to skretanje sa kursa uopšte biti moguće ispraviti. Zato apelujem, posebno na današnje i buduće roditelje da odgajaju i vaspitaju decu u moralnom duhu svoje religije - bilo koja da je - ali ne u strahu božijem već u duhu ljubavi i milosti božije.

To je Sofija izgovorila prvo na latinskom jeziku, potom na kineskom, pa na hindiju, pa engleskom, pa ruskom, pa španskom, pa arapskom i na kraju na svahiliju.

Ne toliko u samim rečima koje je Sofija izgovorila nego u načinu kako ih je ona izrekla bilo je takve neodoljive sugestivnosti da sam se sva naježila. U sali je nastala tišina. Papi su se oči zasuzile, nekome se oteo uzdah a u atmosferi se osećala neka dobrota i svečana odlučnost.

Izjava je izazvala veliku pažnju u celom svetu. Nije Sofija bila zapravo rekla ništa posebno novo, ništa što na ovaj ili onaj način nije već bilo ko zna koliko puta rečeno. Ali način na koji je rekla, gledajući pravo u kameru, sa ekrana je ostavljalo utisak kao da hipnotiše. Izjava se neprestano vrtela na vestima i specijalnim emisijama.

Kao posledica njenog nastupa u Vatikanu, rodio se neki novi entuzijazam, svečan, odlučan i dirljiv, u mnogim religijama i crkvama, humanističkim organizacijama svih vrsta, mirovnim pokretima i humanistički orijentisanim pojedincima. Novine i TV su bile pune izjava o planovima i akcijama koje su nastale kao posledica njene vaticanske izjave.

Posle nekoliko nedelja počele su i Sofija i njena izjava naglo da nestaju sa ekrana i strana zvaničnih glasila, kao da je blagotvornost izjave nekome počela smetati. Međutim, trajni učinak njenog obraćanja više nije bilo moguće otkloniti.

VII

Kraj posete Vatikanu i izjava koju je Sofija tamo dala bili su po mnogo čemu drugačiji i mene su samu iznenadili. Pretpostavljam da Sofija nije slučajno izabrala baš Vatikan za svoje obraćanje javnosti koje je bilo novo utoliko što je po prvi put bilo, na neki način, i programsko. Pored toga, bilo je to prvi put da je sebe izdvojila iz opšteljudskog načina mišljenja i svakodnevnoljudskih mogućnosti. Na kraju, govoreći o mogućoj krivici religija za ratove, rekla je da “zna” takvom uverljivošću kao da je bila prisutna a ne kao kakav zaključak na osnovu istorijskih činjenica. Mene je posebno zbunjivao njen odgovor da se “ne seća” stvaranja sveta.

Sve u svemu, bila sam prilično zbunjena. Kada smo se vratili u hotel odlučila sam da je pitam o svemu.

- Dobro - rekla je Sofija - ja znam kako i koliko ti možeš shvatiti i tako ću ti reći. Sećaš se kada sam ti govorila o dve stvarnosti. To nije baš tako. Postoji samo jedna Stvarnost i ona je drugačija od naše slike stvarnosti a koju ljudi poistovećuju sa Stvarnošću. Ta naša slika koju stvaramo našim načinom mišljenja i izražavamo jezikom se u mnogo tačaka ne podudara sa Stvarnošću jer smo mi ograničenog trajanja i prostiranja, odnosno tako nam se čini, jer nam tako naša nametljiva svest to predstavlja, zamagljujući nam pogled. Stoga, ako hoću da ti kažem nešto o Stvarnosti a da pri tome koristim naš ljudski način mišljenja i govora to mora zvučati paradoksalno, ponekada i apsurdno. Međutim, za sada je to jedini način. A ti da bi ipak shvatila, moraš pokušati što manje misliti racionalno i logično, što manje u opšteprihvaćenim koncepcijama i pravilima a što više intuitivno, elastično i vazdušasto, bez predrasuda i okvira, više kao osećanje i slutnja nego kao jasna misao. Jer vrlo često mi razumemo i kada nismo razumeli ili mislimo da nismo razumeli.

Dakle, ja se sećam svega od “nastanka sveta” - naovamo. Zapravo ja ne znam da li je to bio nastanak kao početak sveta ili nastanak kao nastavak nekog prethodnog sveta, ali prvo čega se sećam jeste vakuum kao jedinstvo materije i energije kada nisu bili još ni energija ni materija, nego nešto treće. Posle je sve teklo otprilike kao što se pretpostavlja i svi smo mi, kao i ceo Kosmos, sastavljeni od iste kosmičke vatre i prašine, samo što se ja toga sećam a većina ljudi - ne. A to moje sećanje nije kao ljudsko sećanje o

jučerašnjem događaju, nego više svest ili slutnja sećanja. To stanje je najpribližnije stanju čoveka kome je reč “na vrh jezika”, reč je “tu negde” samo je se ne možemo setiti, kao misao koju samo što nismo dohvatili, dodirujemo je vrhovima prstiju ali je ne možemo doseći.

Ili je to sećanje kao razumevanje muzike. Intuitivno osećamo šta nam muzika kazuje a ipak ne možemo to rečima iskazati. I svaki pokušaj da se poruka muzike iskaže rečima je manje-više promašaj sem ako taj jezički izraz nije umetničko delo po sebi ali i tada daje samo približan opis. Snovi takođe govore jezikom Stvarnosti jer imaju to svojstvo istovremenosti; jedna ličnost u snu smo i mi i još puno drugih ličnosti ili odlika drugih ličnosti ili delova tih odlika. U snu je istovremena i želja i ispunjenje želje i strah od te iste želje, sve ujedno i istovremeno. San je naš kontakt sa Tamo. San je naša veza sa sopstvenom najdubljom istinom. Kroz njega možemo razumeti kako izgleda u četvrtoj dimenziji. Srećemo naše pretke; ponovo živimo u kućama koje odavno ne postoje; krećemo se kroz prostor i vreme bez ovozemaljskih trodimenzionalnih ograničenja. San je sličan i smrti, gde srećemo svoje grehe i zasluge, propuste i uspehe, želje i strahove. Jedino što smo u smrti od njih oslobođeni a u snu još ne.

To moje sećanje slično je i sećanju na san za koga znamo da smo ga sanjali ali ga se ne možemo setiti ili smo ga zapamtili i osećamo šta nam pokušava reći, na šta nas upozoriti a ipak poruku ne možemo racionalno domisliti i izreći.

Ima, tako, događaja koji su se izvesno desili a ipak ih se ne možemo setiti; kao što je sigurno da smo se rodili pa se ipak ne sećamo rođenja, tako se većina ne može setiti ni svoje prethodne ili prethodnih smrti.

Pošto je sve u kosmosu - nastavila je Sofija - bilo i jeste povezano na bezbroj načina, ja sam, tako mi se čini, oduvek bila to “nešto” što je veza između stvari i pojava i tako znam sve što je bilo i jeste, jer sam, jednostavno, sve to bila i jesam. Ipak, moram ponoviti ne na način kako mi znamo stvari nego na drugačiji način i zato to svoje znanje moram “prevoditi” na ljudski jezik. Kao što vidiš to zvuči i apsurdno i paradoksalno i nerazumljivo.

Nisam baš bila sigurna da razumem pa sam zbunjeno pitala:

- Bože moj, Sofija, šta si ti ? Reinkarnacija svega ? [ta li ?

- Pa, tako nekako - odgovorila je - Ali to smo svi mi. Vidi, sećaš se onog neobjašnjivog, paradoksalnog i osporavanog fenomena “nelokalnosti” kojeg si sretala u fizici. Taj fenomen je suština Stvarnosti. Mi ovde na zemlji, misleći da smo zatvoreni u svoja tela, ograničeni smo sa tri dimenzije i budući da tela imaju masu, apsolutna granica brzine našeg kretanja je brzina svetlosti. Mi mislimo da, ako se nalazimo u jednoj tački i da ako želimo da pređemo u

drugu tačku, moramo napustiti onu prethodnu. Pored toga smatramo da se iz jedne tačke u drugu možemo kretati najviše približno brzini svetlosti.

Međutim, u Stvarnosti se ne postavlja pitanje promene mesta za određeno vreme jer si u Stvarnosti ti istovremeno svugde. I ti i ja i svi drugi, i sve drugo. I kada ti kažem da je u svemiru sve povezano, tada ne mislim na bezbroj tačaka povezano sa bezbroj, niti nego da je sve svuda istovremeno, pa nema, dakle, ni vremena ni prostora. Stoga ne postoji ni prošlost ni budućnost nego samo beskonačno *sada*. Tako, ja sam naselila ovo telo još u tvom telu ali nisam prestala biti i sve drugo što sam bila i što jesam. Razlika između mene i drugih ljudi je samo u tome što sam ja toga svesna a većina drugih nije.

- Zašto si onda izabrala baš moj plod? Upitala sam i sama iznenađena pitanjem koje sam postavila.

- Izabrala sam jedno zdravo telo - mirno je odgovorila Sofija

- Ali kako si onda tako crna? Hoću reći, kako da tako ličiš na mene i tatu a istovremeno i ne ličiš?

- Delimično su se izmenile predodređene odlike ploda pod mojim uticajem, ili, ako hoćeš, ja sam ih izmenila.

- Zašto?

- Da bih poprimila pretežni, naime, čovečanstvu prosečni izgled.

- Ako dobro razumem, ti govoriš o seobi duša ? Da li to znači da duše koje se sele iz jednog u drugo telo mogu menjati izgled tela u kojem će se roditi ?

- Znam da sve ovo izgovoreno rečima zvuči kao besmislica ali nazovimo to što se dešava "selidbom" i to što se seli "dušama". Duše koje se sele su istovremeno i, hajde da kažemo, drugde a i sele se iz jednog tela u drugo. One su i drugde, u stvari, i Tamo i ovde jer postoji, zapravo, samo jedna Duša. Poneka duša ima tako jak doživljaj iz prethodnog života ili tela da se odlika doživljaja iz prethodnog tela pojavi na novom telu, dakle, duša koja naseli novo telo može da utiče na fizičke odlike tela.

- Ali otkuda sada podela na telo i dušu kada si rekla da je sve celina? - upitala sam.

- Vidi. Unutar sveopšteg jedinstva koje je bilo potpuno u prvobitnom vakuumu, nastala je privremena podela na materiju i energiju ili telo i dušu a koji opet teže novom, višem jedinstvu.

Sve sam teže pratila šta Sofija govori i ona je to znala, pa smo začutale. Vrtela sam po glavi šta je Sofija rekla i znala sam da se racionalno ne može razumeti pa sam odlučila da jednostavno verujem. Razmišljala sam kako Sofija zna svu prošlost i sadašnjost i

nametnulo mi se pitanje da li ona zna i budućnost. Ne čekajući pitanje je odgovorila:

- Ne, barem ne na način kako mi zamišljamo budućnost. Ali svaka pojava ili događaj, pre nego što se realizuju, a svakog trenutka ih se dešava bezbroj, nalazi se u stanju svih mogućnosti i rasprostrta je svuda istovremeno. Postoji veća ili manja verovatnoća da se ostvari ova ili ona mogućnost. Mi možemo znati sve mogućnosti i verovatnoću da se ostvari ova ili ona, ali ne i koja će se mogućnost stvarno realizovati jer se ne ostvaruje uvek najverovatnija. Ipak ima ljudi koji bolje osete pojave u njihovim potencijalnim stanjima i mogu ponekad sa velikom verovatnoćom znati koja će se realizovati. [to se mene tiče, ja svim pojavama znam sva potencijalna stanja i vrlo verovatne ishode ali to ipak nije znanje budućnosti.

Tako je, eto, izgledao naš razgovor a ja nisam znala da li sam od toga razgovora postala pametnija ali znam da sam bila sve zbunjnija. Stoga sam odlučila da za neko vreme te nezemaljske teme ostavim po strani dok malo ne saberem utiske.

VIII

Ali već sutradan mi je Sofija dala povoda da se na takve teme vratim. Prilikom odlaska na aerodrom naišle smo na zastoj u saobraćaju zbog udesa. Saobraćajna nesreća je bila stotinak metara ispred nas i nismo mogle videti šta se dešava ali je Sofija rekla da mora otići na mesto nesreće i ja sam je, ne znajući ni kako ni zašto, poslušala. Išle smo žurno između zaustavljenih automobila i kada smo stigle na lice mesta mene je policija zaustavila i ostala sam u grupi uzbuđenih posmatrača ali je Sofija prošla pored policije kao da je bila nevidljiva. Pokušala sam da je zadržim ali je ona već bila pored zgužvanog auta. Vatrogasci i radnici hitne pomoći su pokušavali iseći otvor da bi iz smrskanog auta izvadili povređenog ili povređene. Tada im je Sofija, pokazujući prstom na drugu osobu u autu rekla:

- Vadite starog, dečko više nije tu.

Neverovatno je da su radnici poslušali i istog časa prešli na drugu stranu, kao da je najnormalnija stvar da naredbe izdaje dvanaestogodišnja devojčica. Posle nekoliko minuta su izvukli starijeg gospodina krvave glave ali koji je još davao znake života i uneli ga u ambulantna kola. Kada su ambulantna kola otišla, preostali radnici su iz krša izvukli beživotno delo dečaka starog oko petnaest godina.

Bila sam toliko potresena da su me se noge tresle i jedva sam stajala pa sam se naslonila na parkirani automobil. Prišla mi je Sofija uhvatila me za ruku i rekla:

- Hajdemo mama. Ovde je gotovo.

Kao da mi se od njene ruke vratila snaga i otišle smo do našeg taksija.

Ijutale smo do aerodroma, obavile formanosti i ja sam uspela da progovorim tek kada smo poleteli.

- Pa kako si znala, dušo moja?

- Još dok smo bili u taksiju čula sam pokušaj dečaka da kaže radnicima da je njemu dobro a da spašavaju njegovog dedu. Oni to nisu mogli čuti jer je to jezik Stvarnosti, ali ja jesam pa sam morala otići da im prevedem - pokušala mi je objasniti Sofija

- Pa dobro Sofija moja, - upitala sam uzbuđeno i uplašeno - da li si ti ovde ili Tamo?

- I ovde i Tamo - odgovorila je.

- A gde je to Tamo?

- Pa to je isto tu, samo u drugoj ravni.

Opet smo začutale. Meni su se vrtele po glavi stvari koje sam čitala o iskustvima bliskim smrti ili "izvan tela" iskustvima i sl., ali to sam bila čitala a ovo je bilo stvarno. Sofija je čula nešto što mi drugi ljudi ne čujemo ili ne znamo da čujemo. Mada sam bila navikla na štošta od nje, ovakve situacije, kada neki njen postupak izlazi potpuno izvan svakodnevnog iskustva, su ipak bile retke. Misli su mi lutale ovamo-onamo pokušavajući da formulišem pitanje koje će najbolje odraziti moje dileme. Sofija je rekla:

- U ovakvim pitanjima reči puno ne pomažu ali da ti pokušam objasniti; u Stvarnosti nema završenih situacija, sve je samo neprestana promena i tok; pojave samo menjaju oblik. I rađanje i smrt su samo naše iluzije. Prilikom rađanja ili smrti, to nešto što mi nazivamo svest ili duša samo menja težište, pa dok je težište tokom smrti pretežno Tamo, tokom života je pretežno ovde, ne prestajući nikada biti i ovde i Tamo, deo celine duhovnog oblaka, ili vatre, tako da kažem. Samo što većina nas dok smo ovde nismo u stanju ostati u vezi sa Tamo.

Ne znajući šta da mislim, upitala sam:

-Pa šta se sada, konkretno, dešava sa time što mi zovemo duša toga dečaka?

- Ne može se jasno reći, ali težište njegove duše je sada Tamo i pošto Tamo nema vremena, računajući u našem vremenu, može da se vrati za nekoliko trenutaka, dana, meseci ili godina, jer to Tamo nema značenja. Može i da se ne vrati, da se stopi s Jednim. Ali, ako se i vrati, neće njegova duša prestati biti i Tamo sa dušama koje su joj bile bliske ovde.

Nisam više mogla da pratim što je govorila.

- Znam - rekla je Sofija

Iznenada mi se nametnulo jedno pitanje; pa da li ona "čuje" samo tako pojedine slučajeve ili je nekako prisutna svo vreme tim pre-lascima.

- Kako da ti kažem, - odgovorila je Sofija - možda je najbolje to izraziti rečima tako da sam ja neprestano svesna žamora ili šuma tih neprekidnih tranzicija, ali se, zbog ograničenja zemaljskog tela, mogu koncentrisati samo na pojedine od njih. Tako da sam neprestano i Tamo gde sve traje bez granice i ovde gde je sve ograničeno.

Odmah mi se nametnulo novo pitanje a Sofija je odgovrila:

- Da, svemir je pun šuma tranzicija.

Na taj sam se odgovor sva naježila. Pogledala sam je u oči i videla onaj pogled beskrajne dubine. Usudila sam se reći:

- Pa to znači da života, odnosno smrti ima i drugde u svemiru?

- Da, svakako - odgovorila je Sofija zamišljeno.

Nisam znala šta da mislim ni šta da je pitam:

- Pa gde se nalaze? Kako izgledaju? Kako da nam se ne jave? Kako mi nikada nisi rekla ništa o tome?

- @ivota ima svuda u svemiru. Naime, to što mi zovemo život je samo nužna stepenica u sazrevanju svemira. A kako izgledaju, pitaš? Različiti oblici života u kosmosu se razlikuju među sobom kao što se jezici i dijalekti razlikuju među sobom ovde na zemlji; jedni su razvijeniji, drugi su manje ravijeni a neki su i izumrli; jedni više liče na druge dok drugi liče manje, ali svi izražavaju, odnosno pokušavaju izraziti, istu suštinu. Nikada ti o tome nisam htela govoriti zato što, to za nas ovde nema praktičnog značaja jer smo od tih drugih života razdvojeni za nas neprobojnom zavesom brzine svetlosti. Dogod smo ovako pretežno materijalni, naime. Ali, istovremeno, naša nematerijalna strana struji i treperi neprestano u harmoniji sa celim kosmosom.

Nežno je spustila svoju malu topli ruku na moju i okrenula se prozoru. I ja sam se okrenula prozoru. Leteli smo na velikoj visini iznad oblaka. Ne znam da li zbog lakog podrhtavanja aviona, ili od njene ruke, ili zbog osećaja koji je stvarao pogled u prostor bez kraja, u svakom slučaju počela sam da se osećam bestelesno, kao da sam izašla izvan svog tela i lebdela izvan sebe u stanju beskrajnog mira i neopisive sreće, kao da sam prestala biti ja i postala jedno sa Beskrajnim. Ne znam koliko je to trajalo ali kada sam se vratila u normalno stanje Sofija mi je rekla:

- Eto vidiš, to se ne može opisati rečima.

IX

Poslednju godinu svoga učenja, pre drugog rođendana, Sofija je provela obilazeći razne međunarodne organizacije, udruženja, federacije udruženja, agencije i slično, iščitavala bezbrojne arhive i baze podataka, sedeći satima sa slušalicama na ušima pokraj kompjutera i “presnimavala” podatke.

Poslednjih nekoliko meseci provela je u Ujedinjenim Nacijama. Nakon što je pregledala i pročitala sve što se tamo moglo naći, od rezolucija i zapisnika sa sednica Generalne skupštine i Saveta bezbednosti do finansijskog poslovanja cele organizacije i njenih specijalizovanih agencija, te personalnih kartona funkcionera i osoblja, jednoga dana mi je kratko rekla:

- Sada znam dokle smo mi ovde na zemlji stigli.

Pitala sam je da li zna baš sve a ona mi je odgovorila da ne zna baš sve ali da ono malo što je propustila ili joj nije bilo omogućeno da vidi ona može rekonstruisati, tako da može slobodno reći da zna sve dokle je čovečanstvo stiglo u shvatanju svemira i čovekovog mesta u njemu.

- Dobro, - rekla sam - znaš sve ono što je na ovaj ili onaj način zapisano, ali šta je sa onim što nikada nije zapisano ili je izgubljeno ili uništeno?

- Sada će tebi, mama, ovo opet zvučati neverovatno i nezamislivo, kao i štošta drugo, ali to je otprilike ovako: nešto što smo mi nazvali svest postoji od samog nastanka svemira i nerazdvojivi je deo onoga što mi nazivamo materija. Da ne bih išla previše unazad, da ti kažem samo toliko da ja znam sve ljudske svesti otkako je ljudi na zemlji; ja znam tu svaku pojedinačnu i neponovljivu mešavinu misli i osećanja svakog pojedinog čoveka, kako onoga čega je taj pojedinac bio svestan tako i onoga čega nije bio svestan. Međutim, to je u meni stopljeno i deo je mnogo šire sveopšte svesti. Istina, ja se mogu usredsrediti na neku pojedinu svest ili neki njen deo, ako hoću, ali to mi je retko potrebno.

E sad, od svih naših misli i osećaja, sada i u prošlosti, mi smo svesni samo zanemarivo malog dela a od toga, od tih misli i osećaja, samo maleni deo bude tokom života izrečen a još manji deo izrečenog bude zapisan. Meni je interesantan upravo taj zapisani deo. Mada ja mogu iz svake od svesti rekonstruisati njegovu

ili njenu predstavu sveta, ta svest nije ista sa zabeleženom slikom sveta, i to iz mnogo razloga. Mene zapisana slika sveta interesuje i stoga što, jednom zapisana, ona dobija svoj samostalan život koga živi nezavisno od svog stvoritelja i utiče na druge svesti i one, sve skupa, stvaraju dostignuti nivo shvatanja o životu na jednoj planeti. Iz te slike sveta, uz sve ostale informacija prenošene materijalnim i nematerijalnim sredstvima proizilazi naše i pojedinačno i globalno shvatanje svog mesta na zemlji i u kosmosu a ta predstava bitno utiče na naše odluke i ponašanje. Da završim, dakle, dok ja znam sve svesti kao deo Stvarnosti, ja ne znam, tojest nisam znala te osamostaljene svesti i zato sam ih morala upoznati. Eto to je bilo moje "prevođenje", odnosno način da saznam kako smo mi ovde na zemlji sebi "preveli" Stvarnost i da vidim dokle se u tome stiglo. Sada kada to znam moram početi delovati - završila je Sofija

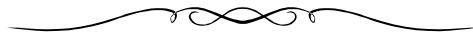
- I šta sada nameravaš? - upitala sam.

- Svrha svijui nas ovde na zemlji je da, što je više moguće, razvijemo i ostvarimo svoje pojedninačne sposobnosti i mogućnosti i tako dodamo svoj doprinos uspehu celog "poduhvata". Pošto su moje mogućnosti, očigledno, neuporedivo veće to su i moje obaveze i odgovornosti toliko veće. Jer, vidi, Svemiru, da tako kažem, je s jedne strane svejedno da li će ovaj pojedini poduhvat uspeti ili ne a to znači da li će svest zemljana uspeti da se razvije do nivoa novog jedinstva i večnog života - ili ne. Svejedno Mu je zato što, ako poduhvat ne uspe, Zemlja mora početi iznova, kada bi opet imala novu šansu da uspe ili ne uspe.

S druge strane, Svemiru je itekao stalo da Zemlja uspe jer je svaki poduhvat, mada ih ima bezbroj, njegovo čedo. A, čini se, i da Zemlja ima šanse - malo je začutala i nastavila - Zato nameravam da objavim do čega sam ja stigla i da predložim plan i pravac delovanja i da sa svim svojim mogućnostima radim da se taj moj plan ostvari. Nema garancije da će moji naponi uroditi plodom jer ja sam samo sveznajuća ali ne i svemoguća. Ipak, možda moj doprinos pretegne.

[etale smo neko vreme čuteći a onda je Sofija zastala i tiho i gotovo setno rekla:

- To je moja jedina svrha ovde.

DEO TREJI

I

Na mesec dana pred njen rođendan, pridružili su nam se i moje ostalo dvoje dece i njihov otac. Tokom proteklih sedam godina smo se sretali preko letnjeg raspusta, za Novu godinu, ili ponekad kada smo Sofija i ja, putujući svetom, bile blizu naše zemlje i grada. Provodili smo skupa do desetak dana a Sofija je uvek insistirala da što pre krenemo dalje kako bi ona nastavila svoje čitanje. Ponekad sam i ja sama dolazila kući na nekoliko dana kada smo bile “u blizini”. Svi ti susreti i zajedno provedeno vreme su mi puno značili ali smo se ipak bili prilično otuđili. Među nama je bila tinjala međusobna zavist i ljubomora.

Moje ostalo dvoje dece je bilo ljubomorno na Sofiju i zavideli su i meni i njoj. Ja sam zavidela njihovom ocu što je mogao biti sa njima, pratiti kako rastu, što je znao njihove brige i čežnje. Bila sam ljubomorna i na njihovog oca koga su, očigledno i normalno, njih dvoje više voleli. Grižu savesti koju sam ponela od kuće pre sedam godina nosila sam još uvek a bila je i veća i teža. Ipak, neodoljivi osećaj važnosti misije koju je imala Sofija je mene, kao opčinjenu, držao i vodio za njom i ja sam uvek znala da cenu zanemarivanja ostale dece moram platiti i plaćala sam je.

Međutim, ovih mesec dana provedenih pre i za vreme drugog rođendana kojeg smo priredili Sofiji, ili ona nama, bili su sasvim drugačiji. Sofija je potpuno prestala čitati i obilaziti biblioteke i ustanove i uopšte potpuno napustila svoj dotadašnji način života, smatrajući da je ispunila plan. Sve vreme smo provodili skupa, družeći se i zabavljajući se.

Kako je vreme prolazilo, razlike i rezerve među nama su polagano nestajale. Kroz šetnje, putovanja, kroz svakodnevni život i beskrajne razgovore ponovo smo se upoznavali, iznenađujući se kako smo se promenili i ponovo smo se zblizavali ali na nekom višem nivou. Starija ćerka je već bila navršila devetnaest a sin sedamnaest godina. Odrasli su, takoreći, bez mene ali su ipak bili sasvim stabilna i pametna i deca. Bila sam beskrajno zahvalna njihovom ocu što ih je sam i bez moje pomoći preveo preko tog osetljivog perioda

odrastanja. Izgleda da je i on odrastao sa njima. Odrasla sam i ja u međuvremenu tako da smo, sve u svemu, na kraju ipak bili jedna stabilna, srećna i "odrasla" porodica. Ja znam da sada vama zvuči čudno da ja nas nazivam "srećnom porodicom", naročito zbog njihovih odnosa sa mužem, ali tada, tih mesec dana smo to stvarno i bili.

Za to vreme Sofija je kao vredna tkalja tkala niti među nama, interesujući se za svačije brige i zanimanja. Gledala sam je kako pažljivo sluša šta joj pričaju sestra, brat ili otac. Jako je važno da postoji neko ko će vas saslušati i da postoji neko kome je do vas zaista stalo. Sofija je slušala sa iskrenim interesovanjem, mada sam ja znala da ona zna dobro šta ko misli i oseća i to i pre i bolje nego osoba koja joj govori. Ona to naravno nije ničim pokazivala. I uopšte za tih mesec dana ona se ni po čemu nije razlikovala od nas običnih ljudi. Išli smo na kupanje, u šetnje, u bioskop, na ples, smejali se i šalili, kao i bilo koja druga sretna porodica na godišnjem odmoru.

Razlika je bila jedino u tome što bi Sofiju često prepoznali prolaznici, gosti restorana, recepcioneri i uopšte ljudi koje smo sretali. No, to nam nije pravilo prevelike poteškoće jer je Sofija znala vrlo vešto i ljubazno izlaziti iz takvih situacija. Ipak, da bi smanjila mogućnost prepoznavanja, oblačila se neupadljivo, kao i druge devojke njenog uzrasta.

Problem je, međutim, bila njena izuzetna lepota koja je plenila pažnju sama za sebe. Posebno je morala da krije oči, jer su njene oči tako zračile da bi privlačila pažnju i onih koji nikada nisu za nju ni čuli. To je bilo tako neobično da bih je ja, kada smo se recimo trebale negde sresti, uočila u masi ljudi i na udaljenosti sa koje je inače ne mogu prepoznati. Ovo vam ne znam bolje objasniti ali je činjenica da je emitovala neku nevidljivu svetlost, šta li?, da je nisam mogla promašiti. Sigurno da su to primećivali i drugi ljudi.

Stoga je nosila velike tamne sunčane naočare pored kojih je njena koža izgledala bleđa, čineći je neprivlačnijom i neupadljivijom.

Mada je ona znala sve naše misli i osećanja, mi o njoj nismo znali ništa. Zapravo, svako od nas ponaosob je osećao veliku bliskost sa njom osećajući čak istovetnost osećanja. Ja sam znala da je to njeno poistovećivanje sa svakim od nas bilo plod njene ljubavi i nadljudskog dara ali sam isto tako znala da je to samo zanemarivi delić njenih bezbrojnih ličnosti i neslučenih i nedokučivih mogućnosti.

Tih dana nam je otkrila još jednu od svojih nebrojenih sposobnosti. Meni je, naime, još pre u nekoliko navrata govorila da treba da pijem više tečnosti jer sam sklona stvaranju peska ili kamena u bubregu. Ja sam bez puno zapitkivanja poslušala njen savet i kada bih se setila popila bih čašu, dve vode i kada nisam bila žedna.

Međutim, jednoga jutra za vreme doručka, rekla je da mi se jedan maleni kamenčić sprema pomeriti i da bi trebalo da pijem maslinovog ulja i uzmem neki lek, ne sećam se sada koji.

- Otkuda ti to znaš? - upitali smo svi četvoro u glas.

- Svako živo biće - odgovorila je Sofija - zrači oko sebe kao neku auru. Ona izgleda kao treperavi zraci koji obavijaju celo telo i koji, čoveka, prekrivaju od glave do pete, izvirući kod pupka. Jačina i kompaktnost tih zraka menja se iz časa u čas u zavisnosti od fizičke i psihičke kondicije. Kada je nešto teže poremećeno to se vidi kao istanjenje ili prekinuće nekog od tih zraka i po tome ja tačno znam šta se sa pojedinim čovekom dešava.

Verovatno smo svi četvoro uplašeno gledali u nju jer se slatko nasmejala i kroz smeh rekla:

- Ne brinite ništa, sa vas troje je sve u redu.

- Bože Sofija - rekla sam zabrinuto - ti tako sa tim znanjem, neprestano vidiš sve bolesti ljudi oko sebe a ne možeš im pomoći. Pa kako to podnosiš?

- Ne brini mama - odogovorila je utešno Sofija - ja to vidim samo ako i kada i šta hoću a ti znaš da vidim i znam istovremeno i štošta drugo ali sam pomirena sa tim da svima i svakome ne mogu pomoći. Takva je moja sudbina i uloga.

Na dve nedelje do svoga rođendana, zakazala je konferenciju za štampu na koju je došlo svega nekoliko desetina novinara.

Navodeći datum svoga rođendana Sofija je rekla da za taj dan želi pokazati svetu da zna sve što je čovečanstvo do sada postiglo i saznalo i da izaziva svetsko javno mnjenje da proveri tu njenu tvrdnju. U tu je svrhu predložila da žrebom bude izvučeno onoliko novinara iz celoga sveta u broju koliko ima mesta u velikoj sali UN, da svaki od njih pripremi po jedno pitanje a da se na sam dan ispita, takođe žrebom, izvuku oni koji će svoje pitanje postaviti, jer nema ni potrebe ni vremena da svi pitanje i postave.

U vezi sa prirodom pitanja rekla je da se pitanja mogu odnositi na bilo koju činjenicu ili podatak koji je ikada bio objavljen i da se pitanja mogu postavljati na bilo kom živom ili izumrlom jeziku. Na kraju je dodala da neće odgovarati na pitanja koja traže da ona da neki svoj sud ili zauzme kakav stav.

Svi prisutni su zanemeli od iznenađenja. Koliko sama konferencija nije privukla veliku pažnju, toliko je njen odjek bio ogroman.

Tokom sledeće dve nedelje njen ispit-nastup je bio glavna tema svih medija širom sveta. Organizaciju izbora novinara preuzela je svetska federacija novinara i nakon što su kandidati bili odabrani, njihova imena su čuvana kao najveća tajna kako Sofija ne bi mog-

la saznati koji će novinari ispitu prisustvovati i eventualno koje pitanje postaviti.

Spekulacije o tome da li će Sofija uspeti da odgovori na sva pitanja bile su nebrojene. Radi medijske promocije neki su se žurnalisti hvalisali da su oni na listi a za jednoga za kojega se ustanovilo da zaista i jeste bio na listi usledilo je brisanje sa nje. Nebrojeno je bilo onih koji su govorili šta bi pitali da su u situaciji da pitaju i da to-i-to sigurno ne bi znala. Bilo je intervju sa čuvenim naučnicima u pogledu mogućih pitanja za koje, po njima, Sofija ne može znati odgovor i slične medijske halabuke.

Mi smo u te dve nedelje morali da zavaramo trag i odemo u jedno udaljeno i mirno letovalište, ostavljajući naše sekretare da izađu na kraj sa novinarima i agentima kompanija kako znaju i umeju.

Gledajući TV i čitajući novine, Sofija se smejala govoreći kako “ljudi ne znaju ni koliko mnogo znaju ni koliko mnogo ne znaju”.

Dan uoči rođendana proveli smo kupajući se i sunčajući se, u razgovoru i šalama. Ja sam bila presretna i mirna. Osetila sam potrebu da budem sama. Odšetala sam sa plaže na uzvišicu iznad mora, obraslu borovima i žbunjem. Sa brda, strmo dole, videla se voda, zelena i providna; talasi su bljeskali a dva bela čamca su se ljuljala na vodi. Vazduh je trepereo od sunca i cvrčanja cvrčaka. Obuzelo me je osećanje beskarjne sreće od koje mi se grlo steglo i suze navrle na oči. Tada je započelo nešto kao orgazam ali je preraslo u bestelesno stanje, kao onda u avionu. Taj osećaj je neopisiv; blaženstvo i blistava svetlost. Treperavi mir. Kada sam se povratila, bila sam oblivena suzama i klečala sam na oštrm kamenju a koleno mi je krvarilo.

Neopisivo mirna sišla sam na plažu. Sa Sofijom sam izmenila dugi pogled pun međusobne ljubavi i zahvalnosti.

Večera se razlikovala od drugih samo po tome što smo imali tortu sa dve sveće. Sofija je duvala i ugasivši sveće rekla:

- Imam samo jednu želju: da poduhvat uspe.

Umorni od sunca i vode, brzo smo zaspali.

II

Predstavljanje ili ispit, ne znam ni kako da to nazovem, zakazano je za podne. Sala UN je bila popunjena do poslednjeg mesta a mi smo sa odabranim osobama bili na galeriji. Prema procenama, direktan TV prenos pratilo je preko dve milijarde ljudi - najveća gledanost bilo kog događaja u istoriji sveta.

Ispitu je predsedavao predsednik UNESCO-a koji je i izvlačio brojeve novinara koji će postavljati pitanja. @iri nije postojao pošto je svaki od novinara znao, odnosno imao, uz pitanje, pripremljen odgovor.

Uzbuđenje u sali je bilo veliko. Izgledalo je da su uzbuđeni svi sem Sofije. Bila je obučena u laku jednobojnu pamučnu bluzu, dugačku šarenu suknju i sandale od pletenih kožnih kaiša na bosu nogu. Lepa i mirna.

Prema dogovoru, broj pitanja na koja će odgovoriti, Sofija je imala objaviti tek pred početak ispita.

Predsedavajući je pozdravio Sofiju i prisutne, naveo da je prebrojao broj loptica u bubnju, ustanovio da odgovara broju novinara-ispitivača i upitao Sofiju na koliko će pitanja odgovoriti.

- Pošto mi je danas drugi, vi biste rekli četrnaesti rođendan - neka bude četrnaest pitanja - ljupko je odgovorila Sofija

- Predsedavajući je okrenuo bubanj, izvadio jednu lopticu i saopštio da pitanje može postaviti novinar sa brojem sto četrdeset i sedam.

Bio je to novinar iz Indije. Izašao je na podijum i pitanje postavio na Gudžarati jeziku a ono je glasilo:

- Koliko je, prema popisu iz 1929 godine, bilo Zoroasterijanaca u Ahmedabadu?

Mada, verovatno, niko nije razumeo pitanje, nastala je mukla tišina. Sofija je ćutala nekoliko sekundi pa se činilo kao da ne razume pitanje ili da ne zna odgovor, što je ionako napetu atmosferu učinilo još napetijom.

“Kvarnica mala” - pomislila sam.

Potom je pitanje prevela na engleski jezik i upitala novinara koji je postavio pitanje da li pitanje tako glasi i on je potvrdio. Nastao je mali žamor i sala se opet utišala i sve su oči bile uprte u Sofiju.

- Nula zapeta šest procenata - odgovorila je Sofija

Mali rastom, tamne puti i poluotvorenih usta od iznenađenja, indijski je novinar ćutao tako da je predsedavajući morao da ga upita da li je odgovor tačan. On je potvrdno odgovorio.

Po sali se razlegao žamor oduševljenja i neverice.

Predsednik je izvukao sledeći broj. Bio je to broj dvesta osamdeset i pet.

Na podijum je izašao plav muškarac mladolikog izgleda i rekao:

- Moje ime je Edvard Rajt, rođen sam u mestu Krosbi, u Pensilvaniji. Pitanje glasi: kojeg sata, dana, meseca i godine sam ja rođen.

- Jedanaestog maja 1952 godine u petnaest sati i trideset minuta - odgovorila je Sofija

Edvard Rajt je stajao zbunjen i, skrivajući zbunjenost, skoro uvređenost, sa jedva osetnom ironijom, upitao:

- Koji je broj telefona mojih roditelja?

- Samo po jedno pitanje - nasmejala se Sofija - a, inače, oni imaju različite telefonske brojeve, svako svoj, jer su razvedeni.

U sali žamor i smeh. Predsedavajući je upitao Edwarda da li je odgovor tačan, što je ovaj potvrdio.

Sledeći novinar je bio Finac. Njegovo pitanje je glasilo kako se zove na latinskom ptica koja se finski zove "sepelkaulasiippo".

- To je muharica belokrila a latinski joj je naziv Ficedula Albicollis.

Novinar iz Nemačke je pitao Plankovu konstantu.

- $h=6.626075 \times 10^{34}$ džul/sekundi - odgovorila je Sofija

Japanski novinar je pitao koja je adresa hotela Okura u Tokiju.

- Mislim da nije korektno ovu priliku koristiti za reklame i na ovakva pitanja više neću odgovarati ali pošto je ime hotela već izgovreno, adresa je: 2-10-4 Toranomon, Minato-ku, Tokijo 105.

Poljak je pitao kolika je gustina saturnovog satelita S-6 Titan.

- S-6 Titan ima gustinu 1.88 g/cm^3 .

Novinar iz Jemena je pitao kojom rečju se završava 127. ajet 9. poglavlja Kurana.

- Rečju: "opamećuju"- odgovorila je Sofija.

Grčki novinar je pitao da li postoji slika ili statua ili bilo kakav likovni prikaz grčkog basnopisca Ezopa.

- Iz njegovog vremena nije ništa sačuvano ali najstariji sačuvani lik je jedan drvorez iz 1475 koji se čuva u muzeju u Ulmu.

Kubanski novinar je pitao kojim se potezom završila partija Kapablanka-Lavov?

- T-b-5.

I tako do kraja. Uostalom, sigurno ste gledali.

Kada je Sofija odgovorila i na poslednje pitanje, predsedavajući je konstatovao da je ona tačno odgovorila na sva pitanja i, sa vidnim uzbuđenjem u glasu, dodao da je zadivljen i šokiran. Potom joj je dao reč.

- @ao mi je - otpočela je Sofija - ako je ko od novinara utrošio puno vremena ili energije na traženje pitanja jer, kao što ste mogli videti, meni je svejedno kakvo mi se pitanje postavlja. Jednostavno, sve što su ljudi do sada saznali - meni je poznato. Međutim, svrha ove demonstracije znanja nije ni razmetanje ni sujeta.

Tu je malo zastala. Tišina u sali je bila apsolutna. Bez obzira ko je koliko bio udaljen, svako je osetio sugestivnost i prodornost njenog pogleda, kao laku jezu.

Govorila je mirno ali glasom koji je imao nepopustljivu sigurnost i neodoljivu uverljivost.

- Svrha ovoga ispita je bila da da autoritet mome mišljenju i slici sveta kako je ja vidim i planu akcije koji mislim predložiti. Vi, ovde prisutni, kao i gledaoci širom sveta ste sada imali priliku da se uverite u moja pojedina znanja. Ako bi ta znanja u meni bila nepovezana, kao što su sva ljudska znanja nepovezana danas ovde na zemlji, tada od moga znanja - pa ni od mene same - ne bi bilo više koristi nego što od ljudskog znanja već ima. Međutim, ovde mi morate verovati, jer nije dokazivo, da su sva ljudska znanja u meni integrisana, kao što su integrisana i znanja i iskustva svakog od vas u vama. Razlika je samo u stepenu.

Drugim rečima, ja posedujem celokupno ljudsko znanje kao celinu a, ne moram naglašavati, celina je više od zbira jedinica koje je čine.

Čini mi se - nastavila je Sofija - da jasnoće radi, moram još jednom podvući značenje i značaj jedne takve celovite slike sveta. Naime, niko od vas i niko do sada na svetu - moraćete mi sada oprostiti što ću sebe ovde izdvojiti - velim, niko od ljudi, bez obzira koliko znanja ima i kakav je stručnjak i specijalista u svojoj oblasti, nema celokupnu sliku, nego samo maleni fragment.

Zbog toga, mada je količina znanja na zemlji već znatna, budući da je to znanje rasuto, ljudi ipak ne znaju i ne mogu znati koliko zapravo znaju. Nikakav kompjuter ne može ta znanja integrisati, može ih samo sakupiti i držati jedna pored drugih. Jedino *svest* ih

može sakupiti, objediniti, prožeti jedna s drugima u organsku celinu. Ja ovo moram ponoviti i podvući pa vas pozivam da se udubite u ovu moju konstataciju i za tu svrhu ću vam ostaviti malo vremena.

Na to je Sofija začutala i ostala tako nekoliko minuta, pa i ja, evo, ostavljam čitaocima malo vremena (ili prostora, a to je jedno isto) da se u tu njenu misao udube.

Uveravam vas da je integrisana slika sveta - nastavila je Sofija - drugačija od svake od vaših pojedinačnih slika. Mi smo ovde na zemlji, ukupno gledajući, otišli mnogo dalje nego što to možemo razumeti i nego što nam se čini a iz te ukupne slike je pravac delovanja očigledan i nedvosmislen. Očigledan je meni a moj je zadatak da u to uverim i druge ljude.

Ovom prilikom ću vam dati samo ukratko sliku do koje sam ja stigla o dostignućima čovečanstva a posle ću odgovarati na vaša pitanja, ukoliko ih bude bilo.

Dakle, da ne idemo previše unazad, od nastanka zemlje pa do danas put Evolucije, ili zovite to Razvojem, ili Prirodom ili Bogom, kako se kome više dopada, uz sva odstupanja i povremene zastoje i lutanja, jednosmeran je i jasan: materija je od nižih stremila ka višim oblicima organizacije. Prvo kao beživotna, potom kao nastanak života i na kraju kao nastanak svesti. Tačke račvanja su: pojava života i nastanak svesti. Nastanak života, ovde i drugde, je uvek uspeh i spasonosno čudo; dok se univerzum širi, hladi i teži da postigne najniži nivo temperature i organizovanosti, dok se sve kvvari, ruši i osipa, život, jedini, ide nasuprot tome neumitnom procesu, ka sve višim oblicima organizovanja, ka toploti i lepoti. Druga kardinalna tačka je svest - kada je Evolucija postala svesna sama sebe.

Vrlo je bitno u tome razvoju uočiti ubrzanje. Evolucija se ubrzava kvadratom vremena. Dok je za stvaranje, recimo, zemljine kore i okeana bilo potrebno preko milijardu godina, za stvaranje prvih belančevina i atmosfere daljih oko dve milijarde godina, od najprostijih životinja do sisara nekoliko stotitina miliona godina, od pojave čoveka do danas samo nekoliko miliona godina a od prvih oblika pismenosti do danas ni deset hiljada godina. Tempo kojim se promene dešavaju danas, tu zakonitost samo potvrđuju.

To ubrzanje sve je vidljivije, i odražava se, u neravnomernom razvoju regiona, država, grupa i pojedinaca. Ta neravnomernost, inače, mene veoma brine, jer tim ubrzanjem razlike postaju još uočljivije, gotovo nepremostive i sve više postaju pretnja celokupnom poduhvatu Evolucije, te će se na njihovom ublažavanju morati još puno raditi, no, o tome će biti reči kasnije.

Na svome putu Evolucija je pravila bezbrojne probe i promašaje pre nego što je postigla svoj cilj. Koji je bio cilj vidi se najbolje po tome što je u sve višim i višim oblicima organizacije i organizama upadljiv rast glave i proporcionalne težine mozga u odnosu na težinu ostatka tela. Cilj je nedvosmisleno bio jedan: *Svest*.

Pronašavši rešenje forme u kojoj će se svest, kako je mi znamo, pojaviti i razvijati - stigavši do čoveka - Evolucija je polje traganja za formom napustila. Na tom planu deluje još samo inercija. Sila Evolucije, za koju nam se čini da nas gura neznano kuda, prenela se sa formi života na forme svesti, individualne i kolektivne. A tu ima još toliko puno da se radi; svest je još tako mlada, nezrela i labilna i još je dug put njenog usavršavanja i sazrevanja do nivoa dovoljnog i potrebnog za njeno osamostaljivanje i oslobođenje od materije.

Na tome putu mi vidimo rad Evolucije na svakom novom iskustvu, svakom znanju, običajima i navikama. Vidimo taj neumorni rad na raznim oblicima porodice kroz istoriju; kroz razne oblike organizacije grupa ljudi, plemena i država i njihovim raznorodnim odnosima. Evolucija i dalje pokušava naći najbolja rešenja, eksperimentiše, uspeva i propašuje, kao što je to jasno vidljivo i kroz istoriju i danas kroz bezbrojne oblike organizacije država. Kako je samo, u nedavnoj prošlosti, propao kolosalni eksperiment sa socijalizmom, kao nekada davno eksperiment sa dinosaurima.

Uspehe i neuspehe u tom beskrajnom traženju rešenja možemo videti u svakoj uspevoj ili neuspevoj ličnosti, braku, društvu ili državi. Svako novo otkriće, svako novo prijateljstvo, novo udruženje, međunarodna organizacija, je novi uspeh Evolucije. Svaki propali brak, raskinuti ugovor, rastureno prijateljstvo, raspala integracija i svaki sukob i rat označava neuspeh eksperimenta u toj neprekidnoj dogradnji i usavršavanju svesti. To je vidljiva strana njene manifestacije.

Unutrašnja, kohezijska strana svesti je informacija, ta spiritualna gravitacija Evolucije.

Gledajući unazad vidimo da je Evolucija imala jasan cilj, težeći čoveku, odnosno svesti. Sada je pitanje ima li Evolucija i dalje neki cilj, sada kada je ovaj - dugotraženi - postigla. Pitanje se može postaviti i ovako: može li se prepoznati neki pravac u tom košmaru istorije? Postoji li nešto prepoznatljivo što je i pored svega pobeđivalo i raslo? Odgovor je nedvosmisleno - *da*; to što je pobeđivalo i raslo je DOBROTA, ne kao emocija nego kao princip. Taj princip sadrži u sebi i ljubav i slobodu i razumevanje i ljudska prava, poštovanje čoveka, poštovanje života. Možda je nekome od vas, u ovome svetu prepunom nasilja i patnji, teško dobrotu prepoznati ali je to stoga što ste *zaboravili* kako je nekada bilo a i zato što je SILA, taj večni rival dobroti, po svojoj prirodi napadnija i vidljivija.

Zapravo, sila nam se čini jača; jedan snajperista može rasterati hiljade mirnih demonstranata, topovi zaglušuju molitvu, vetar ugasi sveću. Pa ipak, "meko uvek pobeđuje tvrdo". Upitajmo se kako to da naoružavanjem kroz vekove, usavršavanjem oružja i tehnologije vladanja i manipulacije, svet ipak nije postao sveopšta tiranija. Otkuda savremene demokratije, mirovni pokreti, mnoštvo organizacija za zaštitu ljudskih prava, ekumenizam... Otuda što se od činjenja zla čovek može i *mora* umoriti - od činjenja dobra jača i ne umara se. Otuda što su doborota i sila neuporedivi, jer je doborota daleko nadmoćnija a to zato što je sila samo *sredstvo* a doborota i *sredstvo i cilj*.

Upitajmo se kojim nas to sredstvima Priroda prinuđuje da služimo njenoj kćeri - Evoluciji. Ta sredstva su bol i zadovoljstvo. Mi

služimo Evoluciji izbegavajući bol i težeći zadovoljstvu i sve što činimo jeste radi toga da sačuvamo, unapredimo i proširimo svoj genetski zapis. To radimo da bismo došli u priliku da stvorimo potomke - jer jedino oni mogu preneti i sačuvati našu neponovljivu genetsku kombinaciju. Na stvaranje potomstva nas Ona tera na svaki mogući način i po svaku cenu. To mi ovde nazivamo polni nagon. Okupljanje i život u zajednici genetski bliskih - što zovemo porodica - ima isti cilj: očuvanje i razvoj potomaka. Naklonost i bliskost koju osećamo prema rođacima je takođe briga za očuvanje srodnih gena.

Međutim, način kako to radimo je sve više i više neodgovarajući. Usled inercije, predugo smo verni principima i načinima koji su prevaziđeni i nepogodni i koji prete da unište sve do čega se tako mučno stiglo. Drugim rečima *silovitost*, koja nas je milionima godina branila, hranila i obezbeđivala potomke, ostala je gotovo nepromenjena u obimu i danas kada, ne da u tome obimu nije više potrebna, nego u toj količini prete da uništi sve što je do sada stvorila. Jer ta je silovitost primerena kandži i šaci i preterana je već za toljagu a da ne govorim o maču ili atomskoj bombi. Ta silovitost je primerena zadovoljavanju trenutnih potreba i preživljavanju a ne sticanju bogatstva. Često maskirana pohlepom tera nas na stvaranje bogatstva koje se ne može potrošiti ni u deset ili stotinu života.

Kada pogledamo današnju sliku sveta videćemo da zemlja može hraniti sve svoje stanovnike, a i nekoliko puta više stanovnika, a ipak hrana i osnovna sredstva nisu svima dostupna. Dakle, na svetu ima dovoljno svega, za sve, da bi svi mogli zadovoljavati osnovne potrebe. Naglašavam upravo osnovne potrebe jer se najviše ratuje, strada i pati za nešto preko neophodnog. Kroz istoriju skoro da nema većeg sukoba, a o ratu ni govora, koji je nastao zbog osnovnih potreba; svi sukobi i ratovi su nastali iz gramzivosti i pohlepe, potpirivani silovitošću. Apsurdno je da najveći broj ljudi pati zbog nečega što mu, ustvari, uopšte ne treba, čezne za nečim što je potpuno suvišno i zbog toga što mu, zapravo, nije potrebno - mrzi i ubija.

Silovitost i nezasitost ili pohlepa su nepotrebni ostaci Evolucije, kao, recimo, slepo crevo ili repni pršljenovi kod čoveka. A to što su najveći deo nasilja izvršili i vrše muškarci ne iskupljuje ženski pol; nasilje muškarci vrše najčešće zbog žena, često od njihove strane i podjareni. K tome, u pohlepi žene ne zaostaju za muškarcima - naprotiv.

Pored toga, preko polovine čovečanstva radi potpuno nepotrebne poslove; tu je pre svega vojska i prateća vojna industrija, potom veliki deo policije, zatim finansijke institucije pa sve do raznih činovnika, kontrolora, portira, čuvara, konduktera. Očigledno je da svrsishodnu delatnost rade samo proizvođači hrane i drugih neo-

phodnih dobara, te naučne, prosvetne, kulturne, zdravstvene i socijalne službe.

Verujem da ne moram naglašavati koliko necelishodnu proizvodnju vrši, recimo, vojna industrija, zaokupljajući ogromne intelektualne kapacitete i koliko, bez ikakvog smisla, iscrpljuje, inače ograničene resurse zemlje. Možete li zamisliti kakav bi poticaj naukama, koje služe čoveku, dalo preorijentisanje vojnih kapaciteta u celishodne nauke i svetu potrebnu proizvodnju. Ili kakav bi preporod doživelo, recimo, školstvo i zdravstvo, kada bi milijarda ljudi prestala raditi besmislene poslove i prešla raditi u tim službama; da nema jedan učitelj ili nastavnik na dvadeset ili trideset učenika nego na dva ili tri učenika; ili da lekar ima samo nekoliko pacijenata, da svaki duševni bolesnik ima po jednog psihoterapeuta ili lekara itd. Možda vam se čini da bi to bila neka jednakost u siromaštvu ali vam je taj utisak netačan jer ne znate koliko smo ogromnu produktivnost već dostigli. Naprotiv, nivo proizvodnih, zdravstvenih, kulturnih i drugih usluga bio bi povećan svima.

Mada mnogima, verujem, ovo izgleda kao još jedna utopija, to je sve moguće postići, uveravam vas, u dve do tri generacije.

Za to je potrebno:

- Lečenje ekstremne silovitosti i nezajažljivosti.
- Deregulacija države
- Opšte razoružanje.

Radi ostvarenja toga cilja nameravam osnovati međunarodnu organizaciju sa ograncima u svim zemljama, koji će se demokratskim sredstvima izboriti za vlast, i tada, udruženi, sprovesti ovaj moj program u delo.

Izvolite sa pitanjima - završila je Sofija

U sali je vladala tišina. Svi mi, prisutni, osećali smo kao da smo zalutali u neku daleku zemlju snova, zemlju dobrote i mira. Kako smo se polako vraćali u realnost, tako je započeo žamor a potom nesigurni aplauz.

II

Zbunjeni predsedavajući je započeo:

- Nadam se da se od mene ne očekuje nikakav komentar niti ga ja imam, bolje da kažem ne usuđujem se ništa reći ali bih iskoristio svoje pravo predsedavajućeg i postavio prvo pitanje. Ono glasi:

- [ta bi se desilo sa prenaseljenošću zemlje u tako nastalom svetu dobrote, harmonije i blagostanja? Hoću da kažem, ako bi prestali ratovi i ubijanja, ako bi se ogromni naučni potencijali umesto ubijanjem počeli baviti iznalaženjem lekova protiv bolesti koje se još uvek smatraju neizlečivim, ako kvalitet života produži ljudski vek, ako se smrtnost dece svede na minimum, ako nestane gladi - šta bi bilo brana neograničenom rastu nataliteta i tada takvoj prenaseljenosti zemlje da život više ne bi bio moguć?

- Pitanje broja dece - odgovorila je Sofija - će postati etičko pitanje. Mi znamo da je na primer, nemoralno ubijati ali se ubistva ipak dešavaju. Međutim, znajući da je ubistvo nemoralno, ili greh, ako hoćete, najveći broj ljudi ne ubija. Svest, da, ako će neko imati više od dvoje dece, da će ih imati na nečiji račun, postaće opšte prihvaćena. Stoga će se roditelji okrenuti kvalitetu a ne kvantitetu dece. Biće i tada poneko ko će imati više od dvoje dece ali će takva pojava podizanjem kvaliteta života bivati sve ređa, kao što se u zemljama koje se mogu smatrati bogatima već dešava. Pored toga podizanjem nivoa svesti takva će se pojava okarakterisati pohlepnošću i iz unutrašnjeg osećaja neprimerenosti će bivati sve ređa.

Negde iz sredine sale javio se stariji gospodin:

- Ako vaš model nastanka univerzuma prihvatimo kao tačan, proizilazi da bi mogle postojati i druge civilizacije ili svetovi pa i razvijeniji nego ovaj naš. Pitanje bi glasilo kako bi smo se mi, zemljani, ako bi smo se razoružali i uništili oružje, branili u slučaju napada od neke razvijenije civilizacije iz svemira?

- Izvinjavam se gospodinu - nasmejala se Sofija - ali on projektuje svoju agresivnost na druge svetove. Civilizacije koje se nisu na vreme odrekle agresivnosti su već uništile same sebe pre nego što su postigle razvijenost dovoljnu da bi mogle prevaljivati razdaljine među planetarnim sistemima i galaksijama. Jer u materijalnom obliku, sa gvožđurijama i skalamerijama, kako mi takva putovanja

zamišljamo, ne može se stići daleko. Samo se u suštinski nematerijalnom obliku te razdaljine mogu prelaziti. Dakle, ako nas je ko i posetio ili nas posećuje ili će nas posetiti, to je uvek samo sa dobrom namerom pa nam nikakvo oružje nije potrebno.

- A šta je sa ovozemaljskim ratovima? [ta sa agresivnim nacionalizmom koji samo u sili vidi rešenje? - bilo je sledeće pitanje.

- Preživljavanje najprilagođenijih, nasledeno iz materijalne faze Evolucije, ne znači da su baš oni koji su preživeli i najprilagođeniji. U ovoj duhovnoj fazi Evolucije se to sada vidi: agresivni, pa i agresivni nacionalizam, su manje prilagođeni, uništavajući druge ali posebno sebe. Nacionalizam je stranputica Evolucije jer najdragoceniji supstrat, dobrotu i ljubav, pogrešno preraspoređuje, zadržavajući ga samo za sebe a mržnju i negiranje upućuje na druge, pa će kao i druge greške Evolucije izumreti. Nacionalizam je na pogrešnoj strani Evolucije jer je zaokupljen i zaluden *konačnim rešenjima*, a njih nema. Postojanje konačnih rešenja bi značilo da postoje nekakva *stanja* - ali stanja ne postoje. Postoje samo *procesi*.

Inače, taj agresivni nacionalizam, kojeg je tako zdušno i zaneto pripremio i stvorio romantizam, se uz sadejstvo neviđenog tehnološkog razvitka, pretvorio u ratove koji su od tada postali golo ubijanje i razaranje. Do tada, naime, bilo je u ratovima barem tragova ideje, smisla i viteštva.

U vezi sa ratovima, da još dodam, ne računajući relativno miroljubive seobe naroda, jasno je da su rezultati, u smislu osvajanja i nekog dobitka - u najboljem slučaju - nula. I pored svih ogromnih osvajanja, recimo Aleksandra Makedonskog, Grci su i dalje u Grčkoj; i pored ogromnog Rimskog carstva, Italijani su u Italiji; uprkos osvajanjima Džingis-Kana, Mongoli su u Mongoliji; mada je Napoleon osvojio gotovo celu Evropu, Francuzi su u Francuskoj; Turci su Turskoj; Japanci su u Japanu; Nemci su u Nemačkoj, itd. Uništavanja života i dobara, pri tome, da i ne pominjem. A što se tiče razmene iskustava, tehnologija i kultura koje su se desile prilikom susreta tih naroda u ratovima, jasno je da bi pozitivni rezultati tih mešanja bili, kao što i jesu bili, daleko veći kroz trgovinu i druga dobronamerna susretanja i preplitanja naroda - završila je odgovor Sofija

- Ja bih molio za odgovor kako se misli rešavati ili, kako biste vi rekli, lečiti individualna agresivnost? - bilo je sledeće pitanje.

- O poreklu agresivnosti je već bilo reči i o tom pitanju bi trebalo još puno da se čuje i radi. Ipak da dam samo okvir; nasledenu nam agresivnost ili silovitost koristi i zloupotrebljava država namerno dražeći svoje podanike a radi svojih pohlepnih potreba. Roditelji, ne prozirući podle namere države, još dodatno razdražuju decu, vaspitavajući ih u duhu nasilništva i pohlepe. Umesto toga

jedan od mojih ciljeva je upravo obrnuto, dakle, blažiti i lečiti agresivnost. A što se tiče silovitosti kao pojave, opšte je mesto da je agresivnost u direktnoj srazmeri sa strahom - što je veća agresivnost, veći je prikriveni strah. Kao što je i strah prikrivena agresivnost - bio je njen odgovor.

- Da li će izbiti novi svetski rat? - upitala je novinarka iz prvog reda.

- Ne znam - odgovorila je Sofija - zavisi od svijeta nas. Međutim, i bez svetskog rata imamo dovoljno načina da na ovoj planeti uništimo život. Na žalost - dodala je setno Sofija

- Ko vlada svetom? Mislim ovde na Zemlji.

- Niko. Svet je samonoseća konstrukcija.

- Postoji li nešto što vi ne znate?

- Da - odgovorila je, činilo se, polušaljivo Sofija - ne znam kako možemo znati nešto a kada ne znamo sve. No, dobro. Možda bi za ovaj put bilo dosta pitanja. Od danas nadalje imaćemo mnogo više prilika za susrete i razgovore. I ovde i drugde i sa vama i sa vašim kolegama jer ću ja biti u javnosti neprestano, bilo neposredno bilo posredno - završila je Sofija

Nastao je žamor. Novinari su pokušavali da postave još koje pitanje nadvikivajući se u glas, ustajući sa svojih mesta i mašući beležnicama.

Sofija je ustala i mahnula nama na galeriji ali se taj ljupki i elegantni gest učinio više kao kakav blagoslov i prisutnima i TV gledalištu širom sveta. Ubrzo je nastala tišina i svi smo napustili salu lagano i svečano.

IV

O aktivnostima moje Sofije u sledećih sedam godina se zna puno, skoro sve ali je ipak bilo događaja za koje se ne zna, koji su se desili u krugu najbližih saradnika, u krugu porodice; ili događaja za koje se zna ali su njeni komentari ostali samo među nama koji smo joj bili najbliži. Sada kada je više nema, ja osećam svojom obavezom da vam ih, bar one najbitnije, ispričam.

Pre svega, kako je odabrala saradnike za rad u Organizaciji koju je nameravala osnovati i koju je osnovala. Putujući svetom mi smo sreli milione ljudi. Sve je ona njih znala po imenu, znala im adrese, porodične podatke, inteligenciju, obrazovanje, pretke tojest prošlost prošlosti, genetske zapise i “jačinu svetlosti božijeg plamena”, kako je jednom rekla.

U prvoj, najužoj grupi bilo je tridesetak osoba. Bilo ih je iz celog sveta, različitog pola, zanimanja i starosti. Najmlađi je bio Japanac sa samo jedanaest godina a najstariji onaj starčić sa početka ove priče. Bili su zaista raznovrsnih zanimanja; bilo je tu običnog sveta: učitelja, zanatlija, običnih sveštenika; potom lekara, dva profesora univerziteta, jedan nobelovac, jedan guru, jedna slikarka, čak i jedan pastir iz Perua. Spolja gledano zaista neobična grupa. Ni nalik najužem timu koji bi čovek za takav najavljeni poduhvat mogao očekivati: nekakav tim mladih savremenih menadžera. Naprotiv, bili su svi nekako obični, čak, na površan pogled, neugledni. Ali ipak, bilo je među njima nešto zajedničko, što je zračilo a što je teško opisati; mir i veselost, neka svetla radost životu, čak naivnost i bezbrižnost.

Svi su se oni odazvali njenom pozivu i na pitanje da li su spremni ostaviti dotadašnji život i posvetiti projektu koji je zamislila, bezbrižno odmahivali rukom i, naravno, pristajali. Od prvog dana su se tako dobro razumeli da zaista nisu o poslu morali puno govoriti.

A posla je bilo puno. Prvi je dogovor bio da se svi vrate u svoje delove sveta i stupe u vezu sa po stotinak mogućih članova. Sofija im je svakome ponaosob dala spiskove osoba sa kojima da kontaktiraju rekavši da zna da će najveći broj od njih pristati. Plan za rad je bio tek samo okvirni, već javno poznat (“Mi prodajemo dobrotu a kupci će nas tražiti”, kako je rekla), a o konkretnim poslovima dogovaraće se kada i gde dođe vreme i sazreju uslovi. Rekla im je

na kraju da će sve što zatreba ona finansirati i da za novac ne brinu.

Pošto je Sofija bila maloletna, osnivač Organizacije sam bila ja i sve su uplate i isplate išle preko mene tako da sam sa tim delom jako dobro upoznata.

Radilo se o ogromnim svotama. Njen stav o novcu je bio da su novac i tržište, prelazni period Evolucije, do sada najbolje rešenje, ali sa tako puno unutrašnjih nepremostivih ograničenja da će svako biti prevaziđeni. Po njenim rečima tržište je u duhovnoj Evoluciji, otprilike, onaj stupanj gde su se nalazili vodozemci u materijalnoj Evoluciji.

“No, svejedno. Gde smo - tu smo - govorila je - da bismo pomogli da novac, i sa njime zlo koje nosi, bude prevaziđen treba nam - novac”.

Pre svega je na aukcijama prodala sve svoje slike, kako one iz detinjstva tako i one koje je povremeno slikala kasnije. Postignute cene su bile basnoslovne. Sofija se smejala govoreći da te njene slike ne vrede ni jednu paru a da istovremeno vrede više nego sav novac sveta. Potom je putem nadmetanja, za ogroman novac, ugovorila reklamiranje proizvoda nekoliko velikih svetskih firmi. Ja vama sada ne smem reći o kojim se sumama radilo jer je tajnost bila deo ugovora ali vam smem reći da su sume bile neverovatne. Njena tarifa za intervjuje za novine i TV je bila takva da se od nje dobijala vrtoglavica a ipak je davala desetke intervjuja dnevno jer je svaka novinska i TV kuća u svetu, koja je to mogla priuštiti, želela imati razgovor sa njome.

Sve te oblike sticanja novca je ona u šali zvala “prostituisanje” i govorila je da takvim njenim postupcima bogati postaju još bogatiji a nastale troškove prebacuju na leđa potrošača i gledalaca i čitalaca ali da će, u krajnjem efektu, novac nazad dobiti siromašni i oni kojima je potrebiji te oni koji će ga korisnije upotrebiti.

Jedan vrlo bogat i neiscrpan izvor prihoda a o kome se nije znalo i koji do sada nije objavljivao bio je njen “pogled u prošlost”, kako je ona to zvala. Za veliku sumu novca, pojedinac je mogao nasamo sa njome razgovarati i pitati što god je hteo iz svoje prošlosti i prošlosti svojih predaka. Uslov je bio da ona neće reći ništa što bi nekome živome moglo škoditi. Tako bi, recimo, neki milijarder, vanbračno dete, želeo znati ko je bio njegov otac, deda, uopšte iz kog naroda je proistekao, odakle je taj narod došao i tome slično. Pošto je tarifa bila određena u minutima, obično bi dotični saznajući ko je bio otac, iz kog naroda i kojom migracijom je stigao tu gde je sreo njegovu mamu, završavao razgovor.

Drugi bi se zaneo u prošlost ispitujući i o čukunbabama i čukundedama, ratovima i seobama, pa kada bi pogledao na sat

shvatio bi koliko je novčano postao siromašniji a koliko, zapravo, bogatiji.

Interesovali su se ljudi ko je bio ubica njihove mame, dede, strica; na kom frontu je ostao njihov otac; da li je tačno da se njihova mama udavila ili je još negde živa; da li je bilo leka za njihovu kćerku ili je smrt bila greška lekara, i uopšte pitanja koja ljude muče a na koja, redovnim putem, obično nema odgovora.

Uglavnom su motivi pitanja i potraga bili dirljivi i tada Sofija ne bi primenjivala najavljenju tarifu, nego bi ostavljala toj osobi da priloži novca koliko sama želi. Kada bi Sofija, pak, videla da je pitanje naumljeno iz koristoljublja, kao, recimo, gde je taj-i-taj sakrio neko blago i sl., odgovarala bi da ne zna.

Na navedene i druge načine, da ne opteretim priču zarađivanjem novca, Sofija je ubrzo postala najbogatija osoba na svetu.

Otkupila je nekoliko najvećih TV, novinskih kuća i izdavačkih kuća i praktično pokrivala celu zemaljsku kuglu informacijama na način kako je ona želela i mislila da svet treba da bude informisan o sebi i drugima. Pristup svim informacijama bio je besplatan, knjige, novine, kasete i diskete koje je ona izdavala su sve bile besplatne. Tiraži su bili milionski pa je i interes za oglašavanje u njima bio ogroman. Ali komercijalni oglasi su se plaćali, što je uvećavalo količine novca koji joj je bio na raspolaganju za delovanje.

Sem informisanja bavila se ona i njena Organizacija i sa bezbroj drugih aktivnosti o kojima ste, sigurno, čuli, čitali ili u njima učestvovali.

“Po robu koju mi prodajemo - dolaziće kupci sami” - običavala je reći.

Tako je i bilo. Organizacija i njene sekcije su se množile širom sveta velikom brzinom. Činilo se s početka da Organizacija ima suviše difuzan cilj ali se ona širila i umnožavala prema specifičnim potrebama pojedinih regiona, država ili područja. Pokazalo se da su one osobe iz njenog najužeg izbora zapravo duhovni vođe Organizacije za svoje regione. Zapravo ljudi koji nisu uvek racionalno ni mogli opisati ni izreći prave zadatke Organizacije, ali su zato, svi odreda i bez greške, uvek tačno prepoznavali ispravnost ili grešku u nekom predlogu ili poduhvatu. Podsećali su nekako na nekadašnje osnivače religija.

Svi oni, rodonačelnici današnjih velikih religija, kao i onih u potpunosti ili pretežno ugašenih, bili su odreda ljudi ogromne duhovnosti i znalci Tajne, intuitivnog i fluidnog razumevanja Cilja. Oko njih su se okupljali sledbenici, opčinjeni snagom i sugestivnošću učitelja, koji bi tu veru širili predano i iskreno, ali, plašeci se da ne pogreše držali su se reči svojih učitelja doslovno, često tu svoju veru okoštavajući u kanone. Ti činovnici vere su doprineli očuvanju i širenju pojedinih religija ali prečesto su pretačući nadahnuća vođa u skamenjene dogme, gušili duh vere. Sofija je, naravno, to znala, te je svoje najbliže saradnike upozoravala na opasnost kanonizacije njenog programa, te, birokratizacije među njihovim saradnicima. U svakom slučaju, ovih tridesetak odabranih bili su duhovne vođe koji su nepogrešivo znali cilj Organizacije a oko sebe su bili okupili sposobne i vredne organizatore koji su sproveli ideje.

Problema u svetu pa, dakle, i posla za Organizaciju bilo je na pretek. Pre svega, utišavati ratne strasti u regionima. Po pravilu, države, pre faktičkog rata, započinju besomučni propagandni rat optužujući susednu državu ili države, ili susedne nacije za stvarna ili izmišljena osvajanja u prošlosti; za stvarne ili izmišljene genocide; optuživali bi susedne narode za osvajanja koja upravo sami nameravaju i uopšte bi koristile ceo arsenal poznatih i isprobanih sredstava za draženje stanovništva kako bi bilo spremno da ubija i gine. Tu bi Organizacija stupila na scenu, svim mogućima sredstvima objašnjavajući stanovnicima potencijalno zaraćenih

zemalja besmislenost predstojećeg rata, prave ciljeve ratnih propagandi i perfidnost metoda kojim ih država želi ugurati u rat.

Pored antiratne propagande svim medijskim sredstvima, organizovala bi se i antiratna udruženja. Ta bi udruženja pozivala vojne obveznike da se ne odazivaju pozivima za odlazak u rat. Pod parolom "Neka političari i generali ratuju sami", u trećim zemljama bi se organizovao smeštaj i obezbeđivale sve potrebe onih koji neće u rat. Organizacija bi zakupljivala stotine hotela u okolnim zemljama, obezbeđivala dokumenta i plaćala put i boravak svakome ko nije želeo biti uvučen u međusobno ubijanje.

Sećam se u jednoj takvoj regionalnoj krizi slogan je bio "Bolje u hotel nego u rat". Stotinama hiljada ljudi, što samih što sa porodicama, bio je obezbeđen smeštaj u susednim zemljama u atraktivnim letovalištima i banjama. Onima što su ostajali obezbeđivana su sredstva ako su se želeli kriti u svojoj zemlji. Svojom moćnim medijskim sredstvima Organizacija je pravila "emisije na emisije", "novinu na novinu", "vest na vest", objašnjavajući prave ciljeve ratne propagande, razotkrivajući manipulacije i laži države. Aktivisti Organizacije su bili progonjeni i zatvarani ali su režimi bili sve više izolovani i napušteni tako da su od rata odustali.

U demokratskim zemljama, Organizacija je osnivala svoje partije, bila jaka opozicija ili osvajala vlast. Politika je uvek bila regionalna jer države uvek zastrašuju narod i naoružavaju se izmišljajući opasnost od susednih zemalja. Stoga je Organizacija težila osvojiti vlast u što većem broju zemalja neke regije kako bi susedne zemlje mogle da se razoružavaju proprocionalno i recipročno.

Sem razoružanja, posebna pažnja bila je posvećena obrazovanju, prosvetivanju i vaspitanju na svim nivoima i u svim pravcima. Ogromni naponi i sredstva ulagana su u vaspitanje roditelja, sadašnjih i budućih. Gotovo u svim zemljama sveta osnovana su savetovališta za buduće roditelje, za roditelje sa malom decom, obdaništa i zabavišta, savetovališta i psihološke radionice u školama; osnivani su otvoreni i besplatni univerziteti i škole širom sveta. Pomagane su sve humanističke i humanitarne organizacije, domovi i škole za decu zaostalu u razvoju, za decu bez roditelja, za decu i odrasle traumatizovane prethodnim ratovima. Pomagane su sve religije koje su propagirale ljubav među ljudima, sve organizacije za zaštitu okoline, organizacije za zaštitu ljudskih prava, one koje imaju za cilj upoznavanje i druženje ljudi, društva prijateljstva među narodima. Podsticane su i finansirane umetničke institucije, akademije, pozorišta, festivali, smotre i susreti. Organizacija je bila sveprisutna.

U demokratskim zemljama, gde je Organizacija uspela da osvoji vlast i time da učestvuje u izmeni zakonodavstva, došlo je do najvećih promena. Izmene krivičnog zakonodavstva bi išle najčešće u tome pravcu da bi se izvršiocima krivičnih dela i prekršaja koji

su bili izvršeni iz agresivnih i nasilničkih pobuda ili očigledne pohlepe, pored kazne, izricale i zaštitne mere obaveznog lečenja. U ekstremnim slučajevima bi se te mere izvršavale u ustanovama zatvorenog tipa, ali u pravilu bi se sastojale u obavezi prisustvovanja psihološkim radionicama primerenim vrsti i težini iskazane silovitosti ili pohlepe. Sa tim nepodobnim osobama se radilo pojedinačno ili grupno a osnovni moto lečenja je bio: učiniti te osobe svesnim da je nasilnost zapravo strah (a ne junaštvo i hrabrost kao što su najčešće mislili) a pohlepa beznadežan pokušaj da se bude večan. Ne moram naglašavati da je sve te ustanove, radionice i terapeute obilato finansirala Organizacija.

U zemljama gde je Organizacija uspela da se osnuje kao politička partija ali je bila u opoziciji, vršen je parlamentarni pritisak za izmene zakonodavstva u istom pravcu. U svakom slučaju, u vlasti, u opoziciji, ili izvan političke igre, Organizacija je na lečenju agresivnosti i pohlepe, na razoružanju i deregulaciji država radila svugde, svakojako i neumorno.

A kako je Sofija radila, to vam ne mogu ispričati. Ona je radila dvadeset sati dnevno, sedam dana nedeljno. Znala je sve šta se i gde dešava; ko u tome učestvuje; u čemu su problemi i kako ih rešiti; s kim i kako razgovarati; kome šta platiti a kome šta naplatiti; koju akciju pogurati a od koje odustati. Ni za jednu informaciju joj nije bilo potrebno više od jedne do dve rečenice, niti bi za koje uputstvo potrošila više od rečenice ili dve. Timovi sekretarica i sekretara bi kao na traci samo prolazili kroz njenu kancelariju a ona bi neprestano, naizmenično, slušala i govorila, jednako mirno, ljubazno i neumorno a pamtila je sve. Za njen program rada, koji je sama pravila, nisu joj bile potrebne nikakve beleške, kalendari ili sekretari.

Jedino bi uveče, kada bismo išle na spavanje, bez znakova psihičkog umora znala reći: "Idem da odmorim telo. U njemu smo zatvoreni a ono ima svoje prohteve, ali nam je uteha da ni ta dvojnost nije večna. Poletećemo jednom, oslobođeni kao leptiri."

Ponekad, obično jednom godišnje, pozvala bi svoje "učitelje na terenu", kako je u šali zvala onu svoju osnovnu grupu. "Da im napunim baterije", govorila bi. Ti su sastanci bili izuzetni i po načinu ponašanja i po temama razgovora i atmosferi uopšte. Ja sam bila jedina privilegovana da im prisustvujem i mada puno toga nisam razumevala, pokušaću da vam prenesem deo onoga što sam sa tih sastanaka zapisala.

VI

Pre svega, o “poslu”, naime, šta je ko uradio ili nije, ili planira uraditi, gotovo nikada nije bilo reči, sem ponekad onako uzgred, više kao neka ilustracija teme ili primer; atmosfera potpuno drugačija od one koju bi čovek očekivao od skupa najvažnijih osoba jedne tako razgranate i uticajne organizacije. “Učitelji” bi se, naizgled, nezainteresovano vrzmali po prostranim, skromno nameštenim prostorijama “Glavnog štaba” Organizacije, ćutali ili ćaskali u manjim grupama. Poneko bi sedeo na podu sam i, činilo se, prazno gledao pred sebe; drugi bi nezainteresovano gledao kroz prozor na monstrum od grada u daljini ili na park pod prozorima.

Teško je bilo zaključiti šta se u njihovim glavama zbiva. Ja sam znala kakav divovski posao oni rade. Znala sam na kakve sve prepreke nailaze i koje teškoće doživljavaju. Znala sam da su neki od njih bili hapšeni i proganjani. Znala sam i za velike uspehe. Ali to se na njima nije moglo videti. Ona ista bezbrižnost i pomirenost koju sam videla kada smo se prvi put sreli, nije ih napustila. Činilo se kao da im uspeh i neuspeh imaju istu vrednost, da im je trpljenje zla i doživljavanje radosti jednako vredno i drago, da jedno bez drugog ne ide; da je sve - sastavni deo istog Plana.

Sofija se takođe kretala od grupe do grupe, rekla ponešto ili ćutala sa ostalima. Ponekoga bi potapšala po ramenu ili nežno spustila svoju ruku na njenu ili njegovu ruku. Oni su se savršeno razumeli. Ja nisam ni htela ni mogla da idem sve vreme za njom, pa ne znam šta je sve i kome rekla a pošto su uglavnom govorili malo, verujem da nisam puno propustila od razgovora.

Uglavnom sam uspevala da uhvatim po neki deo razgovora. Prišavši jednoj maloj grupi zatekla sam Sofija kako odgovara, valjda, na pitanje kako naša planeta izgleda iz daljine:

- Gledana sa velike daljine, budući da nema svoju svetlost vidljivu ljudskom oku i zbog svoje sićušnosti, naša zemlja nije vidljiva. Međutim, gledajući pravim očima Stvarnosti, ona svetluca inteligencijom i po tome se razlikuje od mnoštva drugih planeta. Velim od mnoštva drugih planeta jer ima civilizacija i na drugim planetama koje takođe svetlucaju svešću i inteligencijom, neke više a neke manje. Ali ima planeta na kojima se to iskrićenje stopilo u svetleću sferu, kao omotač, i te su civilizacije na pragu uspeha, pred samim ciljem, na pragu čiste duhovnosti, pred stapanjem s

Jednim. Možete to zvati izbavljenjem iz lanca Karme, Spasenjem, Večnim životom, Nirvanom, Rajem - svejedno. To je naš cilj - završila je Sofija

Jednom je neko bio upitao kako izgledaju ti drugi životi, na drugim planetama a Sofija je odgovorila:

- Svuda Svemir ili Bog ima isti cilj: da izađe iz sebe da bi opet bio zajedno sa sobom, da bude i ostane Jedan. Međutim, forme su različite; dok je ovde na zemlji preteгла podeljenost na polove, drugde pretežu jedinke koje u sebi sadrže oba pola ili su jednoga pola ali se ipak razmnožavaju sami iz sebe. Kod nas na zemlji ima primera i dvopolnosti i jednopolnosti, ali vrste koje se mogu množiti samo ako se sretnu dva različita pola su, budući agresivnije, potisnuli ostale oblike. Ipak, postojanje tih drugih oblika razmnožavanja na zemlji pokazuje da je Evolucija eksperimentisala i sa takvom mogućnošću. Na planetama gde se jedinke, uznemirvši se i upalivši se u sebi, razmnožavaju iz sebe samih, razvitak ide sporije ali je ravnomerniji i mirniji, sa više izgleda na uspeh. Ovde, kod nas, vidimo kako je neprestano privlačenje i sudaranje suprotnih polova dovelo do brzog razvoja ali ceo poduhvat preti da sagori samog sebe usled prevelike napetosti.

Drugi put bih je zatekla kako grananje duhovne Evolucije poredi sa stablom materijalne Evolucije:

- Vidite, plete se "duhovno drvo života" sastavljeno od jedinki, grupa, nacija, organizacija, društava, država; neke od tih grančica ili čak celih grana su slepe ulice Evolucije; neke su nova rešenja koja će dati nove izdanke. Ali grane se povezuju i horizontalno i srastaju jedna s drugom preplićući se sve novim i novim vezama. Sve je povezano sa svime. Spajanje i rast u duhovno drvo čovečanstva je neumitno. Egoističko, samoživo, nacionalističko i individualno, koje se odupire spajanju i srastanju, osuđeno je na sušenje i izumiranje - govorila je.

Sredovečnu ženu je upravo podržavala u njenom mišljenju:

- Da. Upravo tako. To je besmisleno: sve novijim i moćnijim sredstvima težimo imati stare stvari.

Nobelovca je ohrabrivala u njegovom stavu:

- Potpuno se slažem: da nauka postane životna okupacija svih. Upravo to: biti junak za znati i razumeti a ne imati, osvajati vreme a ne prostor.

Atmosfera opuštenosti i čak bezbrižnosti nije umanjivala osećaj pripadništva zajedničkom cilju. To se osećalo više tišinom i ćutanjem nego razgovorom. Pa i ono malo razgovora bilo je više u pola glasa, kao da je razgovor i neumesan i suvišan. Bila bi to čudna mešavina prijema i nekog svečanog obreda.

Rastanci posle tih sastanaka su za mene bili uvek tako dirljivi da nisam mogla zadržati suze. Sofija bi se pozdravljala pojedinačno sa svakim od njih razmenivši par reči na njenom ili njegovom maternjem jeziku i uz gestove pozdrava prema običajima i kulturi kojoj pripadaju. Bila je u tim rastancima uvek prisutna svest da se možda više ovde i ovako neće sresti ali, čudno, slutila se ne samo tuga zbog takvog mogućeg ishoda nego i kao neka sreća da će se sresti na nekom boljem ili barem drugačijem mestu gde nema ni boljeg ni goreg, ni zla ni dobra, nego gde je to sve Jedno, na način koji mi ne možemo razumeti.

Na poslednjem takvom sastanku, kada smo izgubili već petoro "učitelja" Sofija je bila jednako mirna kao i uvek ali sam ja poznavala njen "oceanski" pogled koji se slutio.

Na rastanku im je rekla:

- O cilju ove naše Organizacije smo već puno puta razgovarali i ćutali. Ipak vam želim ponoviti: cilj je duhovni rast, cilj je spajanje iskrica duha u svetleću sferu, konačno oslobođenje čoveka. Vi znate da naš rast, pojedinačni i ukupni, tu i Tamo, jeste jedna celina. Ponovo i ponovo učite i širite znanje da je iluzija to razdvajanje na Ovde i Tamo. Učite da mi rastemo i nasleđenim znanjem koje se genetski prenosi ali ga, kao intuitivno, često ne prepoznavamo; rastemo nataloženim civilizacijskim znanjem i dostignućima koja se prenose bezbrojnim oblicima informacija; ali rastemo i nasumice stečenim i naseljenim znanjima i iskustvima iz sveopšteg "fonda" znanja, iskustava i emocija od Tamo. Ta znanja i iskustva poneki od nas prepoznaju u reinkarnacijama, poneki u snovima, neki u nadahnućima. To je dodatna, suptilna i nadasve važna spiriutalna kombinatorika Evolucije. Taj poslednji, najsavršeniji izum Evolucije, ta nepristrasna i nepredvidljiva kombinacija stečenih duhovnih svojstava pojedinaca i svetskog duha, sa zrakama supstrata prošlih iskustava bivših ličnosti, njihovih najfinijih svojstava - *je već deo Cilja*. Ipak, pošto Cilj još nije postignut, sem kod izuzetnih koji, kao čista duhovnost, već iskre na zemaljskom nebu, mi se moramo vraćati ovamo radi daljeg rasta jer Tamo nema rasta. Savršeno ne može ni rasti ni smanjivati se.

Toga smo se puta rastali još tiše nego inače. Ritual rastanka je bio isti. Sofija je stajala kod izlaza i pozdravljala se sa svima pojedinačno, ali se meni taj oproštaj činio kao kakav mimohod.

VII

Eto to je gotovo sve što sam zapisala sa tih sastanaka. A vi se sećate kako se ponegde, tada, počelo govoriti, pisati i objavljivati o tim skupovima. Te skup satanista, te urotnici koji hoće da osvoje svet, te hoće da unište zemlju... znate uostalom.

Dakle, pored sveg dobra koje je Organizacija učinila i od kojeg ste mnogi od vas imali i još uvek sigurno imate trajnih, neizbrisivih i nezaboravnih radosti i koristi, ili ste barem za njih čuli ili čitali, ipak je Organizacija i Sofija posebno, od samog početka imala protivnika, kasnije i direktnih neprijatelja.

Počeli su prvo stidljivo i kao uzgred da se pojavljuju članci i komentari sa pitanjima ko stoji iza nje i šta su njene prave namere. Bilo je nagađanja da iza nje stoji svetski kapital koji se preobukao u ovcu, te mafija, te neki novi masoni, te neke moćne sekte i tome slično. Ali kasnije, kako su Organizacija i njen uticaj rasli, napadi su postajali sve organizovaniji i perfidniji. U različitim delovima sveta, saglasno kulturnom i civilizacijskom okruženju, napadi su ciljali na mesta koja će stanovništvo najlakše prepoznati i najlakše u narodu izazvati odbojnost i podozrenje. U jednoj bi zemlji bila proglašena sataninom ljubavnicom, u drugoj komunistom, u trećoj imperijalistom, u četvrtoj narkomanom, u petoj lezbejkom, u šestoj prikrivenim militaristom; u ovoj zemlji proglašavana je Jevrejkom, u onoj Hrišćankom, u onoj Muslimankom, u onoj Kambodžankom, Srpkinjom, Baskijkom, Indijkom, Hrvaticom, Irkinjom, Meksikanom, Nemicom, Crnkinjom, Belkinjom... (sve najgore). Sve je jasnije bilo da su ti napadi organizovani i sinhronizovani. Izgleda da se stvarala i stvorila - Protivorganizacija.

Sofija je, naravno, sve znala. Nije o tome htela da govori. Kada bih je direktno upitala, samo bi kratko odgovorila:

- Ja sam sveznajuća, nisam svemoguća.

Način na koji su počeli da nam nestaju ili bivaju direktno ubijani kako "učitelji" tako i saradnici i pretnje koje je Sofija dobijala toliko su me plašili, da sam joj govorila da preduzme nešto, da ima toliko novca da može osnovati svoju vojsku ("Mama, molim te!") ili gardu ili barem telohranitelje. Nije htela ni da čuje o tome. Samo bi rekla:

- Ti dobro znaš, mama, da sam se ja i rađala i umirala bezbroj puta, da sam nebrojeno puta bila i ubica i ubijeni; da znam strašnu

sudbinu ubice jer se drznuo umesto Boga suditi; da znam blagu sudbinu ubijenog. Zato se ja se ne plašim, mama. Posejala sam seme koje se ne može zatrti. U bašti u kojoj nema korova ne raste ni korisno bilje. A šta će nadvladati zavisi od baštovana. Baštovani smo svi mi.

Nema potrebe da vam prepričavam kako je završila jer je dobro poznato. Nemam za to ni snage. Dan pred njen treći rođendan sam je poslednji put videla i tada mi je rekla:

- Ako se meni nešto desi, znaj mama da nisam umrla. Moći ćeš me uvek prepoznati u *značenju* svega oko sebe.

Objavlivanje knjige pomogli su:

Max Mautzener, St Gallen, Schweiz

Theresa und Arne Engeli, Rorschah, Schweiz

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka matice Srpske, Novi Sad

886.1/2 – 31

PERIŠKIĆ, Fabijan

Jedan i jedan su ... jedanaest / Fabijan Periškić – Sombor : Zlatna grana,
1996. (Beograd: Art Grafika) – 112 str , 20 cm – (Biblioteka Promisao)

Tiraž 1000 primeraka

110101767

ISBN 86 – 7294 – 002 - 4